20

जरात
ातत्त्व मन्दिर
थावली

卐

ग्रन्थाङ्क १

20

गुजरात
पुरातत्त्व मन्दिर
ग्रन्थावली

ग्रन्थाङ्क १

गुजरात पुरातत्त्वमन्दिर ग्रन्थावली

पालिपाठावली

(प्रथम भाग—मूळ पाठ)

संपादक—

मुनि जिनविजय

(आचार्य, गुजरात पुरातत्त्व मन्दिर)

गुजरात पुरातत्त्व मन्दिर

अमदाबाद

विक्रम संवत् १९७८

प्रथमावृत्ति, प्रति १०००] [किंमत १४ आना

प्रकाशक—
रसिकलाल छोटालाल परीख
मंत्री, गु० पुरातत्त्व मन्दिर,
अमदाबाद.

मुद्रक—
केशव रावजी गोंधळेकर,
'जगद्धितेच्छु' प्रेस, ९०७, शनवार पेठ, पुणें.

प्रास्ताविक नोंध

पालीभाषा ए बौद्धसाहित्यनी प्रधान भाषा छे. सम्यक्संबुद्ध अर्हत् भगवान् सिद्धार्थ गौतमना जगत्कल्याणकर उपदेशो अने आदेशो मूळ पालीभाषामां ग्रथित थएला छे. बौद्ध धर्म भारतवर्षमांथी घणा सैकाओ पूर्वे लगभग सर्वथा अदृश्य थई गएलो होवाथी, तेनां साहित्य अने भाषाथी जोके भारतवासियो तो आजे प्रायः बिलकुल अपरिचित छे, तो पण सिलोन, सियाम अने बर्मा जेवा भारतना उपनिवेशोमां ए धर्मनां साहित्य अने भाषानो अद्यापि घणो सारो प्रचार रहेलो छे. थोडां वर्ष थयां मुंबई अने कलकत्ता युनिवर्सिटिए पोताना अभ्यासक्रममां पाली-साहित्यने पण ऐच्छिक विषयमां स्थान आप्युं छे, तेथी आपणा देशमां पण दर वर्षे ९—२९ विद्यार्थी ए साहित्यना अभ्यासी निकळवा लाग्या छे.

आर्य विद्या अने धर्मना अभ्यासीने जेम संस्कृत भाषाना अध्ययननी परमावश्यकता छे, तेम प्राकृत अने पाली भाषाना अध्ययननी पण परमावश्यकता छे. जेम संस्कृतना अध्ययन विना पुरातन आर्यधर्मनी एक शाखा के जेने आपणे ब्राह्मणधर्मना नामथी संबोधिए छीए, तेना स्वरूपनुं यथार्थ ज्ञा[illegible] प्राकृत अने पाली भाषाना अध्ययन विना [illegible] धर्मनी बीजी बे शाखाओ, जेने आपणे जैन अ[illegible] छीए, तेना स्वरूपनुं पण यथार्थ ज्ञान थई शकतुं नथी, [illegible] धर्मना

स्वरूपनुं ज्ञान प्राप्त थया सिवाय आर्यधर्मनुं समग्र अने संपूर्ण दर्शन थई शके तेम नथी; तेथी गुजरातना राष्ट्रीय विद्यापीठे पोताना आर्य-विद्यामन्दिरना विद्यार्थिओ माटे संस्कृत साथे प्राकृत अने पाली भाषाना अध्ययनने पण आवश्यकीय स्थान आप्युं छे. तदनुसार ए विद्यामन्दिरना विद्यार्थिओना प्रथम वर्षना पालीभाषाना अभ्यास माटे प्रस्तुत 'पालि पाठावली' नी योजना करवामां आवी छे.

आ 'पाठावली 'नी योजना खास करीने कोपनहेगन युनिवर्सिटिना प्रो० डिनेस एन्डर्सन, पीएच्. डी. ए पालीभाषाना अभ्यास माटे ज तैयार करेला Pali Reader नामना पुस्तकना आधारे करवामां आवी छे. तेथी आ ठेकाणे मजकुर प्रोफेसर महाशयनो खास आभार मानवामां आवे छे. तेम ज प्रेसकॉपि अने प्रुफपत्र तपासवा विगेरेना काममां मददगार तरीके पुरातत्त्वमन्दिरना—राजचंद्र-ज्ञानभण्डार नाम्ना—पुस्तकालयना व्यवस्थापक भाई श्री नानालाल नाथाभाई शाहे जे भाग भजव्यो छे, ते बद्दल तेमनो पण मारे अहिं आभार मानवो जोईए.

—मुनि जिनविजय

अनुक्कमणिका

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासंबुद्धस्स ॥

पालि पाठावली

१. सुंसुमार-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते हिमवन्तपदेसे बोधिसत्तो कपियोनियं निब्बत्तित्वा नागबलो थामसम्पन्नो महासरीरो सोभग्गप्पत्तो हुत्वा गङ्गानिवत्तने अरञ्ञायतने वासं कप्पेसि। तदा गङ्गाय एको सुंसुमारो वसि। अत्थस्स भरिया बोधिसत्तस्स सरीरं दिस्वा तस्स हदयमंसे दोहळं उप्पादेत्वा सुंसुमारं आह 'अहं सामि, एतस्स कपिराजस्स हदयमंसं खादितुकामा' ति। 'भद्दे, मयं जलगोचरा, एस थलगोचरो, ति किं तं गण्हितुं सक्खिस्सामा' ति। 'येन तेन उपायेन गण्ह, सचे न लभिस्सामि मरिस्सामी'ति। 'तेन हि मा भायि, अत्थेको उपायो ति खादापेस्सामि तं तस्स हदयमंसं' ति सुंसुमारिं समस्सासेत्वा बोधिसत्तस्स गङ्गाय पानीयं पिवित्वा गङ्गातीरे निसिन्नकाले सन्तिकं गन्त्वा एवमाह—' वानरिन्द, इमस्मिं पदेसे कसटफलानि खादन्तो किं त्वं चिण्णट्ठाने येव चरसि, पारगङ्गाय अम्बलबुजादीनं मधुरफलानं अन्तो नत्थि, किं ते तत्थ गन्त्वा फलाफलं खादितुं न वट्टती'ति। 'कुम्भीलराज, गङ्गा महोदिका वित्तिण्णा, कथं तत्थ गमिस्सामी'ति। 'सचे गच्छसि अहं तं मम पिट्ठिं आरोपेत्वा नेस्सामी' ति। सो तं सद्दहित्वा 'साधू' ति सम्पटिच्छित्वा तेन हि 'एहि, पिट्ठिं मे अभिरूहा' ति च वुत्ते तं अभिरूहि। सुंसुमारो थोकं नेत्वा उदके ओसीदापेसि। बोधिसत्तो 'सम्म, उदके मं ओसीदापेसि, किं नु खो एतं' ति आह। 'नाहं तं धम्मे सुधम्म-

ताय गहेत्वा गच्छामि, भरियाय पन मे तव हदयमंसे दोहळो उप्पन्नो, तं अहं तव हदयं खादापेतुकामो' ति । 'सम्म, कथेन्तेन ते सुन्दरं कतं, सचे हि अम्हाकं उदरे हदयं भवेय्य साखग्गेसु चरन्तानं चुण्णविचुण्णं भवेय्या' ति । 'कहं पन तुम्हे ठपेथा' ति बोधिसत्तो अविदूरे एकं उदुम्बरं पक्कफलपिण्डिसम्पन्नं दस्सेन्तो 'पस्सेतानि अम्हाकं हदयानि एकस्मिं उदुम्बरे ओलम्बन्ती' ति । 'सचे मे हदयं दस्सासि अहं तं न मारेस्सामी'ति । तेन हि 'एत्थ नेहि मं, अहं ते रुक्खे ओलम्बन्तं दस्सामी'ति । सो तं आदाय तत्थ अगमासि । बोधिसत्तो तस्स पिट्ठितो उप्पतित्वा उदुम्बररुक्खे निसीदित्वा 'सम्म बालसुंसुमार, इमेसं सत्तानं हदयं नाम रुक्खग्गे होतीति सञ्ञी अहोसि, बालोसि, अहं तं वञ्चेसिं, तव फलाफलं तमेव होतु, सरीरमेव पन ते महन्तं, पञ्ञा पन नत्थी'ति वत्वा इममत्थं पकासेन्तो इमा गाथा अवोच—

अलं एतेहि अम्बेहि जम्बूहि पनसेहि च ।
यानि पारं समुद्दस्स वरं मय्हं उदुम्बरो ॥
महती वत ते बोन्दि न च पञ्ञा तदूपिका ।
सुंसुमार, वञ्चितो सि गच्छ दानि यथासुखं ति ॥

सुंसुमारो सहस्सं पराजितो विय दुक्खी दुम्मनो पज्झायन्तो अत्तनो निवेसनट्ठानमेव गतो ।

---

२. वानरिन्द-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कपियोनियं निब्बत्तित्वा वुद्धिं अन्वाय अस्सपोतप्पमाणो थामसम्पन्नो एकचरो हुत्वा नदीतीरे विहरति । तस्सा पन नदिया वेमज्झे एको दीपको नानप्पकारेहि अम्बपनसादीहि फलरुक्खेहि सम्पन्नो ।

बोधिसत्तो नागबलो थामसम्पन्नो नदिया ओरिमतीरतो उप्पतित्वा दीपकस्स ओरतो नदीमज्झे एको पिट्ठिपासाणो अत्थि तस्मिं निपतति, ततो उप्पतित्वा तस्मिं दीपके पतति। तत्थ नानप्पकारानि फलानि खादित्वा सायं तेनेव उपायेन पच्चागन्त्वा अत्तनो वसनट्ठाने वसित्वा पुनदिवसे पि तथेव करोति। इमिना नियामेन तत्थ वासं कप्पेति। तस्मिं पन काले एको कुम्भीलो सपजापतिको तस्सा नदिया वसति। तस्स सा भरिया बोधिसत्तं अपरापरं गच्छन्तं दिस्वा बोधिसत्तस्स हदयमंसे दोहळं उप्पादेत्वा कुम्भीलं आह—'मय्हं खो अय्य, इमस्स वानरिन्दस्स हदयमंसे दोहळो उप्पन्नो' ति। कुम्भीलो 'साधु होति, लच्छसी'ति वत्वा 'अज्ज तं सायं दीपकतो आगच्छन्तमेव गण्हिस्सामी'ति गन्त्वा पिट्ठिपासाणे निपज्जि। बोधिसत्तो दिवसं चरित्वा सायण्हसमये दीपके ठितो व पासाणं ओलोकेत्वा 'अयं पासाणो इदानि उच्चतरो खायति, किन्नु कारणं' ति चिन्तेसि। तस्स किर उदकप्पमाणं च पासाणप्पमाणं च सुववत्थापितमेव, तेनस्स एतदहोसि—'अज्ज इमिस्सा नदिया उदकं नेव हायति न वड्ढति, अथ च पनायं पासाणो महा हुत्वा पञ्ञायति, कच्चि नु खो एत्थ मय्हं गहणत्थाय कुम्भीलो निपन्नो ति, सो वीमंसामि ताव नं'ति तत्थेव ठत्वा पासाणेन सद्धिं कथेन्तो विय 'भो पासाण' ति वत्वा पटिवचनं अलभन्तो यावततियं 'पासाणा' ति आह। 'पासाणो किं पटिवचनं न दस्सती'ति पुन पि नं वानरो 'किं भो पासाण, अज्ज मय्हं पटिवचनं न देसी'ति आह। कुम्भीलो अद्धा अञ्ञेसु दिवसेसु अयं पासाणो वानरिन्दस्स पटिवचनं अदासि, दस्सामि दानि स्स पटिवचनं 'ति चिन्तेत्वा 'किं भो वानरिन्दा'ति आह। 'को सि त्वं' ति। 'अहं कुम्भीलो' ति। 'किमत्थं एत्थ निपन्नो सी'ति। 'तव हदयमंसं पत्थयमानो' ति। बोधिसत्तो चिन्तेसि 'अञ्ञो मे गमनमग्गो नत्थि, अज्ज मया एस कुम्भीलो वञ्चेतब्बो'ति। अथ नं एवमाह—'सम्म कुम्भील, अहं अत्तानं तुय्हं परिच्चजिस्सामि, त्वं मुखं विवरित्वा मं तव सन्तिकं आगतकाले गण्हाही'ति। कुम्भीलानं

हि मुखविवटे अक्खीनि निमीलन्ति । सो तं कारणं असल्लक्खेत्वा मुखं विवरि । अत्थस्स अक्खीनि पिथीयिंसु । सो मुखं विवरित्वा अक्खीनि निमीलेत्वा निपज्जि। बोधिसत्तो तथाभावं ञत्वा दीपका उप्पतितो गन्त्वा कुम्भिलस्स मत्थकं अक्कमित्वा ततो उप्पतितो विज्जुल्लता विय विज्जोतमानो परतीरे अट्ठासि । कुम्भीलो तं अच्छरियं दिस्वा 'इमिना वानरिन्देन अतिअच्छेरकं कतं' ति चिन्तेत्वा 'भो वानरिन्द, इमास्मिं लोके चतूहि धम्मेहि समन्नागतो पुग्गलो पच्चामित्ते अभिभवति, ते सब्बे पि तुय्हं अब्भन्तरे अत्थि, मञ्ञे' ति वत्वा इमं गाथमाह—

यस्सेते चतुरो धम्मा वानरिन्द यथा तव ।
सच्चं धम्मो धिति चागो दिट्ठं सो अतिवत्तती ति ॥

एवं कुम्भीलो बोधिसत्तं पसंसित्वा अत्तनो वसनट्ठानं गतो ।

---

३. बक-जातक

अतीते एकस्मिं अरञ्ञायतेन बोधिसत्तो अञ्ञतरं पदुमसरं निस्साय ठिते रुक्खे रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति। तदा अञ्ञतरस्मिं नातिमहन्ते सरे निदाघसमये उदकं मन्दं अहोसि, बहू चेत्थ मच्छा होन्ति । अत्थेको बको ते मच्छे दिस्वा 'एकं उपायेन इमे मच्छे वञ्चेत्वा खादिस्सामी' ति गन्त्वा उदकपरियन्ते चिन्तेन्तो निसीदि । अथ तं मच्छा दिस्वा 'किं अय्य, चिन्तेन्तो निसिन्नो सी' ति पुच्छिंसु । 'तुम्हाकं चिन्तेन्तो निसिन्नो म्ही' ति । 'अम्हाकं किं चिन्तेसि अय्या' ति । 'इमास्मिं सरे उदकं परित्तं गोचरो च मन्दो निदाघो च महन्तो, इदानि मे मच्छा किं नाम करिस्सन्ती, ति तुम्हाकं चिन्तेन्तो निसिन्नो म्ही' ति । 'अथ किं करोम अय्या' ति । 'तुम्हे सचे मय्हं वचनं करेय्याथ अहं वो एकेकं मुखतुण्डकेन गहेत्वा एकं पञ्चवण्णपदुमसञ्छन्नं महा-

सरं नेत्वा विस्सज्जेय्यं'ति । अय्य पठमकप्पिकतो पट्ठाय मच्छानं चिन्तनकबको नाम नात्थि, त्वं अम्हेसु एकेकं खादितुकामो सी'ति । 'नाहं तुम्हे मय्हं सद्दहन्ते खादिस्सामि, सचे पन सरस्स अत्थिभावं मय्हं न सद्दहथ एकं मच्छं मया सद्धिं सरं पस्सितुं पेसेथा 'ति। मच्छा तस्स सद्दहित्वा 'अयं जले पि थले पि समत्थो' ति एकं काणमहामच्छं अदंसु—'इमं गहेत्वा गच्छथा'ति । सो तं गहेत्वा नेत्वा सरे विस्सज्जेत्वा सब्बं सरं दस्सेत्वा पुन आनेत्वा तेसं मच्छानं सान्तिके विसज्जेसि । सो तेसं मच्छानं सरस्स सम्पत्तिं वण्णेसि । ते तस्स कथं सुत्वा गन्तुकामा हुत्वा 'साधु अय्य, अम्हे गण्हित्वा गच्छाही'ति आहंसु । बको पठमं तं काणमहामच्छमेव गहेत्वा सरतीरं नेत्वा सरं दस्सेत्वा सरतीरे जाते वरणरुक्खे निलीयित्वा तं विटपन्तरे पक्खिपित्वा तुण्डेन विज्झन्तो जीवितक्खयं पापेत्वा मंसं खादित्वा कण्टके रुक्खमूले पातेत्वा पुन गन्त्वा 'विस्सट्ठो मे सो मच्छो, अञ्ञो आगच्छतू' ति । एतेनुपायेन एकेकं गहेत्वा सब्बमच्छके खादित्वा पुन आगतो एकमच्छम्पि नाद्दस । एको पनेत्थ कक्कटको अवसिट्ठो । बको तं पि खादितुकामो हुत्वा 'भो कक्कटक, मया सब्बे ते मच्छा नेत्वा पदुमसञ्छन्ने महासरे विस्साज्जिता, एहि तं पि नेस्सामी'ति । 'मं गहेत्वा गच्छन्तो कथं गण्हिस्ससी' ति 'डसित्वा गण्हिस्सामी' ति । 'त्वं एवं गहेत्वा गच्छन्तो मं पातेस्ससि, नाहं तया सद्धिं गमिस्सामी' ति । 'मा भायि अहं तं सुगहितं गहेत्वा गमिस्सामी' ति। कक्कटको चिन्तेसि—'इमस्स मच्छे नेत्वा सरे विस्सज्जनं नाम नत्थि, सचे पन मं सरे विस्सज्जेस्सति इच्चेतं कुसलं, नो चे विस्सज्जेस्सति गीवं अस्स छिन्दित्वा जीवितं हरिस्सामी ' ति । अथ नं एवं आह—'सम्म बक, न खो त्वं सुगहितं गहेतुं सक्खिस्ससि, अम्हाकं पन गहणं सुगहणं, सचाहं अळेन तव गीवं गहेतुं लभिस्सामि, तव गीवं सुगहितं कत्वा तया सद्धिं गमिस्सामी' ति । सो तं 'वञ्चेतुकामो एस मं' ति अजानन्तो 'साधू' ति सम्पटिच्छि । कक्कटको अत्तनो अळेहि कम्मारसण्डासेन विय तस्स गीवं सुगहितं कत्वा 'इदानि

गच्छा 'ति आह। सो तं नेत्वा सरं दस्सेत्वा वरणरुक्खाभिमुखो पायासि। कक्कटको आह—'मातुल, अयं सरो एत्तो, त्वं पन इतो नेसी' ति। बको 'पियमातुलको अतिभागिनिपुत्तो सि मे त्वं' ति वत्वा 'त्वं एस मं उक्खिपित्वा विचरन्तो मय्हं दासो' ति सञ्ञं करोसि, मञ्ञे, पस्सेतं वरणरुक्खमूले कण्टकरासिं, यथा मे ते सब्बमच्छा खादिता तं पि तथेव खादिस्सामी 'ति आह। कक्कटको 'एते मच्छा अत्तनो बालताय तया खादिता, अहं पन ते मं खादितुं न दस्सामि, तं ञेव पन विनासं पापेस्सामि, त्वं हि बालताय मया वञ्चितभावं न जानासि, मरन्ता उभो पि मरिस्साम, एस ते सीसं छिन्दित्वा भूमियं खिपिस्सामी' ति वत्वा सण्डासेन विय अळेहि तस्स गीवं निप्पीळेसि। सो वत्तकतेन मुखेन अक्खीहि अस्सुना पग्घरन्तेन मरणभयतज्जितो 'सामि, अहं तं न खादिस्सामि, जीवितं मे देही' ति आह। 'यदि एवं ओतरित्वा सरस्मिं मं विस्सज्जेही' ति। सो निवत्तित्वा सरमेव ओतरित्वा कक्कटकं सरपरियन्ते पङ्कपिट्ठे ठपेसि। कक्कटको कत्तरिकाय कुमुदनळं कप्पेन्तो विय तस्स गीवं कप्पेत्वा उदकं पाविसि। तं अच्छरियं दिस्वा वरणरुक्खे अधिवत्था देवता साधुकारं ददमाना वनं उन्नादयमाना मधुरस्सरेन इमं गाथमाह—

नाचन्त निकतिप्पञ्ञो निकत्या सुखमेधति।
आराधे निकतिप्पञ्ञो बको कक्कटकामिवा ति॥

---

४. सीहचम्म-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कस्सककुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो कसिकम्मेन जीवितं कप्पेसि। तस्मिं काले एको वाणिजो गद्रभभारकेन वोहारं करोन्तो विचरति। सो गतगतट्ठाने गद्रभस्स पिट्ठितो भण्डिकं ओतारेत्वा गद्रभं सीहचम्मेन

पारुपित्वा सालियवखेत्तेसु विस्सज्जेति । खेत्तरक्खका नं दिस्वा 'सीहो' ति सञ्ञाय उपसंकमितुं न सक्कोन्ति । अथेकदिवसं सो वाणिजो एकस्मिं गामद्वारे निवासं गहेत्वा पातरासं पचापेन्तो ततो गद्रभं सीहचम्मं पारुपित्वा यवखेत्तं विस्सज्जेसि । खेत्तरक्खका 'सीहो' ति सञ्ञाय तं उपगन्तुं असक्कोन्ता गेहं गन्त्वा आरोचेसुं । सकलगामवासिनो आवुधानि गहेत्वा संखे धमेन्ता भेरियो वादेन्ता खेत्तसमीपं गन्त्वा उन्नदिंसु । गद्रभो मरणभयभीतो गद्रभरवं रवि । अथ'स्स गद्रभभावं ञत्वा बोधिसत्तो पठमं गाथमाह—

नेतं सीहस्स नदितं न व्यग्घस्स न दीपिनो ।
पारुतो सीहचम्मेन जम्मो नदति गद्रभो ति ॥

गामवासिनो पि तस्स गद्रभभावं ञत्वा अट्ठीनि भञ्जन्ता पोथेत्वा सीहचम्मं आदाय अगमंसु । अथ सो वाणिजो आगन्त्वा तं व्यसनप्पत्तं गद्रभं दिस्वा दुतियं गाथमाह—

चिरं पि खो नं खादेय्य गद्रभो हरितं यवं ।
पारुतो सीहचम्मेन रवमानो च दूसयी ति ॥

तस्मिं एवं वदन्ते येव गद्रभो तत्थेव मरि, वाणिजो पि तं पहाय पक्कामि ।

---

५. राध-जातक

—:*:—

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सुकयोनियं निब्बति, 'राधो' ति स्स नामं, कनिट्ठभाता पनस्स पोट्ठपादो नाम । ते उभो पि तरुणकाले येव एको लुद्दको गहेत्वा बाराणसियं अञ्ञतरस्स ब्राह्मणस्स अदासि । ब्राह्मणो ते पुत्तट्ठाने ठपेत्वा पटिजग्गि । ब्राह्मणस्स पन ब्राह्मणी अरक्खिता दुस्सीला । सो वोहार-

करणत्थाय गच्छन्तो ते सुकपोतके आमन्तेत्वा 'तात, अहं वोहारत्थाय गच्छामि, काले विकाले वा तुम्हाकं मातु करणकम्मं ओलोकेय्याथा ' ति, अञ्ञस्स पुरिसस्स गमनभावं वा आगमनभावं वा जानेय्याथा ' ति ब्राह्मणिं सुकपोतके पटिच्छापेत्वा आगमासि । सा तस्स निक्खन्तकालतो पट्ठाय अनाचारं चरि, रत्तिं पि दिवापि। आगच्छन्तानं च गच्छन्तानं च पमाणं नत्थि । तं दिस्वा पोट्ठपादो राधं पुच्छि—'ब्राह्मणो इमं ब्राह्मणिं अम्हाकं निय्यादेत्वा गतो, अयं च पापकम्मं करोति, वदामि नं ' ति। राधो 'मा वादी'ति आह । सो तस्स वचनं अगहेत्वा 'अम्म, किं कारणा पापकम्मं करोसी'ति आह । सा तं मारेतुकामा हुत्वा 'तात, त्वं नाम मय्हं पुत्तो, इतो पट्ठाय न करिस्सामी ति, एहि तात तावा ' ति पियायमाना विय नं पक्कोसित्वा 'आगतं गहेत्वा त्वं मं ओवदसि अत्तनो पमाणं न जानासी ' ति गीवं गहेत्वा मारेत्वा उद्धनन्तरेसु पक्खिपि । ब्राह्मणो आगन्त्वा विस्समित्वा बोधिसत्तं 'किं तात राध, माता वो अनाचारं करोति न करोती'ति पुच्छन्तो पठमं गाथं आह—

न खो पनेथं सुभणं गिरं सच्चूपसंहितं ।
सयेथ पोट्ठपादो व मुम्मुरे उपकूळितो ॥

एवं बोधिसत्तो ब्राह्मणस्स धम्मं देसेत्वा ' मयापि इमस्मिं ठाने वसितुं न सक्का ' ति ब्राह्मणं आपुच्छित्वा अरञ्ञं एव पाविसि ।

---

६. नच्च-जातक

—:०:—

अतीते पठमकप्पे चतुप्पदा सीहं राजानं अकंसु, मच्छा आनन्दमच्छं, सकुणा सुवण्णहंसं । तस्स पन सुवण्णराजहंसस्स धीता हंसपोतिका अभिरूपा अहोसी ति सो तस्सा वरं अदासि । सा अत्तनो चित्तरुचितं सामिकं वारेसि । हंसराजा तस्सा वरं दत्वा

हिमवन्ते सब्बसकुणे सन्निपातापेसि । नानप्पकारा हंसमोरादयो सकुणगणा समागन्त्वा एकस्मिं महन्ते पासाणतले सन्निपतिंसु । हंसराजा 'अत्तनो चित्तरुचितं सामिकं आगन्त्वा गण्हतू' ति धीतरं पक्कोसापेसि । सा सकुणसंघं ओलोकेन्ती मणिवण्णगीवं चित्रपेक्खुणं मोरं दिस्वा 'अयं मे सामिको होतू' ति रोचेसि । सकुणसंघा मोरं उपसंकमित्वा आहंसु—'सम्म मोर, अयं राजाधीता एत्तकानं सकुणानं मज्झे सामिकं रोचेन्ती तयि रुचिं उप्पादेसीति' । मोरो 'अज्जापि ताव मे बलं न पस्ससीति' अतितुट्ठिया-हिरोत्तप्पं भिन्दित्वा ताव महतो सकुणसंघस्स मज्झे पक्खे पसारेत्वा नच्चितुं आरभि, नच्चन्तो अप्पटिच्छन्नो अहोसि । सुवण्णहंसराजा लज्जितो 'इमस्स नेव अज्झत्तसमुट्ठाना हिरि अत्थि न बहिद्धासमुट्ठानं ओत्तप्पं, नास्स भिन्नहिरोत्तप्पस्स मम धीतरं दस्सामिति' सकुणसंघमज्झे इमं गाथं आह:—

रुदं मनुञ्ञं रुचिरा च पिट्ठि वेळुरियवण्णूपनिभा च गीवा ।
ब्याममत्तानि च पेक्खुणानि, नच्चेन ते धीतरं नो ददामीति ॥

हंसराजा तस्मिं येव परिसमज्झे अत्तनो भागिनेय्यहंसपोतकस्स धीतरं अदासि । मोरो हंसपोतिकं अलभित्वा लज्जित्वा ततो व उट्ठहित्वा पलायि । हंसराजापि अत्तनो वसनट्ठानं एव गतो ।

---

७. उलूक-जातक

अतीते पठमकप्पिका सन्निपतित्वा एकं अभिरूपं सोभग्गप्पत्तं आणासम्पन्नं सब्बाकारपरिपुण्णं पुरिसं गहेत्वा राजानं करिंसु; चतुप्पदापि सन्निपतित्वा एकं सीहं राजानं करिंसु; महासमुद्दे मच्छा आनन्दं नाम मच्छं राजानं अकंसु । ततो सकु-

णगणा हिमवन्तपदेसे एकस्मिं पिट्ठिपासाणे सन्निपतित्वा ' मनुस्सेसु राजा पञ्ञायति, तथा चतुप्पदेसु चेव मच्छेसु च; अम्हाकं पनन्तरे राजा नाम नत्थि । अप्पतिस्सवासो नाम न वट्टति; अम्हाकम्पि राजानं लद्धुं वट्टति; एकं राजट्ठाने ठपेतब्बयुत्तकं जानाथा ' ति ते तादिसं सकुणं ओलोकयमाना एकं उलूकं रोचेत्वा ' अयं नो रुच्चती'ति आहंसु । अथेको सकुणो सब्बेसं अज्झासयगहणत्थं तिक्खत्तुं सावेसि । तस्स सावेन्तस्स द्वे सावना अधिवासेत्वा ततियसावनाय एको काको उट्ठाय ' तिट्ठ ताव, एतस्स इमस्मिं राजाभिसेककाले एवरूपं मुखं, कुद्धस्स कीदिसं भविस्सतीति; इमिना हि कुद्धेन ओलोकिता मयं तत्तकपाले :पक्खित्ततिला विय तत्थ तत्थेव भिज्जिस्साम । इमं राजानं कातुं मय्हं न रुच्चती'ति इमं अत्थं पकासेतुं पठमं गाथमाह:—

सब्बेहि किर ञातीहि कोसियो इस्सरो कतो ।
सचे ञातीहनुञ्ञातो भणेय्याहं एकवाचियं ति ॥

अथ नं अनुञ्ञातत्ता सकुणा दुतियं गाथमाहंसु:—

भण सम्म अनुञ्ञातो अत्थं धमञ्च केवलं ।
सन्ति हि दहरा पक्खी पञ्ञावन्तो जुतिन्धरा ति ॥

सो एवं अनुञ्ञातो ततियं गाथमाह:—

न मे रुच्चति भद्दं वो उलूकस्साभिसेचनं ।
अकुद्धस्स मुखं पस्स, कथं कुद्धो करिस्सती ति ॥

सो एवं वत्वा ' मय्हं न रुच्चति ' मय्हं न रुच्चती'ति विरवन्तो आकासे उप्पति । उलूको पि नं उट्ठाय अनुबन्धि । ततो पट्ठाय ते अञ्ञमञ्ञं वेरं बन्धिंसु । सकुणा सुवण्णहंसं राजानं कत्वा पक्कमिंसु ।

८. कुरुङ्गमिग-जातक

अतीते बारणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कुरुङ्गमिगो हुत्वा अरञ्ञे एकस्स सरस्स अविदूरे एकस्मिं गुम्बे वासं कप्पेसि। तस्सेव सरस्स अविदूरे एकस्मिं रुक्खग्गे सतपत्तो निसीदि। सरस्मिं पन कच्छपो वासं कप्पेसि। एवं ते तयो पि सहाया अञ्ञमञ्ञं पियसंवासं वसिंसु। अथेको मिगलुद्दको अरञ्ञे चरन्तो पानीयतित्थे बोधिसत्तस्स पदवलञ्जं दिस्वा लोहनिगळसदिसं वद्धमयं पासं ओड्डेत्वा अगमासि। बोधिसत्तो पानीयं पातुं आगतो पठमयामे येव पासे बज्झित्वा बद्धरावं रवि। तस्स तेन सद्देन रुक्खग्गतो सतपत्तो उदकतो च कच्छपो आगन्त्वा 'किं नु खो कातब्बं' ति मन्तयिंसु। अथ सतपत्तो कच्छपं आमन्तेत्वा 'सम्म तव दन्ता अत्थि, त्वं इमं पासं छिन्द, अहं गन्त्वा यथा सो नागच्छति तथा करिस्सामि। एवं अम्हेहि द्वीहि पि कतपरक्कमेन सहायो नो जीवितं लभिस्सतीति इममत्थं पकासेन्तो पठमं गाथमाह

'इङ्घ वद्धमयं पासं छिन्द दन्तेहि कच्छप।
अहं तथा करिस्सामि यथा नेहिति लुद्दको'ति ॥

कच्छपो चम्मवरत्तं खादितुं आरभि। सतपत्तो लुद्दकस्स वसनगामं गतो। लुद्दो पच्चूसकाले येव सत्तिं गहेत्वा निक्खमि। सकुणो तस्स निक्खमनभावं ञत्वा वस्सित्वा पक्खे पप्फोठेत्वा तं पुरेद्वारेन निक्खमन्तं मुखे पहरि। लुद्दको 'कालकण्णिसकुणेनम्हि पहटो' ति निवत्तित्वा थोकं सयित्वा पुन सत्तिं गहेत्वा उट्ठासि। सकुणो 'अयं पठमं पुरेद्वारेन निक्खन्तो, इदानि पच्छिमद्वारेन निक्खन्तो, इदानि पच्छिमद्वारेन निक्खमिस्सतीति ञत्वा गन्त्वा पच्छिमगेहे निसीदि। लुद्दो पि 'पुरेद्वारेन मे निक्खमन्तेन कालकण्णिसकुणो दिट्ठो, इदानि पच्छिमद्वारेन निक्खमिस्सामीति' पच्छिमद्वारेन निक्खमि। सकुणो पुन वस्सित्वा गन्त्वा मुखे पहरि। लुद्दो पुन

पि कालकण्णिसकुणेन पहटो ‘ न मे एस निक्खमितुं देती’ति निवत्तित्वा याव अरुणुग्गमना सयित्वा अरुणवेलाय सत्तिं गहेत्वा निक्खमि । सकुणो वेगेन गन्त्वा ‘लुद्दो आगच्छतीति’ बोधिसत्तस्स कथेसि । तस्मिं खणे कच्छपेन एकं एव वद्धं ठपेत्वा ससवरत्ता खादिता होन्ति । दन्ता पनस्स पतनाकारप्पत्ता जाता, मुखं लोहितमक्खितं । बोधिसत्तो लुद्दपुत्तं सत्तिं गहेत्वा असनिवेगेन आगच्छन्तं दिस्वा तं वद्धं छिन्दित्वा वनं पाविसि । सकुणो रुक्खग्गे निसीदि । कच्छपो पन दुब्बलत्ता तत्थेव निपज्जि । लुद्दो कच्छपं पसिब्बके पक्खिपित्वा एकस्मिं खानुके लग्गेसि । बोधिसत्तो निवत्तित्वा ओलोकेन्तो कच्छपस्स गहितभावं ञत्वा ‘ सहायस्स जीवितदानं दस्सामी ’ ति दुब्बलो विय हुत्वा लुद्दस्स अत्तानं दस्सेसि । सो ‘ दुब्बलो एस भविस्सति, मारेस्सामि नं ’ ति सत्तिं आदाय अनुबन्धि । बोधिसत्तो नातिदूरे नाच्चासने गच्छन्तो तं आदाय अरञ्ञं पाविसि; दूरं गतभावं ञत्वा पदं वञ्चेत्वा अञ्ञेन मग्गेन वातवेगेन गन्त्वा सिङ्गेन पसिब्बकं उक्खिपित्वा भूमियं पातेत्वा फालेत्वा कच्छपं नीहरि । सतपत्तो पि रुक्खा ओतरि । बोधिसत्तो द्विन्नं पि ओवादं ददमानो ‘ अहं तुम्हे निस्साय जीवितं लभिं, तुम्हेहि पि सहायस्स कत्तब्बं मय्हं कतं, इदानि लुद्दो आगन्त्वा तुम्हे गण्हेय्य; तस्मा सम्म सतपत्त त्वं अत्तनो पुत्तके गहेत्वा अञ्ञत्थ याहि, त्वं हि सम्म कच्छप उदकं पविसा ’ ति आह । ते तथा अकंसु ।

कच्छपो पाविसी वारिं, कुरुङ्गो पाविसी वनं ।
सतपत्तो दुमग्गम्हा दूरे पुत्ते अपानयीति ॥

लुद्दो तं ठानं आगन्त्वा कञ्चि अपस्सित्वा छिन्नपसिब्बकं गहेत्वा दोमनस्सप्पत्तो अत्तनो गेहं अगमासि । ते पि तयो सहाया यावजीवं विस्सासं अछिन्दित्वा यथाकम्मं गता ।

९. जवसकुण-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्त-पदेसे रुक्खकोट्टकसकुणो हुत्वा निब्बत्ति । अथेकस्स सीहस्स मंसं खादन्तस्स अट्ठि गले लग्गि । गलो उद्धमाथि, गोचरं गण्हितुं न सक्कोति, खरा वेदना वत्तन्ति । अथ नं सो सकुणो गोचरपसुतो दिस्वा साखाय निलीनो 'किं ते सम्म दुक्खं'ति पुच्छि । सो तं अत्थं आचिक्खि । अहं ते सम्म एतं अट्ठि अपनेय्यं, भयेन पन ते मुखं पविसितुं न विसहामि, खादेय्यासि पि मं' ति । 'मा भायि सम्म, नाहं तं खादामि, जीवितं मे देही'ति । सो 'साधू' ति तं पस्सेन निपज्जापेत्वा 'को जानाति किं पेस करिस्सती'ति चिन्तेत्वा, यथा मुखं पिदहितुं न सक्कोति तथा तस्स अधरोट्ठे च उत्तरोट्ठे च दण्डकं ठपेत्वा मुखं पविसित्वा, अट्ठिकोटिं तुण्डेन पहरि । अट्ठि पतित्वा गतं । सो अट्ठिं पातेत्वा सीहस्स मुखतो निक्खमन्तो दण्डकं तुण्डेन पहरित्वा पातेन्तो निक्खमित्वा साखग्गे निलीयि । सीहो नीरोगो हुत्वा एकदिवसं वनमहिंसं वधित्वा खादति । सकुणो 'वीमं-सिस्सामि नं' ति तस्स उपरिभागे साखाय निलीयित्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह

अकरम्हसे ते किच्चं यं बलं अहुवम्हसे ।
मिगराज नमो त्यत्थु, अपि किञ्चि लभामसे ॥

तं सुत्वा सीहो दुतियं गाथमाह

मम लोहितभक्खस्स निच्चं लुद्दानि कुब्बतो ।
दन्तन्तरगतो सन्तो तं बहुं यं हि जीवसीति ॥

तं सुत्वा सकुणो इतरा द्वे गाथा अभासि

अकतञ्ञुं अकत्तारं कतस्स अप्पातिकारकं ।
यस्मिं कतञ्ञुता नत्थि, निरत्था तस्स सेवना ॥

यस्स सम्मुखचिण्णेन मित्तधम्मो न लब्भति ।
अनुसुय्यं अनक्कोसं सणिकं तम्हा अपक्कमे ति ॥

एवं वत्वा सो सकुणो पक्कामि ।

---

१०. सस-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ससयोनियं निब्बत्तित्वा अरञ्ञे वसति । तस्स पन अरञ्ञस्स एकतो पब्बतपादो, एकतो नदी, एकतो पच्चन्तगामको । अपरे पिस्स तयो सहाया अहेसुं : मक्कटो, सिगालो, उद्दो ति । ते चत्तारो पि पण्डिता एकतो वसन्ता अत्तनो अत्तनो गोचरट्ठाने गोचरं गहेत्वा, सायण्हसमये एकतो सन्निपतान्ति । ससपण्डितो ‘ दानं दातब्बं सीलं रक्खितब्बं, उपोसथकम्मं कातब्बं ’ ति तिण्णं जनानं ओवादवसेन धम्मं देसेति । ते तस्स ओवादं सम्पटिच्छित्वा अत्तनो अत्तनो निवासगुम्बं पविसित्वा वसन्ति । एवं काले गच्छन्ते एकदिवसं बोधिसत्तो आकासं ओलोकेत्वा चन्दं दिस्वा ‘ स्वे उपोसथदिवसो ’ ति ञत्वा इतरे तयो आह ‘ स्वे उपोसथो । तुम्हे तयोपि जना सीलं समादियित्वा उपोसथिका होथ । सीले पतिट्ठाय दिन्नदानं महप्फलं होति, तस्मा याचके सम्पत्ते तुम्हेहि खादितब्बाहारतो दत्वा खादेय्याथा ’ ति । ते ‘ साधू ’ ति सम्पटिच्छित्वा अत्तनो वसनट्ठानेसु वसित्वा पुनदिवसे तेसु उद्दो पातो व ‘गोचरं परियेसिस्सामी ’ ति निक्खमित्वा गङ्गातीरं गतो । अथेको बालिसिको सत्त रोहितमच्छे उद्धरित्वा वल्लिया आवुणित्वा नेत्वा गङ्गातीरे वालिकाय पटिच्छादेत्वा मच्छे गण्हन्तो अधो गङ्गं भस्सि । उद्दो मच्छगन्धं घायित्वा वालिकं वियूहित्वा मच्छे दिस्वा नीहरित्वा ‘अत्थि नु खो इमेसं सामिको’ति तिक्खत्तुं घोसेत्वा सामिकं अपस्सन्तो

वल्लियं डसित्वा अत्तनो वसनगुम्बे ठपेत्वा ‘ वेलायं एव खादिस्सामीति’ अत्तनो सीलं आवज्जन्तो निपज्जि । सिगालो पि निक्खमित्वा गोचरं परियेसन्तो एकस्स खेत्तगोपिकस्स कुटियं द्वे मंससूलानि एकं गोधं एकञ्च दधिवारकं दिस्वा ‘ अत्थि नु खो एतस्स सामिको ’ ति तिक्खत्तुं घोसेत्वा सामिकं अदिस्वा दधिवारकस्स उग्गहणरज्जुकं गीवाय पवेसेत्वा मंससूले च गोधञ्च मुखेन डसित्वा नेत्वा अत्तनो सयनगुम्बे ठपेत्वा ‘ वेलायमेव खादिस्सामीति’ अत्तनो सीलं आवज्जन्तो निपज्जि । मक्कटो पि वनसण्डं पविसित्वा अम्बपिण्डिं आहरित्वा वसनगुम्बे ठपेत्वा ‘ वेलायमेव खादिस्सामी’ति अत्तनो सीलं आवज्जन्तो निपज्जि । बोधिसत्तो पन ‘ वेलायमेव निक्खमित्वा दब्बतिणानि खादिस्सामी’ति अत्तनो गुम्बे येव निपन्नो चिन्तेसि ‘ मम सन्तिकं आगतानं याचकानं तिणानि दातुं न सक्का, तिलतण्डुलादयो पि मय्हं नत्थि । सचे मे सन्तिकं याचको आगच्छिस्सति, अत्तनो सरीरमंसं दस्सामी’ति । तस्स सीलतेजेन सक्कस्स पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हकारं दस्सेसि । सो आवज्जमानो इमं कारणं दिस्वा ‘ ससराजं वीमंसिस्सामी’ति पठमं उद्दस्स वसनट्ठानं गन्त्वा ब्राह्मणवेसेन अट्ठासि । ‘ब्राह्मण, किमत्थं ठितोसी’ति च वुत्ते ‘ पण्डित, सचे किञ्चि आहारं लभेय्यं उपोसथिको हुत्वा समणधम्मं करेय्यं ’ ति । सो ‘ साधु, दस्सामि ते आहारं ’ ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो पठमं गाथमाह

सत्त मे रोहिता मच्छा उदका थलमुब्भता ।
इदं ब्राह्मण मे अत्थि, एतं भुत्वा वने वसा ति ॥

ब्राह्मणो ‘ पातो व ताव होतु, पच्छा जानिस्सामी’ति सिगालस्स सन्तिकं गतो । तेनापि ‘ किमत्थं ठितो सीति वुत्ते तथेवाह । सिगालो ‘ साधु दस्सामी’ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो दुतियं गाथमाह

दुस्सं मे खेत्तपालस्स रत्तिभत्तं अपाभतं ।
मंससूला च द्वे गोधा एकं च दधिवारकं ।
इदं ब्राह्मण मे अत्थि, एतं भुत्वा वने वसा ति ॥

ब्राह्मणो 'पातो व ताव होतु, पच्छा जानिस्सामी'ति मक्कटस्स सन्तिकं गतो। तेनापि 'किमत्थं ठितो सी'ति वुत्ते तथेवाह। मक्कटो 'साधु दम्मी'ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो ततियं गाथमाह

अम्बपक्कोदकं सीतं सीतच्छायं मनोरमं।
इदं ब्राह्मण मे अत्थि, एतं भुत्वा वने वसा ति॥

ब्राह्मणो 'पातो व ताव होतु' पच्छा जानिस्सामी'ति ससपण्डितस्स सन्तिकं गतो। तेनापि किमत्थं ठितो सी'ति वुत्ते तथेवाह। तं सुत्वा बोधिसत्तो सोमनस्सप्पत्तो 'ब्राह्मण, सुट्ठु ते कतं आहारत्थाय मम सन्तिकं आगच्छन्तेन, अज्जाहं मया अदिन्नपुब्बं दानं दस्सामि। त्वं पन सीलवा पाणातिपातं न करिस्ससि। गच्छ तात दारूनि संकड्ढित्वा अङ्गारे कत्वा मय्हं आरोचेहि। अहं अत्तानं परिच्चजित्वा अङ्गारगब्भे पतिस्सामि। मम सरीरे पक्के त्वं मंसं खादित्वा समणधम्मं करेय्यासी'ति तेन सद्धिं सल्लपन्तो चतुत्थं गाथमाह

न ससस्स तिला अत्थि न मुग्गा नापि तण्डुला।
इमिना अग्गिना पक्कं ममं भुत्वा वने वसा ति॥

सक्को तस्स कथं सुत्वा अत्तनो आनुभावेन एकं अङ्गररासिं मापेत्वा बोधिसत्तस्स आरोचेसि। सो दब्बतिणसयनतो उट्ठाय तत्थ गन्त्वा 'सचे मे लोकमन्तरेसु पाणका अत्थि ते मा मरिंसू'ति वत्वा तिक्खत्तुं सरीरं विधूनित्वा सकलसरीरं दानमुखे दत्वा लङ्घित्वा पदुमपुञ्जे राजहंसो विय पमुदितचित्तो अङ्गररासिम्हि पति। सो पन अग्गि बोधिसत्तस्स सरीरे लोमकूपमत्तंपि उण्हं कातुं नासक्खि, हिमगब्भं पविट्ठो विय अहोसि। अथ सक्कं आमन्तेत्वा 'ब्राह्मण, तया कतो अग्गि अतिसीतलो, मम सरीरे लोमकूपमत्तंपि उण्हं कातुं न सक्कोति। किं नामेतं'ति आह। 'पण्डित, नाहं ब्राह्मणो, सक्को अहमस्मि, तव वीमंसनत्थाय आगतो'ति। 'सक्क, त्वं ताव तिट्ठ, सकलो पि चे लोकसन्निवासो मं दानेन वीमंसेय्य नेव मे अदातुकामतं पस्सेय्या'ति बोधिसत्तो सीहनादं नदि। अथ नं सक्को 'ससपण्डित, तव गुणो

सकलकप्पं पाकटो होतू ' ति पब्बतं पीळेत्वा पब्बतरसं आदाय चन्दमण्डले ससलक्खणं आलिखित्वा बोधिसत्तं आमन्तेत्वा तस्मिं वनसण्डे तस्मिं येव वनगुम्बे तरुणदब्बतिणपिट्ठे निपज्जापेत्वा अत्तनो देवट्ठानमेव गतो । ते पि चत्तारो पण्डिता सम्मोदमाना सीलं पूरेत्वा उपोसथकम्मं कत्वा यथाकम्मं गता ।

---

११. मतकभत्त-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको तिण्णं वेदानं पारगू दिसापामोक्खो आचरियो ब्राह्मणो ' मतकभत्तं दस्सामी ' ति एकं एळकं गाहापेत्वा अन्तेवासिके आह ' ताता, इमं एळकं नदिं नेत्वा नहापेत्वा कण्ठे मालं परिक्खिपित्वा पञ्चङ्गुलिकं दत्वा मण्डेत्वा आनेथा' ति । ते ' साधू' ति पटिसुणित्वा तं आदाय नदिं गन्त्वा नहापेत्वा मण्डेत्वा नदीतीरे ठपेसु । सो एळको अत्तनो पुब्बकम्मं दिस्वा ' एवरूपा नाम दुक्खा अज्ज मुच्चिस्सामी ' ति सोमनस्सजातो घटं भिन्दन्तो विय महाहसितं हसित्वा, पुन ' अयं ब्राह्मणो मं घातेत्वा मया लद्धं दुक्खं लभिस्सती ' ति ब्राह्मणे कारुञ्ञं उप्पादेत्वा महन्तेन सद्देन परोदि । अथ नं ते माणवका पुच्छिंसु ' सम्म एळक, त्वं महासद्देन हसि चेव रोदि च, केन नु कारणेन हसि केन कारणेन रोदी ति' । 'तुम्हे मं इमं कारणं अत्तनो आचरियस्स सन्तिके पुच्छेय्याथा' ति । ते तं आदाय गन्त्वा इदं कारणं आचरियस्स आरोचेसुं । आचरियो तेसं वचनं सुत्वा एळकं पुच्छि ' कस्मा त्वं एळक हसि, कस्मा रोदी'ति । एळको अत्तना कतकम्मं जातिस्सरञाणेन अनुस्सरित्वा ब्राह्मणस्स कथेसि " अहं ब्राह्मण पुब्बे तादिसो व मन्तज्झायकब्राह्मणो

हुत्वा ' मतकभत्तं दस्सामी'ति एळकं मारेत्वा अदासिं । स्वाहं एकस्स एळकस्स घातितत्ता एकेनूनेसु पञ्चसु अत्तभावसतेसु सीसच्छेदं पापुणिं । अयं मे कोटियं ठितो पञ्चसतिमो अत्तभावो । स्वाहं ' अज्ज एवरूपा दुक्खा मुच्चिस्सामी'ति सोमनस्सजातो इमिना कारणेन हसिं । रोदन्तो पन ' अहं ताव एकं एळकं मारेत्वा-पञ्चजातिसतानि सीसच्छेददुक्खं पत्वा अज्ज तस्मा दुक्खा मुच्चिस्समि, अयं पन ब्राह्मणो मं मारेत्वा अहं विय पञ्चजातिसतानि सीसच्छेददुक्खं लभिस्सती'ति तयि कारुञ्ञेन रोदिं " ति । ' एळक, मा भायि, नाहं तं मारेस्सामीति' । 'ब्राह्मण,किं वदेसि, तयि मारेन्ते पि अमारेन्ते पि न सक्का अज्ज मया मरणा मुच्चितुं 'ति । 'एळक, मा भायि,अहं ते आरक्खं गहेत्वा तया सद्धिं येव विचरिस्सामी'ति । ' ब्राह्मण, अप्पमत्तको तव आरक्खो, मया कतपापं पन महन्तं बलवं'ति । ब्राह्मणो एळकं मुञ्चित्वा 'इमं एळकं कस्सचि पि मारेतुं न दस्सामा'ति अन्तेवासिके आदाय एळकेनेव सद्धिं विचरि । एळको विसट्ठमत्तो व एकं पासाणपिट्ठं निस्साय जातगुम्बे गीवं उक्खिपित्वा पण्णानि खादितुं आरद्धो । तं खणं येव तस्मिं पासाणपिट्ठे असनि पतिता । एका पासाणसकलिका छिज्जित्वा एळकस्स पसारितगीवाय पतित्वा सीसं छिन्दि । महाजनो सन्निपति । तदा बोधिसत्तो तस्मिं ठाने रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्तो । सो पस्सन्तस्सेव तस्स महाजनस्स देवतानुभावेन आकासे पल्लंकेन निसीदित्वा ' इमे सत्ता एवं पापस्स फलं जानमाना अप्पेव नाम पाणातिपातं न करेय्युं' ति मधुरेन सरेन धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह

एवं चे सत्ता जानेय्युं 'दुक्खायं जातिसम्भवो ' ।
न पाणो पाणिनं हञ्ञे, पाणघाती हि सोचती ति ॥

एवं महासत्तो निरयभयेन तज्जत्वा धम्मं देसेसि । मनुस्सा तं धम्मदेसनं सुत्वा निरयभयभीता पाणातिपाता विरमिंसु । बोधिसत्तो पि धम्मं देसेत्वा महाजनं सीले पतिट्ठापेत्वा यथाकम्मं गतो । महा-

जनो पि बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुञ्ञानि कत्वा देवनगरं पूरेसि ।

---

१२. बावेरु-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो मोरयोनियं निब्बत्तित्वा बुद्धिं अन्वाय सोभग्गप्पत्तो अरञ्ञे विचरि । तदा एकच्चे वाणिजा दिसाकाकं गहेत्वा नावाय बावेरुरट्ठं अगमंसु । तस्मिं किर काले बावेरुरट्ठे सकुणा नाम नत्थि । आगतागता रट्ठवासिनो तं कूपग्गे निसिन्नं दिस्वा 'पस्सथिमस्स छविवण्णं, गलपरियोसानं मुखतुण्डकं मणिगुळसदिसानि अक्खीनी'ति काकमेव पसंसित्वा ते वाणिजके आहंसु 'इमं अय्यो सकुणं अम्हाकं देथ । अम्हाकं हि इमिना अत्थो, तुम्हे अत्तनो रट्ठे अञ्ञं लभिस्सथा' ति । 'तेन हि मूलेन गण्हथा' ति । 'कहापणेन नो देथा' ति। 'न देमा' ति । अनुपुब्बेन वड्ढेत्वा 'सतेन देथा' ति वुत्ते 'अम्हाकं एस बहूपकारो, तुम्हेहि पन सद्धिं मेत्ती होतू' ति कहापणसतं गहेत्वा अदंसु । ते तं गहेत्वा सुवण्णपञ्जरे पक्खिपित्वा नानप्पकारेन मच्छमंसेन चेव फलाफलेन च पटिजग्गिंसु । अञ्ञेसं सकुणानं अविज्जमानट्ठाने दसहि असद्धम्मेहि समन्नागतो काको लाभग्गयसग्गप्पत्तो अहोसि । पुनवारे ते वाणिजा एकं मयूरराजानं गहेत्वा यथा अच्छरासद्देन वस्सति पाणिप्पहारसद्देन नच्चति एवं सिक्खापेत्वा, बावेरुरट्ठं अगमंसु । सो महाजने सन्निपतिते नावाय धुरे ठत्वा पक्खे विधूनित्वा मधुरस्सरं निच्छारेत्वा नच्चि । मनुस्सा तं दिस्वा सोमनस्स-जाता 'एतं अय्या सोभग्गप्पत्तं सुसिक्खितसकुणराजानं अम्हाकं देथा' ति आहंसु । 'अम्हेहि पठमं काको

आनीतो; तं गण्हित्थ, इदानि एतं मोरराजानं आनायिम्ह, एतं पि याचथ, तुम्हाकं रट्ठे सकुणं नाम गहेत्वा आगन्तु न सक्का ’ति। ‘होतु अय्यो, अत्तनो रट्ठे अञ्ञं लभिस्सथ, इमं नो देथो ’ ति मूलं वड्ढेत्वा सहस्सेन गण्हिसु । अथ नं सत्त रतनविचित्ते पञ्जरे ठपेत्वा मच्छमंसफलाफलेहि चेव मधुलाजसक्खरापानकादीहि चा पटिजग्गिंसु । मयूरराजा लाभग्गयसग्गप्पत्तो जातो । तस्सागतकालते-पट्ठाय काकस्स लाभसक्कारो परियाहि, कोचि नं ओलोकेतुं पि न इच्छि । काको खादनिय-भोजनियं अलभमानो काका’ ति वस्सन्तो गन्त्वा उक्कारभूमियं ओतरि ।

अदस्सनेन मोरस्स सिखिनो मञ्जुभाणिनो ।
काकं तत्थ अपूजेसुं मंसेन च फलेन च ॥
यदा च सरसम्पन्नो मोरो बावेरुमागमा ।
अथ लाभो च सक्कारो वायसस्स अहाय य ॥
याव नुप्पज्जति बुद्धो धम्मराजा पभङ्करो ।
ताव अञ्ञे अपूजेसुं पुथू समणब्राह्मणे ॥

यदा च सरसम्पन्नो बुद्धो धम्मं अदेसयि ।
अथ लाभो च सक्कारो तित्थियानं अहायथा ’ ति ॥

१३. वलाहस्स-जातक

अतीते तम्बपण्णिदीपे सिरीसवत्थुन्नाम यक्खनगरं अहोसि । तत्थ यक्खिनियो वसिंसु । ता भिन्ननावानं आगतकाले अलंकतपटियत्ता खादनियं भोजनियं गाहापेत्वा दासिगणपरिवुता दारके अंकेनादाय वाणिजे उपसंकमन्ति । तेसं ‘ मनुस्सवासं आगत म्हा’ ति सञ्ञा-

ननत्थं तत्थ तत्थ कसिगोरक्खादीनि करोन्ते मनुस्से गोगणे सुनखे ति एवमादीनि दस्सेन्ति । वाणिजानं सन्तिकं गन्त्वा ‘ इमं यागुं पिबथ, भत्तं भुञ्जथ, खादनियं खादथा ’ ति वदन्ति । वाणिजा अजानन्ता ताहि दिन्नं परिभुञ्जन्ति । अथ तेसं खादित्वा भुञ्जित्वा विस्सामितकाले पटिसन्थारं करोन्ति । ‘ तुम्हे कत्थवासिका, कुतो आगता, कहं गच्छिस्सथ, केन कम्मेन इधागतत्था ’ ति पुच्छन्ति । ‘ भिन्ननावा हुत्वा इधागतम्हा ’ ति वुत्ते च “ साधु अय्या, अम्हाकं मि सामिकानं नावं अभिरूहित्वा गतानं तीणि संवच्छरानि अतिक्कन्तानि, ते मता भविस्सन्ति, तुम्हे मि वाणिजा येव, मयं तुम्हाकं पादपरिचारिका भविस्सामा ’ ति वत्वा ते वाणिजे इत्थि-कुत्तहावभावविलासेहि पलोभेत्वा यक्खनगरं नेत्वा, सचे पठमगहिता मनुस्सा अत्थि ते देवसंखलिकाय बन्धित्वा कारणघरे पक्खिपन्ति । अत्तनो वसनट्ठाने भिन्ननावमनुस्से अलभन्तियो पन, परतो कल्याणिं ओरतो नागदीपन्ति एवं समुद्दतीरं अनुविचरन्ति । अयं तासं धम्मता ।

अथेकदिवसं पञ्चसता भिन्ननावा वाणिजा तासं नगरसमीपे उत्तरिंसु । ता तेसं सन्तिकं गन्त्वा पलोभेत्वा यक्खनगरं आनेत्वा पठमगहित-मनुस्से देवसंखलिकाय बन्धित्वा कारणघरे पक्खिपित्वा, जेट्ठयक्खिनी जेट्ठवाणिजं सेसा सेसे ति ता पञ्चसता यक्खिनियो ते पञ्चसते वाणिजे अत्तनो सामिके अकंसु । अथ सा जेट्ठयक्खिनी रत्तिभागे वाणिजे अत्तनो सामिके अकंसु । अथ सा जेट्ठयक्खिनी रत्तिभागे वाणिजे निद्दं गते उट्ठाय गत्वा कारणघरे मनुस्से मारेत्वा मंसं खादित्वा आगच्छति । सेसापि तथेव करोन्ति । जेट्ठयाक्खिनिया मनुस्समंसं खादित्वा आगतकाले सरीरं सीतलं होति । जेट्ठवाणिजो परिगण्हन्तो तस्सा यक्खिनिभावं ञत्वा ‘ इमा पञ्चसतापि यक्खिनियो भवि-स्सन्ति, अम्हेहि पलायितुं वट्टतीति ’ पुनदिवसे पातो व मुखधो-वनत्थाय गन्त्वा सेसवाणिजानं आरोचेसि ‘ इमा यक्खिनियो न मानुसियो । अञ्ञेसं भिन्ननावानं आगतकाले ते सामिके कत्वा

अम्हे खादिस्सन्ति; एथ, अम्हे पलायामा ' ति । तेसु अड्ढतेय्यसता ' मयं एता विजहितुं न सक्खिस्साम, तुम्हे गच्छथ, मयं न पलायिस्सामा ' ति आहंसु । जेट्ठवाणिजो अत्तनो वचनकरे अड्ढतेय्यसते गहेत्वा तासं भीतो पलायि । तस्मिं पन काले बोधिसत्तो वलाहस्स योनियं निब्बत्ति, सब्बेसतो काकसीसो मुञ्जकेसो इद्धिमा वेहासगमो अहोसि । सो हिमवन्ततो आकासे उप्पतित्वा तम्बपण्णिदीपं गन्त्वा तत्थ तम्बपाण्णिसरे पल्लले सयंजातसालिं खादित्वा गच्छति । एवं गच्छन्तो व ' जनपदं गन्तुकामा अत्थि, जनपदं गन्तुकामा अत्थीति ' तिक्खत्तुं करुणाय परिभावितं मानुसिवाचं भासति । ते तस्स वचनं सुत्वा उपसङ्कमित्वा अञ्जलिं पग्गय्ह ' सामि, मयं जनपदं गमिस्सामा ' ति आहंसु । ' तेन ति:मय्हं पिट्ठिं. अभिरूहथा ' ति । अथेकच्चे अभिरूहिंसु, एकच्चे वालधिं गण्हिंसु, एकच्चे अञ्जलिं पग्गहेत्वा अट्ठंसु येव । बोधिसत्तो अन्तमसो अञ्जलिं पग्गहेत्वा ठिते सब्बेपि ते अड्ढतेय्यसते वाणिजे अत्तनो आनुभावेन जनपदं नेत्वसकसकट्ठानेसु पतिट्ठापेत्वा अत्तनो वसनट्ठानं अगमासि । तापि खो यक्खिनियो अञ्ञेसं आगतकाले ते तत्थ ओहीनके अड्ढतेय्यसते मनुस्से वधित्वा खादिंसु ।

---

१४. सुप्पारक-जातक

अतीते भरुरट्ठे भरुराजा नाम रज्जं कारेसि । भरुकच्छं नाम पट्टनगामो अहोसि । तदा बोधिसत्तो भरुकच्छे निय्यामकजेट्ठस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति, पासादिको सुवण्णवण्णो । सुप्पारक कुमारो ति स्स नामं करिंसु । सो महन्तेन परिवारेन वड्ढन्तो सोळसवस्स-

काले येव निय्यामकसिप्पे निप्फत्तिं पत्वा अपरभागे पितु अच्चयेन निय्यामकजेट्ठको हुत्वा निय्यामककम्मं अकासि, पण्डितो आणसम्पन्नो अहोसि, तेन आरूळ्हनावाय व्यापत्ति नाम नत्थि। तस्स अपरभागे लोणजलपहटानि द्वे पि चक्खूनि नस्सिंसु। सो ततो पट्ठाय निय्यामकजेट्ठको हुत्वापि निय्यामककम्मं अकत्वा 'राजानं निस्साय जीविस्सामीति' राजानं उपसंकमि। अथ नं राजा अग्घापनियकम्मे ठपेसि। ततो पट्ठाय रञ्ञो हत्थिरतनं अस्सरतनं मुत्तसारमणिसारादीनि अग्घापेति। अथेकदिवसं 'रञ्ञो मङ्गलहत्थी भविस्सतीति' काळपासाणकूटवण्णं एकं वारणं आनेसुं। तं दिस्वा राजा पण्डितस्स दस्सेथा' ति आह। अथ नं तस्स सन्तिकं नयिंसु। सो हत्थेन तस्स सरीरं परिमद्दित्वा 'नायं मङ्गलहत्थी भवितुं अनुच्छविको, पच्छावामनकधातुको एस, एतं हि माता विजायमाना अंसेन पटिच्छितुं नासक्खि, तस्मा भूमियं पतित्वा पच्छिमपादेहि वामनकधातुको जातो' ति आह। हत्थिं गहेत्वा आगते पुच्छिंसु। ते 'सच्चं पण्डितो कथेतीति' वदिंसु। तं कारणं राजा सुत्वा तुट्ठो तस्स अट्ठ कहापणे दापेसि। पुनेकदिवसं 'रञ्ञो मङ्गलस्सो भविस्सतीति' एकं अस्सं आनयिंसु। तम्पि राजा पण्डितस्स सन्तिकं पेसेसि। सो हत्थेन परामसित्वा 'अयं मङ्गलस्सो भवितुं न युत्तो, एतस्स हि जातदिवसे येव माता मरि, तस्मा मातुखीरं अलभन्तो न सम्मा वड्ढितो' ति आह। सापि स्स कथा सच्चा व अहोसि तम्पि सुत्वा राजा तुस्सित्वा अट्ठेव कहापणे दापेसि। अथेकदिवसं 'मङ्गलरथो भविस्सतीति' रथं आहरिंसु, तम्पि राजा तस्स सन्तिकं पेसेसि। सो तं हत्थेन परामसित्वा 'अयं रथो सुसिररुक्खेन कतो, तस्मा रञ्ञो नानुच्छविको' ति आह। सापि स्स कथा सच्चा व अहोसि। राजा तम्पि सुत्वा अट्ठेव कहापणे दापेसि। अथ स्स कम्बलरतनं महग्घं आनयिंसु। तम्पि तस्सेव पेसेसि। सो हत्थेन परामसित्वा 'इमस्स

मूसिकच्छिन्नं एकं ठानं अत्थीति' आह। सोधेन्ता तं दिस्वा रञ्ञो आरोचेसुं। राजा तुस्सित्वा अट्ठेव कहापणे दापेसि। सो चिन्तेसि 'अयं राजा एवरूपानि पि अच्छरियानि दिस्वा अट्ठेव कहापणे दापेसि, इमस्स दायो नहापितदायो, नहापितस्स जातको भविस्सति, किं मे एवरूपेन राजुपट्ठानेन, अत्तनो वसनट्ठानमेव गमिस्सामीति' सो भरुकच्छपट्टनमेव पच्चागामि तस्मिं तत्थ वसन्ते वाणिजा नाव सज्जेत्वा 'कं निय्यामकं करिस्सामा' ति मन्तेन्ता 'सुप्पारकपण्डितेन आरूव्हनावा न व्यापज्जति, एस पण्डितो उपायकुसलो अन्धो समानो पि सुप्पारकपण्डितो व उत्तमो' ति तं उपसंकमित्वा 'निय्यामको नो होहीति' वत्वा 'ताता, अहं अन्धो, कथं निय्यामककम्मं करिस्सामीति' वुत्ते 'सामि, अन्धापि तुम्हे येव अम्हाकं उत्तमो' ति पुनप्पुन याचियमामो 'साधु ताता' तुम्हेहि आरोचितसञ्ञाय निय्यामको भविस्सामीति' तेसं नावं अभिरूहि। ते नावाय महासमुद्दं पक्खन्दिंसु। नावा सत्त दिवसानि निरुपद्दवा अगमासि, ततो अकालवातं उप्पज्जि, नावा चत्तारो मासे पकतिसमुद्दपिट्ठे विचरित्वा खुरमालसमुद्दं नाम पत्ता, तत्थ मच्छा मनुस्ससमानसरीरा खुरनासा उदके उम्मुज्जनिमुज्जं करोन्ति। वाणिजा ते दिस्वा महासत्तं तस्स समुद्दस्स नामं पुच्छन्ता पठमं गाथमाहंसु

उम्मुज्जन्ति निमुज्जन्ति मनुस्सा खुरनासिका।
सुप्पारकन्तं पुच्छाम, समुद्दो कतमो अयं ति।

एवं तेहि पुट्ठो महासत्तो अत्तनो निय्यामकसुत्तेन संसन्देत्वा दुतियं गाथमाहः—

भरुकच्छा पयातानं वाणिजानं धनेसिनं।
नावाय विप्पनट्ठाय खुरमालीति वुच्चतीति॥

तस्मिं पन समुद्दे वजिरं उप्पज्जति। महासत्तो "सचाहं 'अयं वजिरसमुद्दो' ति एवं एतेसं कथेस्सामि लोभेन बहुं वजिरं गण्हित्वा

नावं ओसीदापेस्सन्तीति " तेसं अनाचिक्खित्वा व नावं लग्गापेत्वा उपायेनेकं योत्तं गहेत्वा मच्छगहणनियामेन जालं खिपापेत्वा वजिरसारं उद्धरित्वा नावाय पक्खिपित्वा अञ्ञं अप्पग्घभण्डं छड्डापेसि। नावा तं समुद्दं अतिक्कमित्वा परतो अग्गिमालं नाम गता। सो पज्जलितअग्गिक्खन्धो विय, मज्झन्तिकसुरियो विय च ओभासं मुञ्चन्तो अट्ठासि। वाणिजा

यथा अग्गीव सुरियो व समुद्दो पतिदिस्सति।
सुप्पाकरन्तं पुच्छाम, समुद्दो कतमो अयं ति॥

गाथाय तं पुच्छिंसु। महासत्तो पि तेसं अनन्तरगाथाय कथेसि **'भरुकच्छा पयातानं ....पे.... अग्गिमालीति वुच्चतीति'** तस्मिं पन समुद्दे सुवण्णं उस्सन्नं अहोसि। महासत्तो पुरिमनयेनेव ततो पि सुवण्णं गाहापेत्वा नावाय पक्खिपि। नावा तम्पि समुद्दं अतिक्कमित्वा खीरं विय दधिं विय च ओभासन्तं दधिमालं नाम समुद्दं पापुणि। वाणिजा

'यथा दधिं व खीरं वसमुद्दो पतिदिस्सति........पे........'

गाथाय तस्स नामं पुच्छिंसु। महासत्तो अनन्तरगाथाय आचिक्खि

'भरुकच्छा पयातानं....पे....दधिमालीति वुच्चतीति'

तस्मिं पन समुद्दे रजतं उस्सन्नं।सो तम्पि उपायेन गहापेत्वा नावाय पक्खिपापेसि। नावा तम्पि समुद्दं अतिक्कमित्वा नीलकुसतिणं विय सम्पन्नसस्समिव च ओभासमानं नीलवण्णं कुसमालं नाम समुद्दं पापुणि। वाणिजा **'यथा कुस्सो व सस्सो व समुद्दो पतिदिस्सति पे**....गाथाय तस्स पि नामं पुच्छिंसु। सो अनन्तरगाथाय आचिक्खि **'भरुकच्छा पयातानं....पे.... कुसमालीति वुच्चतीति।'** तस्मिं पन समुद्दे नीलमणिरतनं उस्सन्नं अहोसि। सो तम्पि उपायेन गाहापेत्वा नावाय पक्खिपापेसि। नावा तम्पि समुद्दं

अतिक्कमित्वा नलवनं विय च वेळुवनं विय च खायमानं नलमालं नामं समुद्दं पापुणि । वाणिजा

‘ यथा नलो व वेळुं व समुद्दो पतिदिस्सति....पे....’

गाथाय तस्स पि नामं पुच्छिंसु । महासत्तो अनन्तरगाथाय कथेसि-

‘ भरुकच्छा पयातानं....पे.... नलमालीति वुच्चतीति ’.

तस्मिं पन समुद्दे वंसरागवेळुरियं उस्सन्नं । सो तम्पि गाहापेत्वा नावाय पक्खिपापेसि । वाणिजा नलमालिं अतिक्कमन्ता वळभामुखसमुद्दं नाम पस्सिंसु, तत्थ उदकं कड्ढित्वा कड्ढित्वा सब्बतोभागेन उग्गच्छति ’ तस्मिं सब्बतोभागेन उग्गतोदकं, सब्बतोभागेन छिन्नतटमहासोब्भो विय पञ्ञायति. ऊमिया उग्गताय एकतो पपातसदिसं होति, भयजननो सद्दो उप्पज्जति । सोतानि भिन्दन्तो विय हदयं फालेन्तो विय, तं दिस्वा वाणिजा भीततासिता

‘ महाभयो भिंसनको सद्दो सुय्यतमानुसो ।
यथा सोब्भो पपातो च समुद्दो पतिदिस्सति....पे....’ ॥

गाथाय तस्स नामं पुच्छिंसु ।

‘ भरुकच्छा पयातानं....पे....वळभामुखीति वुच्चतीति’।

बोधिसत्तो अनन्तरगाथाय तस्स नामं आचिक्खित्वा ‘ ताता, इमं वळभामुखं समुद्दं पत्ता निवत्तितुं समत्था नावा नाम नत्थि, अयं सम्पत्तनावं निमुज्जापेत्वा विनासं पापेतीति ’ आह । तञ्च नावं सत्त मनुस्ससतानि अभिरूहिंसु, ते सब्बे मरणभयभीता एकप्पहारेनेव अवीचिम्हि पच्चमाना सत्ता विय अतिकरुणसरं मुञ्चिंसु । महासत्तो ‘ ठपेत्वा मं अञ्ञो एतेसं सोत्थिभावं कातुं समत्थो नाम नत्थि, सच्चकिरियाय तेसं सोत्थिं करिस्सामीति ’ चिन्तेत्वा ‘ ताता, मं खिप्पं गन्धोदकेन नहापेत्वा अहतवत्थानि निवासापेत्वा पुण्णपातिं सज्जेत्वा

नावाय धुरे ठपेथा ' ति । ते वेगेन तथा करिंसु । महासत्तो उभोहि हत्थेहि पुण्णपातिं गहेत्वा नावाय धुरे ठितो सच्चकिरियं करोन्तो ओसानगाथमाह—

' यतो सरामि अत्तानं यतो पत्तो स्मि विञ्ञुतं ।
नाभिजानाति संचिच्च एकपाणम्पि हिंसितं ।
एतेन सच्चवज्जेन सोत्थि नावा निवत्ततू ' ति ॥

चत्तारो मासे विदेसं पक्खन्ता नावा निवत्तित्वा इद्धिमाविय इद्धानुभावेन एकदिवसेनेव भरुकच्छपट्टनं अगमासि, गन्त्वा च पन थले पि अट्ठुसभमत्तं ठानं पक्खन्दित्वा नाविकस्स घरद्वारे अट्ठासि । महासत्तो तेसं वाणिजानं सुवण्णरजतमाणिप्पवाळवजिरानि भाजेत्वा अदासि, ' एत्त केहि वो रतनेहि अलं, मा पुन समुद्दं पविसित्था ' ति च तेसं ओवादं दत्वा यावजीवं दानादीनि पुञ्ञानि कत्वा देवपुरं पूरेसि ।

---

१५. सीलानिसंस-जातक

अतीते कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले सोतापन्नो अरियसावको एकेन नहापितकुटुम्बिकेन सद्धिं नावं अभिरूहि । तस्स नहापितस्स भरिया ' अय्य, इमस्स सुखदुक्खं तव भारो ' ति नहापितं तस्स उपासकस्स हत्थे निक्खिपि । अथ सा नावा सत्तमे दिवसे समुद्दमज्झे भिन्ना । ते पि द्वे जना एकस्मिं फलके निपन्ना एकं दीपकं पापुणिंसु । तत्थ सो नहापितो सकुणे मारेत्वा पचित्वा खादन्तो उपासकस्सापि देति । उपासको ' अलं मय्हं ' ति न खादति । सो चिन्तेसि ' इमस्मिं ठाने अम्हाकं, ठपेत्वा तीणि सरणानि, अञ्ञा पतिट्ठा नत्थी ' ति सो तिण्णं रतनानं गुणे अनुस्सरि । अथ स्स अनुस्सरन्तस्स अनु-

स्सरन्तस्स, तस्मिं दीपके निब्बत्तो नागराजा अत्तनो सरीरं महानावं कत्वा मापेसि। समुद्ददेवता निय्यामको अहोसि। नावा सत्ताहि रतनेहि पूरयित्थ। तयो कूपका इन्दनीलमणिमया अहेसुं, सोवण्णमयो लङ्कारो, रजतमयानि योत्तानि, सुवण्णमयानि पदरानि। समुद्ददेवता नावाय ठत्वा 'अत्थि जम्बुदीपगामिका' ति घोसेसि। उपासको 'मयं गमिस्सामा' ति आह। 'तेन हि एहि, नावं अभिरूहा' ति। सो नावं अभिरूहित्वा नहापितं पक्कोसि। समुद्ददेवता 'तुम्हं येव लब्भति न एतस्सा' ति आह। 'किं कारणा' ति। 'एतस्स सीलगुणाचारो नत्थि, तं कारणं, अहं हि तुम्हं नावं आहरिं न एतस्सा' ति। 'होतु, अहं अत्तना दिन्नदाने रक्खितसीले भावितभावनाय एतस्स पत्तिं दम्मीति'। नहापितो 'अनुमोदामि सामीति' आह। देवता 'इदानि गण्हिस्सामीति' तम्पि आरोपेत्वा उभो पि जने समुद्दा निक्खमेत्वा नदिया वाराणसिं गन्त्वा अत्तनो आनुभावेन द्विन्नं पि तेसं गेहे धनं पतिट्ठापेत्वा 'पण्डितेनेव नाम सद्धिं संसग्गो नाम कातब्बो ति, सचे हि इमस्स नहापितस्स इमिना उपासकेन सद्धिं संसग्गो न भविस्स समुद्दमज्झे येव नस्सिस्सा' ति पण्डितसंसग्गस्स गुणं कथयमाना इमा गाथा अवोच:—

पस्स सद्धाय सीलस्स चागस्स च अयं फलं।
नागो नावाय वण्णेन सद्धं वहति उपासकं॥

सब्भिरेव समासेथ, सब्भि कुब्बेथ सन्थवं।
सतं हि सन्निवासेन सोत्थिं गच्छति नहापितो' ति॥

एवं समुद्ददेवता आकासे ठत्वा धम्मं देसेत्वा ओवदित्वा नागराजानं गण्हित्वा अत्तनो विमानमेव अगमासि।

———

१६. चम्मसाटक-जातक

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं वाणिजकुले निब्बत्तित्वा वाणिज्जं करोति । तदा एको चम्मसाटको परिब्बाजको वाराणसियं भिक्खाय चरन्तो एळकानं युज्झनट्ठानं पत्वा एळकं ओसक्कन्तं दिस्वा 'अपचितिं मे करोतीति' सञ्ञाय अपटिक्कमित्वा 'इमेसं एत्तकानं मनुस्सानं अन्तरे अयं एको एळको अम्हाकं गुणं जानतीति तस्स अञ्जलिं पग्गण्हित्वा ठितो पठमं गाथमाह

'कल्याणरूपो वत यं चतुप्पदो
सुभद्दको चेव सुपेसलो च ।
यो ब्राह्मणं जातिमन्तूपपन्नं
अपचायती मेण्डवरो यसस्सीति' ।।

तस्मिं खणे आपणे निसिन्नो पण्डितवाणिजो तं परिब्बाजकं निसेधेन्तो दुतियं गाथमाह—

'मा ब्राह्मणा इत्तरदस्सनेन
विस्सासमापज्जि चतुप्पदस्स ।
दळ्हप्पहारं अभिकंखमानो
अवसक्कती दस्सति सुप्पहारं' ति ।।

तस्स पन पण्डितवाणिजस्स कथेन्तस्सेव मेण्डको वेगेनागन्त्वा उरुम्हि पहरित्वा तत्थेव वेदनामत्तं कत्वा पातेसि । सो परिदेवमानो निपज्जि । सत्था तं कारणं पकासेन्तो ततियं गाथमाह—

'सत्थि भग्गा, वट्टितो खारिभारो'
सब्बं भण्डं ब्राह्मणस्सीध भिन्नं ।
बाहा पग्गय्ह कन्दाति
अभिधावथ, हञ्ञते ब्रह्मचारीति ।।

चतुत्थं गाथं परिब्बाजको आह–

‘एवं सो निहतो सेति यो अपुज्जं नमस्सति ।
यथाहमज्ज पहतो हतो मेण्डेन दुम्मतीति’ ॥

इति सो परिदेवन्तो तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो ति

---

१७. उच्छङ्ग-जातक

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तयो जना अटविमुखे कसन्तीति सब्बं पुरिमसदिसमेव । तदा पन रञ्ञा ‘ तीसु जनेसु कं इच्छसीति ’ वुत्ते सा आह ‘ तयो पि दातुं न सक्कोथ देवा ’ ति । ‘ आम न सक्कोमीति ’ । सचे तयो दातुं न सक्कोथ मातरम्मे देवा ’ ति । ‘ पुत्तकं वा सामिकं वा गण्ह, किन्ते भातरा ’ ति च वुत्ता ‘ एते नाम देव सुलभा, भाता पन दुल्लभो ’ ति वत्वा इमं गाथमाह–

‘ उच्छङ्गे देव मे पुत्तो, पथे धावान्तिया पति ।
तञ्च देयं न पस्सामि यतो सोदरियमानये ’ ति ॥

राजा ‘सच्चं एसा वदतीति ’ तुट्ठचित्तो तयो पि जने बन्धनागरतो आनेत्वा अदासि । सा तयो पि ते गहेत्वा गता ।

---

१८. वेदब्भ-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एकस्मिं गामके अञ्ञतरो ब्राह्मणो वेदब्भं नाम मन्तं जानाति । सो किर मन्तो अनग्घो महारहो । नक्खत्तयोगे लद्धे तं मन्तं परिवत्तेत्वा आकासे उल्लोकिवे

आकासतो सत्तरतनवस्सं वस्सति । तदा बोधिसत्तो तस्स ब्राह्मणस्स सन्तिके सिप्पं उग्गण्हाति । अथेकदिवसं ब्राह्मणो बोधिसत्तं आदाय केनचिदेव करणीयेन अत्तनो गामा निक्खमित्वा चेतियरट्ठं अगमासि। अन्तरामग्गे एकस्मिं अरञ्ञट्ठाने पञ्चसता पेसनकचोरा नाम पन्थघातं करोन्ति । ते बोधिसत्तञ्च वेदब्भब्राह्मणञ्च गण्हिंसु । कस्मा पनेते पेसनकचोरा ति वुच्चन्ति, ते किर द्वे जने गहेत्वा एकं धनाहरणत्थाय पेसेन्ति, तस्मा पेसनकचोरा तेव वुच्चन्ति, ते पि च पितापुत्ते गहेत्वा पितरं ' त्वं अम्हाकं धनं आहरित्वा पुत्तं गहेत्वा याहीति' वदन्ति, एतेनुपायेन मातुधीतरो गहेत्वा मातरं विस्सज्जेन्ति ' जेट्ठककनिट्ठे गहेत्वा जेट्ठकभातिकं विस्सज्जेन्ति आचरियन्ते वासिके गहेत्वा अन्तेवासिकं विस्सजेन्ति । ते तस्मिं पि काले वेदब्भब्राह्मणं गहेत्वा बोधिसत्तं विस्सजेसुं । बोधिसत्तो आचरियं वन्दित्वा 'अहं एकाहद्वीहच्चयेन आगमिस्सामि, तुम्हे मा भायित्थ, अपि च खो पन मम वचनं करोथ, अज्ज धनवस्सापनकनक्खत्तयोगो भविस्सति, मा खो तुम्हे दुक्खं असहन्तो मन्तं परिवत्तेत्वा धनं वस्सापयित्थ, सचे वस्सापेस्सथ तुम्हे विनासं पापुणिस्सथ इमे च पञ्चसता चोरा ' ति । एवं आचरियं ओवदित्वा धनत्थाय आगमासि । चोरापि सुरिये अत्थं गते ब्राह्मणं बन्धित्वा निपज्जापेसुं । तं खणं येव पाचीनलोकधातुतो परिपुण्णं चन्दमण्डलं उट्ठहि । ब्राह्मणो नक्खत्तं ओलोकेन्तो " धनवस्सापनकनक्खत्तयोगो लद्धो, किम्मे दुक्खेन अनुभूतेन, मन्तं परिवत्तेत्वा रतनवस्सं वस्सापेत्वा चोरानं धनं दत्वा यथासुखं गमिस्सामीति चिन्तेत्वा चोरे आमन्तेसि 'भो चोरा, तुम्हे मं किमत्थाय गण्हित्था' ति । ' धनत्थाय अय्या ' ति । सचे वो धनेन अत्थो खिप्पं मं बन्धना मोचेत्वा सीसं नहापेत्वा अहतवत्थानि अच्छादेत्वा गन्धेहि विलिम्पापेत्वा पुप्फानि पिलन्धापेत्वा ठपेथा ' ति । चोरा तस्स कथं सुत्वा तथा अकंसु । ब्राह्मणो नक्खत्तयोगं ञत्वा मन्तं परिवत्तेत्वा आकासं उल्लोकेसि । तावदेव आकासा रतनानि पतिंसु ।

चोरा तं धनं संकड्ढित्वा उत्तरासङ्गेसु भण्डिकं कत्वा पायिंसु । ब्राह्मणो पि तेसं पच्छतो व अगमासि । अथ ते चोरे अञ्ञे पञ्चसता चोरा गण्हिंसु ।' किमत्थं अम्हे गण्हथा 'ति च वुत्ता 'धनत्थाया ' ति आहंसु । ' यदि वो धनेन अत्थो एतं ब्राह्मणं गण्हथ, एसो आकासं उल्लोकेत्वा धनं वस्सापेसि, अम्हाकं पेतं एतेनेव दिन्नं' ति । चोरा चोरे विस्सज्जेत्वा ' अम्हाकम्पि धनं देही'ति ' ब्राह्मणं गण्हिंसु । ब्राह्मणो 'अहं तुम्हाकं धनं ददेय्यं, धनवस्सापनकनक्खत्तयोगो पन इतो संवच्छरमत्थके भविस्सति, यदि वो धनेन अत्थो अधिवासेथ, तदा धनवस्सं वस्सापेस्सामीति ' आह । चोरा कुज्झित्वा ' अम्भो दुट्ठब्राह्मण, अञ्ञेसं इदानेव धनं वस्सापेत्वा अम्हे अञ्ञं संवच्छरं अधिवासापेसीति ' तिण्हेण असिना ब्राह्मणं द्विधा छिन्दित्वा मग्गे छड्डेत्वा वेगेन अनुबन्धित्वा तेहि चोरेहि सद्धिं युज्झित्वा ते सब्बे पि मारेत्वा धनं आदाय पुन द्वे कोट्ठासा हुत्वा अञ्ञमञ्ञं युज्झित्वा अड्ढतियानी पुरिससतानि घातेत्वा एतेन उपायेन याव द्वे जना आवसिट्ठा अहेसुं ताव अञ्ञमञ्ञं घातयिंसु । एवं तं पुरिससहस्सं विनासं पत्तं । ते पन द्वे जना उपायेन तं धनं आहरित्वा एकस्मिं गामसमीपे गहनट्ठाने धनं पटिच्छादेत्वा एको खग्गं गहेत्वा रक्खन्तो निसीदि, एको तण्डुले गहेत्वा भत्तं पचापेतुं गामं पाविसि । ' लोभो च नामेस विनासमूलमेवा ' ति सो धनसन्तिके निसिन्नो चिन्तेसि ' तस्मिं आगते इमं धनं द्वे कोट्ठासा भविस्सन्ति, यन्नूनाहं तं आगतगत्तमेव खग्गेन पहरित्वा घातेय्यं ' ति सो खग्गं सन्नय्हित्वा तस्स आगमनं ओलोकेन्तो निसीदि । इतरो पि चिन्तेसि ' तं धनं द्वे कोट्ठासा भविस्सन्ति, यन्नुनांह भत्ते विसं पक्खिपित्वा तं पुरिसं भोजेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा एकको व धनं गण्हेय्यं' ति सो निट्ठिते भत्ते सयं भुञ्जित्वा सेसके विसं पक्खिपित्वा तं आदाय तत्थ अगमासि । तं भत्तं ओतारेत्वा ठितमत्तमेव इतरो खग्गेन द्विधा छेत्वा तं पटिच्छन्ने ठाने छड्डेत्वा

तञ्च भत्तं भुञ्जित्वा सयम्पि तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि । एवं तं धनं निस्साय सब्बे पि विनासं पापुणिंसु । बोधिसत्तो पि खो एकाहद्वीहच्चयेन धनं आदाय आगतो । तस्मिं ठाने आचरियं अदिस्वा विप्पकिण्णं पन धनं दिस्वा 'आचरियेन मम वचनं अकत्वा धनं वस्सापितं भविस्सति, सब्बेहि विनासं पत्तेहि भवितब्बं ' ति महामग्गेन पायासि । गच्छन्तो आचरियं महामग्गे द्विधा छिन्नं दिस्वा ' मम वचनं अकत्वा मतो ' ति दारूनि उद्धरित्वा चितकं कत्वा आचरियं झापेत्वा वनपुप्फेहि पूजेत्वा परतो गच्छन्तो जीवितक्खयं पत्ते पञ्चसते परतो अड्ढतियसते ति अनुक्कमेन अवसाने द्वे जने जीवितक्खयं पत्ते दिस्वा चिन्तेसि ' इमं द्वीहि ऊनं पुरिससहस्सं विनासं पत्तं, अञ्ञेहि द्वीहि चोरेहि भवितब्बं, ते पि सन्थम्भितुं न सक्खिस्सन्ति, कहन्नु खो ते गता ' ति गच्छन्तो तेसं धनं आदाय गहनट्ठानपाविट्ठमग्गं दिस्वा गच्छन्तो भण्डिकबद्धस्स धनस्स रासिं दिस्वा एकं भत्तपातिं अवत्थरित्वा मतं अद्दस । ततो ' इदं नाम तेहि कतं भविस्सतीति ' सब्बं ञत्वा ' कहन्नु खो सो पुरिसो' ति विचिनन्तो तम्पि पटिच्छन्ने ठाने अपविद्धं दिस्वा ' अम्हाकं आचरियो मम वचनं अकत्वा अत्तनो दुब्बचभावेन अत्तनापि विनासं पत्तो, अपरम्पि तेन पुरिससहस्सं विनासितं, अनुपायेन बत अकारणेन अत्तनो वड्ढिं पत्थयमाना अम्हाकं आचरियो विय महानासमेव पापुणिस्सन्तीति ' चिन्तेत्वा इमं गाथमाह—

' अनुपायेन यो अत्थं इच्छति सो विहञ्ञति ।
चेता हनिंसु वेदब्भं, सेब्ब व्यसनमज्झगू ' ति ॥

एवं बोधिसत्तो ' यथा अम्हाकं आचरियो अनुपायेन अट्ठाने परक्कमं करोन्तो धनं वस्सापेत्वा अत्तना जीवितक्खयं पत्तो अञ्ञेसञ्च विनासप्पच्चयो जातो एवमेव यो अञ्ञो पि अनुपायेन अत्तनो अत्थं इच्छित्वा वायामं करिस्सति सब्बसो अत्तना च विनसिस्सति परेसञ्च विनासप्पच्चयो भविस्सतीति ' वनं उन्नादेत्वा देवतासु

साधुकारं ददमानासु इमाय गाथाय धम्मं देसेत्वा तं धनं उपायेन अत्तनो गेहं आहरित्वा दानादीनि पुञ्ञानि करोन्तो यावतायुकं ठत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपथं पूरयमानो अगमासि ।

---

१९. राजोवाद-जातक

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहिसिया कुच्छिस्मिं पटिसन्धिं गहेत्वा लद्धगब्भपरिहारो सोत्थिना मातुकुच्छिम्हा निक्खमि । नामगहणदिवसे पन स्स ब्रह्मदत्तकुमारो त्वेव नामं अकंसु । सो अनुपुब्बेन वयप्पत्तो सोळसवस्सकाले तक्कसिलं गन्त्वा सब्बसिप्पेसु निप्फत्तिं पत्वा पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठाय धम्मेन समेन रज्जं कारेसि । छन्दादिवसेन अगन्त्वा विनिच्छयं अनुसासि । तस्मिं एवं धम्मेन रज्जं कारेन्ते अमच्चापि धम्मेनेव वोहारं विनिच्छिनिंसु । वोहारेसु धम्मेन विनिच्छियमानेसु कूटट्टकारका नाम नाहेसुं । तेसं अभावा अट्टत्थाय राजङ्गणे उपरवो पच्छिज्जि । अमच्चा दिवसम्पि विनिच्छयट्ठाने निसीदित्वा कञ्चि विनिच्छयत्थाय आगच्छन्तं अदिस्वा पक्कमन्ति । विनिच्छयट्ठानं छड्डेतब्बभावं पापुणि । बोधिसत्तो चिन्तेसि “ मयि धम्मेन रज्जं कारेन्ते विनिच्छयत्थाय आगच्छन्ता नाम नत्थि, उपरवो पच्छिज्जि, विनिच्छयट्ठानं छड्डेतब्बभावं पत्तं । इदानि मया अत्तनो अगुणं परियेसितुं वट्टति । ‘ अयं नाम मे अगुणो ’ ति ञत्वा तं पहाय गुणेसु येव वत्तिसामीति ” । ततो पट्ठाय ‘ अत्थि नु खो मे कोचि अगुणवादीति ’ परिगण्हन्तो अन्तोवलञ्जकानं अन्तरे कञ्चि अगुणवादिं अदिस्वा, अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा, ‘ एते मय्हं भयेनापि अगुणं अवत्वा गुणमेव वदय्युं ’ ति बहिवलञ्जनके परिगण्हन्तो

तत्रापि अदिस्वा अन्तोनगरं परिगण्हि, बहिनगरे चतूसु द्वारेसु द्वारगामके परिगण्हि। तत्रापि कञ्चि अगुणवादिं अदिस्वा अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा 'जनपदं परिगण्हिस्सामीति' अमच्चे रज्जं पटिच्छापेत्वा रथं आरुय्ह सारथिमेव गहेत्वा अञ्ञातकवेसेन नगरा निक्खमित्वा जनपदं परिगण्हमानो याव पच्चन्तभूमिं गन्त्वा कञ्चि अगुणवादिं अदिस्वा अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा पच्चन्तसीमतो महामग्गेन नगराभिमुखो येव निवत्ति। तस्मिं पन काले मल्लिको नाम कोसलराजापि धम्मेन रज्जं कारेन्तो अगुणगवेसको हुत्वा अन्तोवलञ्जकादिसु अगुणवादिं अदिस्वा अत्तनो गुणकथमेव सुत्वा जनपदं परिगण्हन्तो तं पदेसं अगमासि। ते उभो पि एकस्मिं निन्ने सकटमग्गे अभिमुखा अहेसुं। रथस्स उक्कमनट्ठानं नत्थि।

अथ मल्लिकरञ्ञो सारथि बाराणसिरञ्ञो सारथिं 'तव रथं उक्कमापेहीति' आह। सोपि 'अम्भो सारथि, तव रथं उक्कमापेहि, इमस्मिं रथे बाराणसिरज्जसामिको ब्रह्मदत्तमहाराजा निसिन्नो' ति आह। इतरो पि 'अम्भो सारथि, इमस्मिं रथे कोसलरज्जसामिको मल्लिकमहाराजा निसिन्नो, तव रथं उक्कमापेत्वा अम्हाकं रञ्ञो रथस्स ओकासं देहीति' आह। बाराणसिरञ्ञो सारथि 'अयम्पि किर राजा येव, किन्नु खो कातब्बं' ति चिन्तेन्तो 'अत्थेस उपायो। वयं पुच्छित्वा दहरतरस्स रथं उक्कमापेत्वा महल्लकस्स ओकासं दापेस्सामीति' सन्निट्ठानं कत्वा तं सारथिं कोसलरञ्ञो वयं पुच्छित्वा परिगण्हन्तो उभिन्नम्पि समानवयभावं ञत्वा, रज्जपरिमाणं बलं धनं यसं जातिगोत्तकुलपदेसन्ति सब्बं पुच्छित्वा, 'उभो पि तियोजनसतिकस्स रज्जस्स सामिनो समानबलधनयसजातिगोत्तकुलपदेसा' ति ञत्वा, 'सीलवन्ततरस्स ओकासं दस्सामी' सो सारथि 'तुम्हाकं रञ्ञो सीलाचारो कीदिसो' ति पुच्छिति। सो 'अयञ्च अयञ्च अम्हाकं रञ्ञो सीलाचारो' ति अत्तनो रञ्ञो अगुणमेव गुणतो पकासेन्तो पठमं गाथमाह—

दळ्हं दळ्हस्स खिपति मल्लिको, मुदुना मुदुं ।
साधुम्पि साधुना जेति, असाधुम्पि असाधुना ।
एतादिसो अयं राजा, मग्गा उय्याहि सारथीति ' ॥

अथ तं बाराणसिरञ्ञो सारथि ' अम्भो, किं पन तया अत्तनो रञ्ञो गुणा कथिता ' ति वत्वा, ' आमा ' ति वुत्ते, ' यदि एते गुणा अगुणा पन कीदिसा ' ति वत्वा, ' एते ताव अगुणा होन्तु, तुम्हाकं पन रञ्ञो कीदिसा गुणा ' ति वुत्ते, ' तेन हि सुणाहीति ' दुतियं गाथमाह—

अक्कोधेन जिने कोधं, असाधुं साधुना जिने ।
जिने कदरियं दानेन, सच्चेनालिकवादिनं ।
एतादिसो अयं राजा, मग्गा उय्याहि सारथीति ' ॥

एवं वुत्ते मल्लिकराजा च उभो पि रथा ओतरित्वा अस्से मोचेत्वा रथं अपनेत्वा बाराणसिरञ्ञो मग्गं अदंसु बाराणसिराजा मल्लिकरञ्ञो नाम ' इदंञ्चिदञ्च कातुं वट्टतीति ' ओवादं दत्वा बाराणसिं गन्त्वा दानादीनि पुञ्ञानि कत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपदं परिग्गहेत्वा अत्तनो अगुणवादिं अदिस्वा व सकनगरं गन्त्वा दानादीनि पुञ्ञानि कत्वा जीवितपरियोसाने सग्गपदमेव पूरेसि ।

---

२०. मखादेव-जातक

अतीते विदेहरट्ठे मिथिलायं मखादेवो नाम राजा अहोसि धम्मिको धम्मराजा । सो चतुरासीतिवस्ससहस्सानि कुमारकीळं तथा ओपरज्जं तथा महारज्जं कत्वा दीघं अद्धानं खेपेत्वा एकदिवसं कप्पकं आमन्तेसि 'यदा मे सम्म कप्पक सिरस्मिं फलितानि पस्से-

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES

No. LXX.

THE

ÂRYAMANJUSRÎMÛLAKALPA

EDITED BY

MAHÂMAHOPÂDHYÂYA

T. GAṆAPATI SÂSTRÎ

Curator of the Department for the publication of Sanskrit Manuscripts, Trivandrum.

PART—I.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF HIS HIGHNESS THE MAHARAJAH OF TRAVANCORE.

गुजरात पुरातत्त्वमन्दिर ग्रन्थावली

ालिपाठावली

संपादक—

मुनि जिनविजय

इसिपव्वज्जं

चतुरासीतिवस्सस-

हीनज्झाने ठितो कालं

त्वा पुन ... ा मिथिलायं येव निमि

नो
एते
न्तु,
ते,

से
ा-
दं
ने
ा ।

ध्यासि अथ मे आरोचेय्यासीति'। कप्पको पि दीघं अद्धानं खेपेत्वा एकदिवसं रञ्ञो अञ्जनवण्णानं केसानं अन्तरे एकमेव फलितं दिस्वा 'देव, एकन्ते फलितं दिस्सतीति' आरोचेसि; 'तेन हि मे सम्म तं फलितं उद्धरित्वा पाणिम्हि ठपेहीति' च वुत्तो सुवण्णसण्डासेन उद्धरित्वा रञ्ञो पाणिम्हि पतिट्ठापेसि। तदा रञ्ञो चतुरासीति वस्ससहस्सानि आयुं अवसिट्ठं होति। एवं सन्ते पि फलितं दिस्वा व मच्चुराजानं आगन्त्वा समीपे ठितं विय, अत्तानं आदित्तपण्णसालं पविट्ठं विय च मञ्ञमानो संवेगं आपज्जित्वा 'बाल मखादेव, याव फलितस्सुप्पादा व इमे किलेसे जहितुं नासक्खीति' चिन्तेसि। तस्सेवं फलितपातुभावं आवज्जन्तस्स अन्तोडाहो उप्पज्जि, सरीरा सेदा मुच्चिंसु, साटका पीळेत्वा अपनेतब्बाकारप्पत्ता अहेसुं।

सो 'अज्जेव मया निक्खमित्वा पब्बजितुं वट्टतीति' कप्पकस्स सतसहस्सुट्ठानं गामवरं दत्वा जेट्ठपुत्तं पक्कोसापेत्वा 'तात, मम सीसे फलितं पातुभूतं, महल्लको म्हि जातो, भुत्ता खो पन मे मानुसका कामा, इदानि दिब्बकामे परियेसिस्सामि, नेक्खम्मकालो मय्हं, त्वं इमं रज्जं पटिपज्ज, अहं पन पब्बजित्वा मखादेवम्बवनुय्याने वसन्तो समणधम्मं करिस्सामीति' आह।

तं एवं पब्बजितुकामं अमच्चा उपसंकमित्वा 'देव, किं तुम्हाकं पब्बज्जाकारणं' ति पुच्छिंसु। राजा फलितं हत्थेन गहेत्वा अमच्चानं इमं गाथमाह—

उत्तमङ्गरुहा मय्हं इमे जाता वयोहरा।
पातुभूता देवदूता, पब्बज्जसमयो ममा'ति॥

सो एवं वत्वा तं दिवसमेव रज्जं पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तस्मिञ्ञेव मखादेवम्बवने विहरन्तो चतुरासीतिवस्ससहस्सानि चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा अपरिहीनज्झाने ठितो कालं कत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्तित्वा पुन ततो चुतो मिथिलायं येव निमि

राजा हुत्वा ओसक्कमानं अत्तनो वंसं घटेत्वा तत्थेव अम्बवने पब्बजित्वा ब्रह्मविहारे भावेत्वा पुन ब्रह्मलोकूपगो व अहोसि ।

२१. महोसधस्स आवाहो

ततो पट्ठाय बोधिसत्तस्स यसो महा अहोसि, तं सब्बं उदुम्बरादेवी येव विचारेति, सा तस्स सोळसवस्सकाले चिन्तेसि ‘ मम कनिट्ठो महल्लको जातो, यसो पि स्स महा, आवाहमस्स कातुं वट्टतीति ’ सा रञ्ञो तमत्थं आरोचेसि । राजा तं सुत्वा सोमनस्सप्पत्तो हुत्वा ‘ साधु, जानापेहि नं ’ ति आह । सा तं जानापेत्वा तेन सम्पटिच्छिते ‘तेन हि तात कुमारिकं आनेमा’ ति आह । महोसधो ‘ कदाचि इमेहि आनीता मम न रुच्चेय्य, सयमेव ताव उपधारेमीति ’ चिन्तेत्वा एवमाह ‘देवि, कतिपाहं मा किञ्चि रञ्ञो वदेथ, अहं एकं दारिकं सयं परियेसित्वा मम चित्तरुचितं तुम्हाकं आचिक्खिस्सामीति ’ । ‘ एवं करोहि ताता ’ ति–

सो देविं वन्दित्वा अत्तनो घरं गन्त्वा सहायकानं सञ्ञं अदत्वा अञ्ञतरवेसेन तुन्नवायउपकरणानि गहेत्वा एकको व उत्तरद्वारेन निक्खमित्वा उत्तरद्वारयवमज्झकं पायासि । तदा पन तत्थ पुराणसेट्ठिकुलं परिजिण्णं अहोसि, तस्स कुलस्स धीता अमरादेवी नाम अभिरूपा सब्बलक्खणसम्पन्ना पुञ्ञवती, सा तं दिवसं पातो व यागुं पचित्वा आदाय ‘ पितु कसनट्ठानं गमिस्सामीति ’ निक्खमित्वा तमेव मग्गं पटिपज्जि । महासत्तो तं आगच्छन्तिं दिस्वा ‘ लक्खणसम्पन्ना इत्थी, सचे अपरिग्गहा इमाय मे पादपरिचारिकाय भवितुं वट्टतीति’ चिन्तेसि । सापि तं दिस्वा व ‘सचे एवरूपस्स पुरिसस्स गेहे भवेय्यं सक्का सिया कुटुम्बं सण्ठपेतुं’ ति चिन्तेसि । अथ महा-

सत्तो ‘ इमिस्सा सपरिग्गहअपरिग्गहभावं न जानामि, हत्थमुद्दाय नं पुच्छिस्सामि, सचे पण्डिता भविस्सति जानिस्सतीति ’ चिन्तेत्वा दूरे ठितो व मुट्ठिं अकासि । सा ‘ अयं मे सस्सामिकभावं पुच्छतीति ’ ञत्वा हत्थं विकासेसि । सो ञत्वा समीपं गत्वा ‘ भद्दे, का नाम त्वं ’ ति पुच्छि । ‘ सामि, अहं अतीतानागते वा एतरहि वा यं नत्थि तं नामिकाति ’ । ‘ भद्दे, लोके अमरन्नाम नत्थि, त्वं अमरा नाम भविस्ससीति ’ । ‘ एवं सामीति ’ । ‘ भद्दे, कस्स यागुं हरसीति ’ । ‘ सामि, पुब्बदेवताया ’ ति । ‘ पुब्बदेवता नाम मातापितरो, तव पितु हरिस्ससि मञ्ञे’ ति । ‘एवं भविस्सति सामीति’ । ‘ तव पिता किं करोतीति ’ । ‘ एकं द्वे करोतीति ’ । ‘ एकस्स द्विधाकरणं नाम कसनं, कसति भद्दे ’ ति । ‘ एवं सामीति ’ । ‘ कस्मिं पन ठाने ते पिता कसतीति ’ । यत्थ सकिं गता न एन्तीति ’ । ‘ सकिं गतानं न पच्चागमनट्ठानं नाम सुसानं, सुसानसन्तिके कसति भद्दे ’ ति । ‘एवं सामीति ’ । ‘भद्दे, अज्जेव एस्ससीति ’ । ‘ सचे एस्सति न एस्सामि, नोचे एस्सति एस्सामीति ’ पिता ते मञ्ञे नदीपारे कसति, उदके एन्ते न एस्ससि । अनेन्ते एस्ससीति ’ । ‘ एवं सामीति ’ । एत्तकं ‘ भद्दे अल्लापसल्लापं कत्वा अमरादेवी ‘यागुं पिविस्ससि सामीति ’ निमिन्तेसि । महासत्तो ‘ पटिक्खिपन्नाम अमङ्गलं’ ति चिन्तेत्वा ‘ आम पिविस्सामीति ’ आह । सा यागुघटं ओतारेसि । महासत्तो ‘ सचे पातिं अधोवित्वा हत्थधोवनं अदत्वा व दस्सति एत्थेव नं पहाय गमिस्सामीति’ चिन्तेसि । सा पन पातिया उदकं आहरित्वा हत्थधोवनं दत्वा तुच्छपातिं हत्थे अठपेत्वा भूमियं कत्वा घटं आलोलेत्वा यागुया पुरेसि । तत्थ पन सित्थानि मन्दानि । अथ नं महासत्तो आह ‘किं भद्दे, अतिबहला यागू ’ति । ‘ उदकं न लद्धं सामीति ’ । ‘केदारेहि उदकं न लद्धं भविस्सति मञ्ञे’ ति । सा ‘एवं सामीति ’ पितु यागुं ठपेत्वा बोधिसत्तस्स अदासि । सो पिवित्वा मुखं विक्खालेत्वा ‘ भद्दे, मयं तुम्हाकं गेहं गमिस्साम, मग्गं नो

आचिक्खा ' ति आह । सा ' साधु ' ति वत्वा तस्स मग्गं आचिक्खित्वा पितु यागुं गहेत्वा अगमासि ।

सो ताय कथितमग्गेन तं गेहं गतो। अथ नं अमरादेविया माता दिस्वा व आसनं दत्वा ' यागुं वड्ढेमि सामीति ' आह । 'अम्म, कनिट्ठभगिनिया मे अमरादेविया थोका यागु दिन्ना ' ति । सा ' धीतु मे अत्थाय आगतेन भवितब्बं ' ति अञ्ञासि । महासत्तो तेसं दुग्गतभावं जानन्तो पि ' अम्म, अहं तुन्नवायो, अत्थि किञ्चि सिब्बितब्बं'ति । ' सामि अत्थि, मूलं पन नत्थीति ' ' अम्म, मूलेन कम्मं नत्थि, आनेथ सिब्बिस्सामीति ' । सा जिण्णकानि पिलोतिकानि आहरित्वा अदासि । बोधिसत्तो आहटाहटं निट्ठपेसि येव, पञ्ञवन्तानं किरिया नाम इज्झति, अथ नं ' अम्म, वीथिसभागानं आरोचेहीति ' आह । सा सकलगामे आरोचेसि । महासत्तो तुन्नकम्मं कत्वा एकाहेनेव सहस्सं उप्पादेसि । महल्लिकापि स्स पातरासभत्तं पचित्वा दत्वा सायं ' तात कित्तकं पचामीति ' आह । ' अम्म, यत्तका इमस्मिं गेहे भुञ्जन्ति तेसं पमाणेना ' ति । सा अनेकसूपब्यञ्जनं बहुभत्तं पचि । अमरादेवी पि सायं सीसेन दारुकलापं उच्छङ्गेन पण्णं आदाय अरञ्ञतो आगन्त्वा पुरे द्वारे दारूनि निक्खिपित्वा पच्छिमद्वारेन गेहं पाविसि। पिता पनस्सा सायतरं आगमि । महासत्तो नानग्गरसे पि भुञ्जि, इतरा मातापितरो भोजेत्वा पच्छा भुञ्जित्वा मातापितुन्नं पादे धोवित्वा महासत्तस्स पादे धोवि । सो तं परिगण्हन्तो कतिपाहं तत्थेव वासि । अथ नं वीमंसन्तो एकदिवसं आह ' भद्दे अमरादेवि, अड्ढनाळिकमत्तं तण्डुलं गहेत्वा ततो मय्हं यागुं च पूवं च भत्तं च पचाहीति ' । सा ' साधू ' ति सम्पटिच्छित्वा ते तुण्डले कोट्टेत्वा मूलतण्डुलेहि यागुं मज्झिमतण्डुलेहि भत्तं कणिकाहि पूवं पचित्वा तदनुरूपं ब्यञ्जनं सम्पादेत्वा महासत्तस्स सब्यञ्जनं यागुं अदासि । यागु मुखे ठपितमत्ता व रसहरणियो फरित्वा अट्ठासि । सो तस्सा

वीमंसनत्थमेव ‘ भद्दे, पाचितुं अजानन्ती किमत्थं मम तण्डुले नासेसीति ’ यागुं सह खेळेन निट्ठुभित्वा भूमियं पातेसि । सा अकुज्झित्वा व ‘ सचे यागु न सुन्दरा पूवं खाद सामीति ’ पूवं अदासि । तम्पि तथेव अकासि । भत्ते पि तथेव पटिपज्जित्वा ‘ त्वं पाचितं अजानन्ती मम सन्तकं किमत्थं नासेसीति ’ कुद्धो विय तीणि पि एकतो मद्दित्वा तस्सा सीसतो पट्ठाय सकलसरीरं विलिम्पित्वा ‘ द्वारे निसीदा ’ ति आह । सा अकुज्झित्वा व ‘ साधु सामीति ’ तथा अकासि । सो तस्सा निहतमानभावं ञत्वा ‘ भद्दे एहीति ’ आह । सा एगवचनेनेव आगता ।

महासत्तो पन आगच्छन्तो कहापणसहस्सेन सद्धिं एकं साटकं तम्बूलपसिब्बके ठपेत्वा आगतो । अथ सो तं साटकं नीहरीत्वा तस्सा हत्थे ठपेत्वा ‘भद्दे, तव सहायिकाहि सद्धिं नहायित्वा इमं साटकं नीवासेत्वा एहीति ’ आह । सा तथा अकासि । पण्डितो उप्पादितधनं च आहटधनं च सब्बं तस्सा मातापितुनं दत्वा ते समस्सासेत्वा तं आदाय नगरमेव गन्त्वा वीमंसनत्थाय तं दोवारिकस्स गेहे निसीदापेत्वा दोवारिकभरियाय आचिक्खित्वा अत्तनो निवेसनं गन्त्वा पुरिसे आमन्तेत्वा ‘ असुकगेहे इत्थिं ठपेत्वा आगतो म्हि, इमं सहस्सं आदाय गन्त्वा तं वीमंसथा’ति सहस्सं दत्वा पेसेसि । ते तथा करिंसु । सा ‘ इमं मम सामिकस्स पादरजं न अग्घतीति ’ न इच्छि । ते गन्त्वा पण्डितस्स आरोचेसुं । पुन पि यावततियं पेसेत्वा चतुत्थे वारे ‘ तेन हि तं हत्थे गहेत्वा कड्ढन्ता आनेथा ’ ति आह । ते तथा करिंसु । सा महासत्तं महासम्पत्तियं ठितं न संजानि, ओलोकेत्वा च पन हसि चेव रोदि च । सो उभिन्नम्पि कारणं पुच्छि । अथ नं सा एवमाह ‘ सामि, अहं हसमाना तव सम्पत्तिं ओलोकेत्वा ‘ अयं सम्पत्ति न अकारणेन लद्धा, पुरिमभवे पन कुसलं कत्वा लद्धा भविस्सति, अहो पुञ्ञानं फलं नामा ’ ति हसिं, रोदमाना पन ‘ इदानि परस्स रक्खितगोपितव-

त्थुम्हि अपरज्झित्वा निरयं गमिस्सतीति ' तयि कारुञ्ञेन रोदिं ' ति । सो तं वीमंसित्वा सुद्धभावं ञत्वा ' गच्छथ, नं तत्थेव नेथा' ति वत्वा पेसेत्वा पुन तुन्नवायवेसं गहेत्वा गन्त्वा ताय सद्धिं तं रत्तिं सयित्वा पुन दिवसे पातो व राजकुलं पविसित्वा उदुम्बरादेविया आरोचेसि । सा रञ्ञो आरोचेत्वा अमरादेविं सब्बालंकारेहि अलंकरित्वा महायोग्गे निसीदापेत्वा महन्तेन सक्कारेन महासत्तस्स गेहं आनेत्वा मङ्गलं कारेसि । राजा बोधिसत्तस्स सहस्समूलं पण्णाकारं पेसेसि । दोवारिके आदिं कत्वा सकलनगरवासिनो पण्णाकारे पहिणिंसु । अमरादेवि रञ्ञा पहितं पण्णाकारं द्विधा भिन्दित्वा एकं कोट्ठासं रञ्ञो पेसेसि । एतेनुपायेन सकलनगरवासीनम्पि पण्णाकारं पेसेत्वा नगरं संगण्हि । ततो पट्ठाय महासत्तो ताय सद्धिं समग्गवासं वसन्तो रञ्ञो अत्थं च धम्मं च अनुसासि ।

---

२२. महोसधस्स विनिच्छयो

एका इत्थी पुत्तं आदाय मुखधोवनत्थाय पण्डितस्स पोक्खरणिं गन्त्वा पुत्तं नहापेत्वा अत्तनो साटके निसीदापेत्वा मुखं धोवित्वा नहायितुं ओतरि । तस्मिं खणे एका यक्खिनी नं दारकं दिस्वा खादितुकामा हुत्वा इत्थिवेसं गहेत्वा ' सहायिके सोभति वतायं दारको, तवेसो पुत्तो ' ति पुच्छित्वा ' आम अम्मा ' ति वुत्ते ' पायेमि नं ' ति वत्वा ' पायेहीति ' वुत्ता तं गहेत्वा थोकं कीळापेत्वा तं आदाय पलायितुं आरभि । इतरा तं दिस्वा धावित्वा ' कुहिं मे पुत्तं नेसीति ' गण्हि । यक्खिनी ' कुतो तया पुत्तो लद्धो, ममेसो पुत्तो' ति आह । ता कलहं करोन्तियो सालद्वारेन गच्छन्ति । पण्डितो कलहसद्दं सुत्वा ता पक्कोसित्वा 'किम्मेतं'

ति पुच्छित्वा अट्ठं सुत्वा अक्खीनं अनिमिसताय चेव रत्तताय च यक्खिनिं यक्खिनीति ञत्वापि 'मम विनिच्छये ठस्सथा' ति वत्वा 'आम ठस्सामा' ति वुत्ते लेखं कड्ढित्वा, लेखामज्झे दारकं निपज्जापेत्वा, यक्खिनिया हत्थेसु मातरा पादेसु गाहापेत्वा 'द्वे पि आकड्ढित्वा गण्हथ, कड्ढितुं सक्कोन्तिया एव पुत्तो' ति आह। ता उभो पि कड्ढिंसु। दारको कड्ढियमानो दुक्खप्पत्तो हुत्वा विरवि। माता हदयेन फलितेन विय पुत्तं मोचेत्वा रोदमाना अट्ठासि। पण्डितो महाजनं पुच्छि 'दारके मातुहदयं मुदुकं होति उदाहु अमातुहदयं' ति। 'मातुहदयं पण्डिता' ति। 'इदानि किंमेतं दारकं गहेत्वा ठिता माता होति विस्सज्जेत्वा ठिता' ति। 'विस्सज्जेत्वा ठिता पण्डिता' ति। 'इमं पन दारकचोरिं तुम्हे जानाथा' ति। 'न जानाम पण्डिता' ति। 'यक्खिनी एसा दारकं खादितुं गण्हीति'। 'कथं जाना सि पण्डिता' ति। अक्खीनं अनिमिसताय चेव रत्तताय च छायाय अभावेन च निरासंकताय च निक्करुणताय चा' ति। अथ नं पुच्छि 'कासि त्वं' ति 'यक्खिनि म्हि सामीति'। 'कस्मा इमं दारकं गण्हीति'। 'खादितुं सामीति'। 'अन्धबाले, पुब्बे पि पापकं कत्वा यक्खिनी जातासि; इदानि पुन पि पापं करोसि, अहो अन्धबालासीति' ओवदित्वा पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा उय्योजेसि। दारकमाता 'चिरं जीव सामीति' पण्डितं थोमेत्वा पुत्तं आदाय पक्कामि।

---

२३. सक्कासुरयुद्धं

तस्मिं काले तावतिंसभवने असुरा पटिवसन्ति। सक्को देवराजा 'किं नो साधारणेन रज्जेना' ति असुरे दिब्बपानं पायेत्वा मत्ते

समाने पादेसु गहेत्वा सिनेरुपपाते खिपापेसि। ते असुरभवनमेव सम्पापुणिंसु। असुरभवनं नाम सिनेरुस्स हेट्ठिमतले तावतिंसदेवलोकप्पमाणमेव, तत्थ देवानं पारिच्छत्तको विय चित्तपाटली नाम कप्पट्ठियरुक्खो होति। ते चित्तपाटलिया पुप्फिताय जानन्ति 'नायं अम्हाकं देवलोको, देवलोकस्मिं हि पारिच्छत्तको पुप्फतीति'। अथ ते 'जरसक्को अम्हे मत्ते कत्वा महासमुद्दपिट्ठे खिपित्वा अम्हाकं देवनगरं गण्हि, मयं तेन सद्धिं युज्झित्वा अम्हाकं देवनगरमेव गण्हिस्सामा' ति किपिल्लिका विय थम्भं सिनेरुं अनुसञ्चरमाना उट्ठहिंसु। सक्को 'असुरा किर उट्ठिता' ति सुत्वा समुद्दपिट्ठे येव अब्भुग्गन्त्वा युज्झमानो तेहि पराजितो दियड्ढयोजनसतिकेन वेजयन्तरथेन दक्खिणसमुद्दस्स मत्थकमत्थकेन पलायितुं आरद्धो। अथस्स रथो समुद्दपिट्ठेन वेगेन गच्छन्तो सिम्बलिवनं पक्खन्तो। तस्स गमनमग्गे सिम्बलिवनं तालवनं विय छिज्जित्वा छिज्जित्वा समुद्दपिट्ठे पतति। सुपण्णपोतका समुद्दपिट्ठे परिवत्तेन्ता महारवं रविंसु। सक्को मातलिं पुच्छि 'सम्म मातलि, किं सद्दो नामेस, अतिकरुणो रवो वत्ततीति'। 'देव, तुम्हाकं रथवेगविचुण्णित्ते सिम्बलिवने पतन्ते सुपण्णपोतका मरणभयतज्जिता एकविरवं विरवन्तीति'। महासत्तो 'सम्म मातलि, मा अम्हे निस्साय एते किलमन्तु, न मयं इस्सरियं निस्साय पाणवधकम्मं करोम, एतेसं पन अत्थाय मयं जीवितं परिच्चजित्वा असुरानं दस्साम, निवत्तये तं रथं' ति वत्वा इमं गाथमाह—

'कुलावका मातलि सिम्बलिस्मिं,
ईसामुखेन परिवज्जयस्सु।
कामं चजाम असुरेसु पाणं,
मा यिमे दिजा विकुलावा अहेसुं' ति॥

मातलि संगाहको तस्स वचनं सुत्वा रथं निवत्तेत्वा अञ्ञेन मग्गेन देवलोकाभिमुखं अकासि। असुरा पन तं निवत्तयमानमेव

दिस्वा ' अद्धा अञ्ञेहि पि चक्कवालेहि सक्का आगच्छन्ति, बलं लभित्वा ' रथो निवत्तो भविस्सतीति ' मरणभयभीता पलायित्वा असुरभवनमेव पविसिंसु । सक्को पि देवनगरं पविसित्वा द्वीसु देवलोकेसु देवगणेन परिवुतो नगरमज्झे अट्ठासि । तस्मिं खणे पठविं भिन्दित्वा योजनसहस्सुब्बेधो वेजयन्तपासादो उट्ठहि । विजयन्ते उट्ठितत्ता वेजयन्तो त्वेव नामं अकंसु । अथ सक्को पुन असुरानं आगमनत्थाय पञ्चसु ठानेसु आरक्खं ठपेसि ।

---

२४. महामायाय सुपिनं

तदा किर कपिलवत्थु-नगरे आसाळ्हिनक्खत्तं घुट्ठं अहोसि । महाजनो नक्खत्तं कीळति । महामाया देवी पुरे पुण्णमाय सत्तमदिवसतो पट्ठाय विगतसुरापानं मालागन्धाविभूतिसम्पन्नं नक्खत्तकीळं अनुभवमाना सत्तमदिवसे पातो व उट्ठाय गन्धोदकेन नहायित्वा चत्तारि सतसहस्सानि विस्सज्जेत्वा महादानं दत्वा सब्बालंकारविभूसिता वरभोजनं भुञ्जित्वा उपोसथङ्गानि अधिट्ठाय अलंकतपटियत्तं सिरिगब्भं पविसित्वा सिरिसयने निपन्ना निद्दं ओक्कममाना इमं सुपिनं अद्दस ।

चत्तारो किर नं महाराजानो सयनेनेव सद्धिं उक्खिपित्वा हिमवन्तं नेत्वा सट्ठियोजनिके मनोसिलातले सत्तयोजनिकस्स महासालरुक्खस्स हेट्ठा ठपेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । अथ नेसं देवियो आगन्त्वा देविं अनोतत्तदहं नेत्वा मानुसमलहरणत्थं नहापेत्वा दिब्बवत्थं निवासापेत्वा गन्धेहि विलिम्पापेत्वा दिब्बपुप्फानि पिलन्धापेत्वा, ततो अविदूरे रजतपब्बतो तस्स अन्तो कनकविमानं अत्थि, तत्थ पाचीनसीसकं दिब्बसयनं पञ्ञापेत्वा निपज्जापेसुं । अथ

बोधिसत्तो सेतवरवारणो हुत्वा, ततो अविदूरे एको सुवण्णपब्बतो तत्थ चरित्वा, ततो ओरुय्ह रजतपब्बतं अभिरूहित्वा उत्तरदिसतो आगम्म रजतदामवण्णाय सोण्डाय सेतपदुमं गहेत्वा कोञ्चनादं नदित्वा कनकविमानं पविसित्वा मातु सयनं तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा दक्खिणपक्खं तालेत्वा कुच्छिं पविट्ठसदिसो अहोसि। एवं उत्तरासाळ्हनक्खत्तेन पटिसन्धिं गण्हि। पुनदिवसे पबुद्धा देवी तं सुपिनं रञ्ञो आरोचेसि। राजा चतुसट्ठिमत्ते ब्राह्मणपामोक्खे पक्कोसापेत्वा हरितुपत्थाय लाजादीहि कतमङ्गलसक्काराय भूमिया महारहानि आसनानि पञ्ञापेत्वा तत्थ निसिन्नानं ब्राह्मणानं सप्पि-मधुसक्कराभिसंखतस्स वरपायासस्स सुवण्णरजतपातियो पूरेत्वा सुवण्णरजतपातीहि येव पटिकुज्जेत्वा अदासि, अञ्ञेहि च अहत-वत्थकपिलगाविदानादीहि ते सन्तप्पेसि। अथ तेसं सब्बकामेहि सन्तप्पितानं सुपिनं आरोचेत्वा 'किं भविस्सतीति' पुच्छि। ब्राह्मणा आहंसु 'मा चिन्तयि महाराज, देविया ते कुच्छिम्हि गब्भो पतिट्ठितो, सो च खो पुरिसगब्भो न इत्थिगब्भो, पुत्तो ते भविस्सति, सो सचे अगारं अज्झावसिस्सति राजा भविस्सति चक्कवत्ती, सचे अगारा निक्खम्म पब्बजिस्सति बुद्धो भविस्सति लोके विवत्तच्छद्दो' ति।

---

२५. बुद्धस्स उप्पत्ति

महामाया देवी, पत्तेन तेलं विय, दसमासे कुच्छिया बोधिसत्तं परिहरित्वा परिपुण्णगब्भा ञातिघरं गन्तुकामा सुद्धोदनमहराजस्स आरोचेसि।

'इच्छाम हं देव कुलसन्तकं देवदहनगरं गन्तुं' ति। राजा 'साधू' ति सम्पटिच्छित्वा कपिलवत्थुतो याव देवदहनगरा मग्गं समं कारे-

त्वा कदलिपुण्णघटधजपताकादीहि अलंकारापेत्वा देविं सोवण्णसिविकाय निसीदापेत्वा अमच्चसहस्सेन उक्खिपापेत्वा महन्तेन परिवारेन पेसेसि । द्विन्नं पन नगरानं अन्तरे उभयनगरवासीनं पि लुम्बिनिवनं नाम मङ्गलसालवनं अत्थि । तस्मिं समये मूलतो पट्ठाय याव अग्गसाखा सब्बं एकफालिफुल्लं अहोसि, साखन्तरेहि चेव पुप्फन्तरेहि च पञ्चवण्णभमरगणा नानप्पकारा च सकुणसंघा मधुरस्सरेन विकूजन्ता विचरन्ति । सकलं लुम्बिनिवनं चित्तलतावनसदिसं महानुभावस्स रञ्ञो सुसज्जितआपानमण्डलं विय अहोसि । देविया तं दिस्वा सालवनकीळं कीळितुकामता उदपादि । अमच्चा देविं गहेत्वा सालवनं पविसिंसु । सा मङ्गलसालमूलं गन्त्वा सालसाखायं गण्हितुकामा अहोसि । सालसाखा सुसेदितवेत्तग्गं विय ओणमित्वा देविया हत्थपथं उपगच्छि । सा हत्थं पसारेत्वा साखं अग्गहेसि । तावदेव चस्सा कम्मजवाता चलिंसु । अथस्सा साणिं परिक्खिपित्वा महाजनो पटिक्कमि । सालसाखं गहेत्वा तिट्ठमानाय एव चस्सा गब्भवुट्ठानं अहोसि ।

तं खणं येव चत्तारो पि सुद्धचित्ता महाब्रह्मानो सुवण्णजालं आदाय सम्पत्ता तेन सुवण्णजालेन बोधिसत्तं सम्पटिच्छित्वा मातु पुरतो ठपेत्वा ‘ अत्तमना देवि होहि, महेसक्खो ते पुत्तो उप्पन्नो ’ ति आहंसु । यथा पन अञ्ञे सत्ता मातुकुच्छितो निक्खमन्ता पटिक्कूलेन असुचिना मक्खिता निक्खमन्ति, न एवं बोधिसत्तो । बोधिसत्तो पन धम्मासनतो ओतरन्तो धम्मकथिको विय निस्सेणितो ओतरन्तो पुरिसो विय च द्वे च हत्थे द्वे च पादे पसारेत्वा ठितको मातुकुच्छिसम्भवेन केनाचि असुचिना अमक्खितो सुद्धो विसदो कासिकवत्थे निक्खित्तमणिरतनं विय जोतन्तो मातुकुच्छितो निक्खमि । एवं सन्ते पि बोधिसत्तस्स च बोधिसत्तमातुया च सक्कारत्थं आकासतो द्वे उदकधारा निक्खमित्वा बोधिसत्तस्स च मातु चस्स सरीरे उतुं गाहापेसुं ।

२६. चत्तारि पुब्बनिमित्तानि

अथेक दिवसं बोधिसत्तो उय्यानभूमिं गन्तुकामो सारथिं आमन्तेत्वा 'रथं योजेहीति' आह। सो 'साधू' ति पटिसुणित्वा महारहं उत्तमरथं सब्बालंकारेन अलंकरित्वा कुमुदपत्तवण्णे चत्तारो मङ्गलसिन्धवे योजेत्वा बोधिसत्तस्स पटिवेदेसि बोधिसत्ता देवविमानसदिसं रथं अभिरूहित्वा उय्यानाभिमुखो अगमासि। देवता 'सिद्धत्थकुमारस्स अभिसम्बु-ज्झनकाले आसन्ने, पुब्बनिमित्तं दस्सेस्सामा' ति एकं देवपुत्तं जराजज्जरं खण्डदन्तं पलितकेसं वंकं ओभग्गसरीरं दण्डहत्थं पवेधमानं कत्वा दस्सेसुं। तं बोधिसत्तो चेव सारथि च पस्सन्ति। ततो बोधिसत्तो सारथिं 'सम्म, को नामेस पुरिसो, केसापिस्स न यथा अञ्ञेसं' ति महापदाने आगतनयेन पुच्छित्वा तस्स वचनं सुत्वा 'धिरत्थु वत भो जातिया यत्र हि नाम जातस्स जरा पञ्ञायिस्सतीति' संविग्गहदयो ततो व पटिनिवत्तित्वा पासादमेव अभिरूहि।

राजा 'किं कारणा मम पुत्तो खिप्पं पटिनिवत्तीति' पुच्छि। 'जिण्णं पुरिसं दिस्वा देवा ति। जिण्णं पुरिसं दिस्वा पब्बजिस्सतीति' आहंसु। 'कस्मा मं नासेथ सीघं पुत्तस्स नाटकानि सज्जेथ, सम्पत्तिं अनुभवन्तो पब्बज्जाय सतिं न करिस्सतीति' वत्वा आरक्खं वड्ढेत्वा सब्बदिसासु जद्धयोजने अद्धयोजने ठपेसि। पुनेकदिवसं बोधिसत्तो तथेव उय्यानं गच्छन्तो देवताहि निम्मित्तं व्याधितं पुरिसं दिस्वा पुरिमनयेनेव पुच्छित्वा संविग्गहदयो निवत्तित्वा पासादं अभिरूहि। राजापि पुच्छित्वा हेट्ठावुत्तनयेनेव संविदहित्वा पुन वड्ढेत्वा समन्ततो तिगावुतप्पमाणे पदेसे आरक्खं ठपेसि। अपरं पन एकदिवसं बोधिसत्तो तथेव उय्यानं गच्छन्तो देवताहि निम्मितं काल-

कतं दिस्वा पुरिमनयेनेव पुच्छित्वा संविग्गहदयो पुन निवत्तित्वा पासादं अभिरूहि । राजापि पुच्छित्वा हेट्ठावुत्तनयेनेव संविदहित्वा पुन वड्ढेत्वा समन्ततो योजनप्पमाणे पदेसे आरक्खं ठपेसि ।

अपरं पन एकदिवसं उय्यानं गच्छन्तो तथेव देवताहि निम्मितं सुनिवत्थं सुपारुतं पब्बजितं दिस्वा ‘ को नामेसो सम्मा ’ ति सारथिं पुच्छि । सारथि किञ्चापि बुद्धुप्पादस्स अभावा पब्बजितं वा पब्बजितगुणे वा न जानाति, देवानुभावेन पन ‘ पब्बजितो नामेस देवा ’ ति वत्वा पब्बजाय गुणे वण्णेसि । बोधिसत्तो पब्बज्जाय रुचिं उप्पादेत्वा तं दिवसं उय्यानं अगमासि । दीघभाणका पनाहु ‘ चत्तारि निमित्तानि एकदिवसेनेव दिस्वा अगमासीति ’

---

२७. महाभिनिक्खमनं

तस्मिं समये ‘ राहुलमाता पुत्तं विजाता ’ ति सुत्वा सुद्धोदनमहाराजा ‘ पुतस्स मे तुट्ठिं निवेदेथा ’ ति सासनं पहिणि । बोधिसत्तो तं सुत्वा ‘ राहुलो जातो, बन्धनं जातं ’ ति आह । राजा ‘ किं मे पुत्तो अवचा ’ ति पुच्छित्वा तं वचनं सुत्वा ‘ इतो पट्ठाय मे नत्तु राहुलकुमारो त्वेव नामं होतू ’ ति ।

बोधिसत्तो पि खो रथवरं आरुय्ह महन्तेन यसेन अतिमनोरमेन सिरिसोभग्गेन नगरं पाविसि । तस्मिं समये किसागोतमी नाम खत्तियकञ्ञा उपरिपासादवरतलगता नगरं पदक्खिणं कुरुमानस्स बोधिसत्तस्स रूपसिरिं दिस्वा पीतिसोमनस्सजाता इमं उदानं उदानेसि---

निब्बुता नून सा माता, निब्बुता नून सो पिता ।
निब्बुता नून सा नारी, यस्सायं ईदिसो पती ति ॥

बोधिसत्तो तं सुत्वा चिन्तेसि ‘अयमेवं आह, एवरूपं अत्तभावं पस्सन्तिया मातुहदयं निब्बायति, पितुहदयं निब्बायति पजापतीहदयं निब्बायति, कस्मिं नु खो निब्बुते हदयं निब्बुतं नाम होतीति’। अथस्स किलेसेसु विरत्तमानस्स एतदहोसि ‘रागग्गिम्हि निब्बुते निब्बुतं नाम होति, दोसग्गिम्हि मोहग्गिम्हि निब्बुते निब्बुतं नाम होति, मानदिट्ठिआदिसु सब्बकिलेसदरथेसु निब्बुतेसु निब्बुतं नाम होति, अयं मे सुस्सवनं सावेसि, अहं हि निब्बानं गवेसन्तो चरामि, अज्जेव मया घरावासं छड्डेत्वा निक्खम्म पब्बजित्वा निब्बानं गवेसितुं वट्टति, अयं इमिस्सा आचरियभागो होतू’ ति कण्ठतो ओमुञ्चित्वा किसागोतमिया सतसहस्सग्घनकं मुत्ताहारं पेसेसि। सा ‘सिद्धत्थकुमारो मयि पटिबद्धचित्तो हुत्वा पण्णाकारं पेसेतीति’ सोमनस्सजाता अहोसि।

बोधिसत्तो पि महन्तेन सिरिसोभग्गेन अत्तनो पासादं अभिरूहित्वा सिरिसयने निपज्जि। तावदेव नं सब्बालंकारपटिमण्डिता नच्चगीतादिसु सुसिक्खिता देवकञ्ञा विय रूपप्पत्ता इत्थियो नानातुरियानि गहेत्वा सम्परिवारयित्वा अभिरमापेन्तियो नच्चगीतवादितानि पयोजयिंसु। बोधिसत्तो किलेसेसु विरत्तचित्तताय नच्चादिसु अनभिरतो मुहुत्तं निद्दं ओक्कमि। तापि इत्थियो ‘यस्सत्थाय मयं नच्चादीनि पयोजयाम सो निद्दं उपगतो इदानि किमत्थं किलमामा’ ति गहितगहितानि तुरियानि अज्झोत्थरित्वा निपज्जिंसु। गन्धतेलप्पदीपा झायन्ति। बोधिसत्तो पबुज्झित्वा सयनपिट्ठे पल्लंकेन निसिन्नो अद्दस ता इत्थियो तुरियभण्डानि अवत्थरित्वा निद्दायन्तियो, एकच्चा पग्घरितखेळा ळाळाकिळिन्नगत्ता, एकच्चा दन्ते खादन्तियो, एकच्चा काकच्छन्तियो, एकच्चा विप्पळपन्तियो, एकच्चा विवटमुखा, एकच्चा अपगतवत्था पाकटबीभच्छसम्बाधट्ठाना। सो तासं तं विप्पकारं दिस्वा भिय्यो सोमत्ताय कामेसु विरत्तो अहोसि। तस्स अलंकतपटियत्तं सक्कभवनसदिसम्पि तं महातळं विप्पविद्धनानाकुणपभरितं आमकसुसानं विय उपट्ठासि, तयो

भवा आदित्तगेहसदिसा विय खायिंसु, ‘ उपद्दुतं वत भो, उपस्सट्ठं वत भो ’ ति उदानं पवत्ति, अतिविय पब्बज्जाय चित्तं नमि । सो ‘ अज्जेव मया महाभिनिक्खमनं निक्खमितुं वट्टतीति ’ सयना वुट्ठाय द्वारसमीपं गन्त्वा ‘ को एत्था ’ ति आह ।

उम्मारे सीसं कत्वा निपन्नो छन्नो ‘ अहं अय्यपुत्त छन्नो ’ ति आह । ‘ अहं अज्ज महाभिनिक्खमनं निक्खमितुकामो, एकं मे अस्सं कप्पेहीति ’ । सो ‘ साधु देवा ’ ति अस्सभण्डकं गहेत्वा अस्ससालं गन्त्वा गन्धतेलप्पदीपेसु जलन्तेसु सुमनपट्टवितानस्स हेट्ठा रमणीये भूमिभागे ठितं कन्धकं अस्सराजानं दिस्वा ‘ अज्ज मया इममेव कप्पेतुं वट्टतीति’ कन्धकं कप्पेसि । सो कप्पिय मानो व अञ्ञासि ‘अयं कप्पना अतिगाळ्हा, अञ्ञेसु दिवसेसु उय्यान-कीळादिगमने कप्पना विय न होति, मय्हं अय्यपुत्तो अज्ज महाभिनिक्खमनं निक्खमितुकामो भविस्सतीति । ’ ततो तुट्ठमानसो महाहासितं हसि । सो सद्दो सकलनगरं पत्थरित्वा गच्छेय्य, देवता पन तं सद्दं निरुम्भित्वा न कस्सचि सोतुं अदंसु । बोधिसत्तो पि खो छन्नं पेसेत्वा व ‘ पुत्तं ताव पस्सिस्सामीति ’ चिन्तेत्वा निसिन्नपल्लंकतो वुट्ठाय राहुलमाताय वसनट्ठानं गन्त्वा गब्भद्वारं विवरि । तस्मिं खणे अन्तोगब्भे गन्धतेलप्पदीपो झायति । राहुलमाता सुमन-मल्लिकादीनं पुप्फानं अम्मणमत्तेन अभिप्पाकिण्णसयने पुत्तस्स मत्थके हत्थं ठपेत्वा निद्दायति । बोधिसत्तो उम्मारे पादं ठपेत्वा ठित-को व ओलोकेत्वा ‘सचाहं देविया हत्थं अपनेत्वा मम पुत्तं गण्हिस्सामि देवी पबुज्झिस्सति, एवं मे गमनन्तरायो भविस्सति, बुद्धो हुत्वा व आगन्त्वा पस्सिस्सामीति ’ पासादतलतो ओतरि ॥

---

२८. पटिच्चसमुप्पादो

तेन समयेन बुद्धो भगवा उरुवेलायं विहरति नेरञ्जरायतीरे बोधिरुक्खमूले पटमाभिसम्बुद्धो। अथ खो भगवा बोधिरुक्खमूले सत्ताहं एकपल्लंकेन निसीदि विमुत्तिसुखपटिसंवेदी। अथ खो भगवा रत्तिया पठमं यामं पटिच्चसमुप्पादं अनुलोमपटिलोमं मनसाकासि 'अविज्जापच्चया संखारा, संखारपच्चया विञ्ञाणं, विञ्ञाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा भवन्ति। एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति। अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा संखारनिरोधो, संखारनिरोधा विञ्ञाणनिरोधो, विञ्ञाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति। एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती' ति। अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि—

यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा
आतापिनो झायतो ब्राह्मणस्स।
अथस्स कङ्खा वपयन्ति सब्बा
यतो पजानाति सहेतु धम्मं ति॥

२९. धम्मचक्कपवत्तनसुत्त

एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा बाराणासियं विहरति इसिपतने मिगदाये । तत्र खो भगवा पञ्चवग्गिये भिक्खू आमन्तेसि ' द्वे मे भिक्खवे अन्ता पब्बजितेन न सेवितब्बा । कतमे द्वे । यो चायं कामेसु कामसुखल्लिकानुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जानिको अनरियो अनत्थसंहितो, यो चायं अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थसंहितो, एते खो भिक्खवे उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा चक्खुकरणी ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । कतमा च सा भिक्खवे मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा चक्खुकरणी ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तत्ति । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथईदं——सम्मादिट्ठि, सम्मासंकप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । अयं खो सा भिक्खवे मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा चक्खुकरणी ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । इदं खो पन भिक्खवे दुक्खं अरियसच्चं— जाति पि दुक्खा, जरा पि दुक्खा, व्याधि पि दुक्खा, मरणं पि दुक्खं । अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो । पियेहि विप्पयोगो दुक्खो, यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं, संखित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा पि दुक्खा । इदं खो पन भिक्खवे दुक्खसमुदयं अरियसच्चं—- यायं तण्हा पोनोब्भविका नन्दिरागसहगता तत्रतत्राभिनान्दिनी, सेय्यथ ईदं——कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा । इदं खो पन भिक्खवे दुक्खनिरोधं अरियसच्चं——यो तस्सा येव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो । इदं खो पन भिक्खवे दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं, अयमेव अरियो

अट्ठाङ्गिको मग्गो, सेय्यथ ईदं— सम्मादिट्ठि सम्मासंकप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि ।

---

३०. यसपब्बज्जा

—:*:—

तेन खो पन समयेन बाराणसियं यसो नाम कुलपुत्तो सेट्ठिपुत्तो सुखुमालो होति, तस्स तयो पासादा होन्ति । एको हेमन्तिको, एको गिम्हिको, एको वस्सिको । सो वस्सिके पासादे चत्तारो मासे निप्पुरिसेहि तुरियेहि परिचारियमानो न हेट्ठा पासादा ओरोहति । अथ खो यसस्स कुलपुत्तस्स पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितस्स समङ्गिभूतस्स परिचारियमानस्स पटिगच्चेव द्दीन ओक्कमि, परिजनस्सापि पच्छा निद्दा ओक्कमि, सब्बरतियो च तेलप्पदीपो झायति । अथ खो यसो कुलपुत्तो पटिगच्चेव पटिबुज्झित्वा अद्दस सकं परिजनं सुपन्तं अञ्ञिस्सा कच्छे वीणं अञ्ञिस्सा कण्ठे मुतिङ्गं अञ्ञिस्सा कच्छे आलम्बरं अञ्ञं विकेसिकं अञ्ञं विक्खेळिकं विप्पलपन्तियो, हत्थप्पत्तं सुसानं मञ्ञे । दिस्वानस्स आदीनवो पातुरहोसि, निब्बिदायाचित्तं सण्ठासि । अथ खो यसो कुलपुत्तो उदानं उदानेसि ‘ उपद्दुतं वत भो, उपस्सट्ठं वत भो ’ ति । अथ खो यसो कुलपत्तो सुवण्णपादुकायो आरोहित्वा येन निवेसनद्वारं तेनुपसंकमि, अमनुस्सा द्वारं विवरिंसु ‘ मा यसस्स कुलपुत्तस्स कोचि अन्तरायं अकासि अगारस्मा अनगारियं पब्बज्जाया ’ ति । अथ खो यसो कुलपुत्तो येन नगरद्वारं तेनुपसंकमि, अमनुस्सा द्वारं विवरिंसु ‘ मा यसस्स कुलपुत्तस्स कोचि अन्तरायं अकासि अगारस्मा अनगारियं पब्बजाया ’ ति । अथ खो यसो कुलपुत्तो येन इसिपतनं मिगदायो तेनुपसंकमि । तेन खो पन समयेन भगवा रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाय अज्झोकासे चङ्कमति । अद्दस खो

भगवा यसं कुलपुत्तं दूरतो व आगच्छन्तं दिस्वान चङ्कमा ओरोहित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदि । अथ खो यसो कुलपुत्तो भगवतो अविदूरे उदानं उदानेसि 'उपद्दुतं वत भो, उपस्सट्ठं वत भो' ति । अथ खो भगवा यसं कुलपुत्तं एतदवोच ' इदं खो यस अनुपद्दुतं, इदं अनुपस्सट्ठं, एहि यस निसीद, धम्मं ते देसेस्सामी ' ति । अथ खो यसो कुलपुत्तो ' इदं किर अनुपद्दुतं, इदं अनुपस्सट्ठं ' ति हट्ठो उदग्गो सुवण्णपादुकाहि ओरोहित्वा येन भगवा तेनुपसंकमि; उपसंकमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नस्स खो यसस्स कुलपुत्तस्स भगवा अनुपुब्बिकथं कथेसि, सेय्यथ इदं—— दानकथं सीलकथं सग्गकथं कामानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं नेक्खम्मे आनिसंसं पकासेसि । यदा भगवा अञ्ञासि यसं कुलपुत्तं कल्लचित्तं मुदुचित्तं विनीवरणचित्तं उदग्गचित्तं पसन्नचित्तं अथ या बुद्धानं सामुक्कंसिका धम्मदेसना तं पकासेसि—— दुक्खं समुदयं निरोधं मग्गं । सेय्यथा पि नाम सुद्धं वत्थं अपगतकाळकं सम्मदेव रजनं पटिगण्हेय्य एवमेव यसस्स कुलपुत्तस्स तस्मिं येव आसने विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि ' यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्मं ' ति । अथ खो यसस्स कुलपुत्तस्स माता पासादं अभिरूहित्वा यसं कुलपुत्तं अपस्सन्ती येन सेट्ठि गहपति तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा सेट्ठिं गहपतिं एतदवोच ' पुत्तो ते गहपति यसो न दिस्सती ' ति । अथ खो सेट्ठि गहपति चतुद्दिसा अस्सदूते उय्योजेत्वा सामं येव येन इसिपतनं मिगदायो तेनुपसंकमि । अद्दस खो सेट्ठि गहपति सुवण्णपादुकानं निक्खेपं, दिस्वान तं येव अनुगमासि । अद्दस खो भगवा सेट्ठिं गहपतिं दूरतो व आगच्छन्तं, दिस्वान भगवतो एतदहोसि ' यं नूनाहं तथारूपं इद्धाभिसंखारं अभिसंखारेय्यं यथा सेट्ठि गहपति इध निसिन्नो इध निसिन्नं यसं कुलपुत्तं न पस्सेय्या ' ति । अथ खो भगवा तथारूपं इद्धाभिसंखारं अभिसं-

खारेसि । अथ खो सेट्ठि गहपति येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवन्तं एतदवोच ' अपि भन्ते भगवा यसं कुलपुत्तं पस्सेय्या ' ति । ' तेन हि गहपति निसीद, अप्पेव नाम इध निसिन्नं यसं कुलपुत्तं पस्सेय्यासीति ' । अथ खो सेट्ठि गहपति 'इधेव किराहं निसिन्नो इध निसिन्नं यसं कुलपुत्तं पस्सिस्सामीति ' हट्ठो उदग्गो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नस्स खो सेट्ठिस्स गहपतिस्स भगवा अनुपुब्बिकथं कथेसि, सेय्यथ ईदं— दानकथं सीलकथं सग्गकथं कामानं आदीनवं ओकारं सङ्किलेसं नेक्खम्मे आनिसंसं अकासेसि । अथ खो सेट्ठि गहपति दिट्ठधम्मो पत्तधम्मो विदितधम्मो पारियोगाळ्हधम्मो तिण्णविचिकिच्छो विगतकथङ्कथो वेसारज्जप्पत्तो अपरप्पच्चयो सत्थु सासने भगवन्तं एतदवोच ' अभिक्कन्तं भन्ते, अभिक्कन्तं भन्ते, सेय्यथा पि भन्ते निक्कुज्जितं वा उक्कुजेय्य, पटिच्छन्नं वा मग्गं आचिक्खेय, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य चक्खुमन्तो रूपानि दक्खिन्तीति' एवमेव भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो, 'एसाहं भन्ते भगवन्तं सरणं गच्छामि, धम्मं च भिक्खुसंघं च । उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं ' ति । सो व लोके पठमं उपासको अहोसि तेवाचिको । अथ खो यसस्स कुलपुत्तस्स पितुनो धम्मे देसियमाने यथादिट्ठं यथाविदितं भूमिं पच्चवेक्खन्तस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि । अथ खो भगवतो एतदहोसि ' यसस्स कुलपुत्तस्स पितुनो धम्मे देसियमाने यथादिट्ठं यथाविदितं भूमिं पच्चवेक्खन्तस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं, अभब्बो खो यसो कुलपुत्तो हीनायावत्तित्वा कामे परिभुञ्जितुं सेय्यथा पि पुब्बे अगारिकभूतो, यं नूनाहं तं इद्धाभिसङ्खारं पटिप्पस्सम्भेयं' ति। खो भगवा इद्धाभिसंखारं पटिप्पस्सम्भेसि । अद्दस खो सेट्ठि गहपति यसं कुलपुत्तं निसिन्नं, दिस्वान यसं कुलपुत्तं एतदवोच ' माता ते तात यस परिदेवसोकसम्पन्ना, देहि मातु जीवितं' ति। अथ खो यसो कुलपुत्तो भगवन्तं उल्लोकेसि । अथ खो भगवा सेट्ठिं

गहपतिं एतदवोच ' तं किं मञ्ञसि गहपति, यसस्स सेखेन ञाणेन सेखेन दस्सनेन धम्मो दिट्ठो सेय्यथा पि तया तस्स यथादिट्ठं यथाविदितं भूमिं पच्चवेक्खन्तस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं, भब्बो नु खो यसो गहपति हीनायावत्तित्वा कामे परिभुञ्जितुं सेय्यथा पि पुब्बे अगारिकभूतो ' ति । ' नो ह एतं भन्ते' । ' यसस्स खो गहपति कुलपुत्तस्स सेखेन ञाणेन सेखेन दस्सनेन धम्मो दिट्ठो सेय्यथा पि तया, तस्स यथादिट्ठं यथाविदितं भूमिं पच्चवेक्खन्तस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं, अभब्बो खो गहपति यसो कुलपुत्तो हीनायावत्तित्वा कामे परिभुञ्जितुं सेय्यथा पि पुब्बे अगारिकभूतो ' ति । ' लाभा भन्ते यसस्स कुलपुत्तस्स, सुलद्धं भन्ते यसस्स कुलपुत्तस्स, यथा यसस्स कुलपुत्तस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं; अधिवासेतु मे भन्ते भगवा अज्जतनाय भत्तं यसेन कुलपुत्तेन पच्छासमणेना ' ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो सेट्ठि गहपति भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो यसो कलपुत्तो अचिरप्पक्कन्ते सेट्ठिम्हि गहपतिम्हि भगवन्तं एतदवोच ' लभेय्याहं भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसंपदं ' ति । ' एहि भिक्खू ' ति भगवा अवोच ' स्वाक्खातो धम्मो, चर ब्रह्मचरियं, सम्मा दुक्खस्स अन्तकिरियाया' ति । सा व तस्स आयस्मतो उपसम्पदा अहोसि । तेन खो पन समयेन सत्तलोके अरहन्तो होन्ति ।

३१. आदित्त परियायं

अथ खो भगवा उरुवेलायं यथाभिरन्तं विहरित्वा येन गयासीसं तेन चारिकं पक्कामि महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं भिक्खुसहस्सेन सब्बेहेव पुराणजटिलेहि । तत्र सुदं भगवा गयायं विहरति गयासीसे सद्धिं भिक्खुसहस्सेन । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि

सब्बं भिक्खवे आदित्तं। किं च भिक्खवे सब्बं आदित्तं। चक्खुं भिक्खवे आदित्तं, रूपा आदित्ता, चक्खुविञ्ञाणं आदित्तं, चक्खुसम्फस्सो आदित्तो; यदिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि आदित्तं। केन आदित्तं—रागग्गिना दोसग्गिना मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि आदित्तं ति वदामि। सोतं आदित्तं, सद्दा आदित्ता, ...प.... घाणं आदित्तं, गन्धा आदित्ता, जिव्हा आदित्ता, रसा आदित्ता, कायो आदित्तो, फोट्ठब्बा आदित्ता, मनो आदित्तो, धम्मा आदित्ता, मनो विञ्ञाणं आदित्तं, मनोसम्फस्सो आदित्तो यदिदं मनो सम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि आदित्तं। केन आदित्तं रागग्गिना दोसग्गिना मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि आदित्तं ति वदामि। एवं पस्सं भिक्खवे सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं पि निब्बिन्दति, रूपेसु पि निब्बिन्दति, चक्खुविञ्ञाणे पि निब्बिन्दति, यदिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति। सोतस्मिं पि निब्बिन्दति, सद्देसु पि निब्बिन्दति, घानस्मिं पि निब्बिन्दति, गन्धेसु पि निब्बिन्दति, जिव्हायपि निब्बिन्दति, रसेसु पि निब्बिन्दति, कायस्मिं पि निब्बिन्दति, फोट्ठब्बेसु पि निब्बिन्दति, मनस्मिं पि निब्बिन्दति, धम्मेसु पि निब्बिन्दति, मनोविञ्ञाणे पि निब्बिन्दन्ति, मनोसम्फस्से पि निब्बिन्दति, यदिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि निब्बिन्दति, निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति, विमुत्तस्मिं विमुत्तम्हीति ञाणं होति, खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति पजानातीति'। इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्ञमाने तस्स भिक्खुसहस्सस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसु। आदित्तपरियायं निट्ठितं।

३२. मारकस्सक

एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन भगवा भिक्खू निब्बानपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति । ते च भिक्खू अट्ठिकत्वा मनसिकत्वा सब्बचेतसो समन्नाहरित्वा ओहितसोता धम्मं सुणन्ति । अथ खो मारस्स पापिमतो एतदहोसि 'अयं खो समणो गोतमो भिक्खू निब्बानपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय .... प...., यन्नूनाहं येन समणो गोतमो तेनुपसंकमेय्यं विचक्खुकम्माया ' ति । अथ खो मारो पापिमा कस्सकवण्णं अभिनिम्मिनित्वा महन्तं नङ्गलं खन्धे करित्वा दीघं पाचनयट्ठिं गहेत्वा हटहटकेसो साणसाटीनिवत्थो कद्दममक्खितेहि पादेहि येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवन्तं एतदवोच ' अपि समण बलिवद्दे अद्दसा ' ति । ' किं पन पापिम ते बलिवद्देहीति ? ' ममेव समण चक्खुं मम रूपा मम चक्खुसम्फस्सविञ्ञाणायतनं, कुहिं मे समण गन्त्वा मोक्खसि । ममेव समण सोतं मम सद्दा....प....,ममेव समण घाणं मम गन्धा, ममेव समण जिव्हा मम रसा, ममेव समण कायो मम फोट्ठब्बा, ममेव समण मनो मम धम्मा मम मनोसम्फस्सविञ्ञाणायतनं, कुहिं मे समण गन्त्वा मोक्खसीति '। ' तवेव पापिम चक्खुं तव रूपा तव चक्खुसम्फस्सविञ्ञाणायतनं, यत्थ च खो पापिम नत्थि चक्खुं नत्थि रूपा नत्थि चक्खुसम्फस्सविञ्ञाणायतनं अगति तव तत्थ पापिम । तवेव पापिम सोतं तव सद्दा तव सोतसम्फस्सविञ्ञाणायतनं, यत्थ च खो पापिम नत्थि सोतं नत्थि सद्दा नत्थि सोतसम्फस्सविञ्ञाणायतनं अगति तव तत्थ पापिम । तवेव पापिम घानं तव गन्धा तव घानसम्फस्सविञ्ञाणायतनं, यत्थ च खो पापिम नत्थि घानं नत्थि गन्धा नत्थि घानसम्फस्स-

विञ्ञाणायतनं अगति तव तत्थ पापिम। तवेव पामिम जिव्हा तव रसा तव जिव्हासम्फस्सविञ्ञाणायतनं....प...., तवेव पापिम कायो तव फोट्ठब्बा तव कायसम्फस्सविञ्ञाणायतनं....प...., तवेव पापिम मनो तव धम्मा तव मनोसम्फस्सविञ्ञाणायतनं, यत्थ च खो पापिम नत्थि मनो नत्थि धम्मा नत्थि मनोसम्फस्स-विञ्ञाणायतनं अगति तव तत्थ पापिमा' ति।

' यं वदन्ति मम-यिदं ति ये वदन्ति ममं ति च।
एत्थ चे ते मनो अत्थि न मे समण मोक्खसीति' ॥
यं वदन्ति न तं मय्हं ये वदन्ति न ते अहं।
एवं पापिम जानाहि, न मे मग्गं पि दक्खसीति' ॥

अथ खो मारो पापिमा ' जानाति मं भगवा, जानाति मं सुगतो' ति दुक्खी दुम्मनो तत्थेवन्तरधायीति।

---

३३. सुन्दरि-मारणं

भगवतो किर भिक्खुसंघस्स पञ्चन्नं महानदीनं महोघसदिसे लाभसक्कारे उप्पन्ने हतलाभसक्कारा अञ्ञतित्थिया सुरियुग्गमन-काले खज्जोपनकसदिसा निप्पभा हुत्वा एकतो सन्निपतित्वा मन्त-यिंसु ' मयं समणस्स गोतमस्स उप्पन्नकालतो पट्ठाय हतलाभस-क्कारा। न नो कोचि अत्थिभावम्पि जानाति। केन नु खो सद्धिं एकतो हुत्वा समणस्स गोतमस्स अवण्णं उप्पादेत्वा लाभसक्कार-मस्स अन्तरधापेय्यामा' ति। अथ नेसं एतदहोसि ' सुन्दरिया सद्धिं एकतो हुत्वा सक्कुणिस्सामा' ति। ते एकदिवसं सुन्दरिं तित्थिआरामं पविसित्वा वन्दित्वा ठितं नालपिंसु। सा पुनप्पुन सल्लपन्ती पि पटिवचनं अलभित्वा ' अपि नु अय्या केनाचि विहे-

ठितत्था ' ति पुच्छि । ' भगिनि, समणं गोतमं अम्हे विहेठेत्वा हतलाभसक्कारे करित्वा विचरन्तं न पस्ससीति ' । सा एवमाह ' मया एत्थ किं कातुं वट्टतीति ' । ' त्वं खो सि भगिनि अभिरूपा सोभग्गप्पत्ता, समणस्स गोतमस्स अयसं आरोपेत्वा महाजनं तव कथं गाहापेत्वा हतलाभसक्कारं करोहीति ' । सा ' साधू ' ति सम्पटिच्छित्वा वन्दित्वा पक्कन्ता ।

ततो पट्ठाय मालागन्धविलेपनकप्पूरकटुकप्फलादीनि गहेत्वा, सायं महाजनस्स सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा नगरं पविसनकाले, जेतवनाभिमुखी गच्छति । ' कहं गच्छसीति ' च पुट्ठा ' समणस्स गोतमस्स सन्तिकं, अहं हि तेन सद्धिं एकगन्धकुटियं वसामीति ' वत्वा अञ्ञतरास्मिं तित्थियारामे वसित्वा पातो व जेतवनमग्गं ओतरित्वा. नगराभिमुखी गच्छति । ' किं सुन्दरि, कहं गतासीति ' च पुट्ठा ' समणेन गोतमेन सद्धिं एकगन्धकुटियं वसित्वा तं किलेसरतिया रमापेत्वा आगतम्हीति ' वदति । अथ नं कतिपाहच्चयेन धुत्तानं कहापणे दत्वा ' गच्छथ, सुन्दरिं मारेत्वा समणस्स गोतमस्स गन्धकुटिसमीपे मालाकचवरन्तरे निक्खिपित्वा एथा ' ति वदिंसु । ते तथा अकंसु । ततो तित्थिया ' सुन्दरिं न पस्सामा ' ति कोलाहलं कत्वा रञ्ञो आरोचेत्वा ' कहं वो आसंका ' ति वुत्ता ' इमे दिवसे जेतवनं गता ति, तत्रस्स पवत्तिं न जानामा ' ति वत्वा ' तेन हि गच्छथ, नं विचिनथा ' ति रञ्ञा अनुञ्ञाता अत्तनो उपट्ठाके गहेत्वा जेतवनं गन्त्वा विचिनन्ता मालाकचवरन्तरे दिस्वा मञ्चकं आरोपेत्वा नगरं पवेसेत्वा " समणस्स गोतमस्स सावका ' सत्थारा कतपापकम्मं पटिच्छादेस्सामा ' ति सुन्दरिं मारेत्वा मालाकचवरन्तरे निक्खिपिंसू " ति रञ्ञो आरोचयिंसु । राजा ' तेन हि गच्छथ, नगरं आहिण्डथा ' ति आह । ते नगरवीथीसु ' पस्सथ समणानं सक्यपुत्तियानं कम्मं ' ति आदीनि विरवित्वा पुन रञ्ञो निवेसनद्वारं आगमिंसु । राजा सुन्दरिया सरीरं आमकसुसाने अट्टकं आरोपेत्वा रक्खापेसि ।

सावत्थिवासिनो ठपेत्वा अरियसावके सेसा येभुय्येन ' पस्सथ समणानं सक्यपुत्तियानं कम्मं ' ति आदीनि वत्वा अन्तोनगरे बहिनगरे उपवनअरञ्ञेसु भिक्खू अक्कोसन्ता विचरन्ति । भिक्खू तं पवत्तिं तथागतस्स आरोचेसुं । सत्था ' तेन हि तुम्हे ते मनुस्से एवं पटिचोदेथा ' ति—

अभूतवादी निरयं उपेति
यो वापि कत्वा ' न करोमि ' चाह ।
उभो पि ते पेच्च समा भवन्ति
निहीनकम्मा मनुजा परत्था ति ॥

इमं गाथमाह । राजा ' सुन्दरिया अञ्ञेहि मारितभावं जानाथा' ति पुरिसे पयोजेसि ।

ते पि खो धुत्ता तेहि कहापणेहि सुरं पिवन्ता अञ्ञमञ्ञं कलहं करोन्ति; तत्थेको एवमाह ' त्वं सुन्दरिं एकप्पहारेनेव मारेत्वा मालाकचवरन्तरे निक्खिपित्वा, ततो लद्धकहापणेहि सुरं पिवासि ' । ' होतु होतू ' ति राजपुरिसा ते धुत्ते गहेत्वा रञ्ञो दस्सेसुं । अथ ने राजा ' तुम्हेहि सा मारिता ' ति पुच्छि । ' आम देवा ' ति । ' केहि मारापिता ' ति । ' अञ्ञतित्थियेहि देवा ' ति । राजा तित्थिये पक्कोसापेत्वा ' सुन्दरिं उक्खिपापेत्वा गच्छथ, तुम्हे एवं वदन्ता नगरं आहिण्डथ—अयं सुन्दरी समणस्स गोतमस्स अवण्णं आरोपितुकामेहि अम्हेहि मारापिता, नेव गोतमस्स न गोतमसावकानं दोसो अत्थि, अम्हाकं दोसो ' ति । ते तथा अकंसु । बालमहाजनो तदा सद्दहि, तित्थिया पि पुरिसवधदण्डेन पलिबुद्धा । ततो पट्ठाय बुद्धानं सक्कारो महन्ततरो अहोसि ।

---

३४. देवदत्तस्स बुद्धोपरि द्वेसो

तेन खो पन समयेन भगवा महतिया परिसाय परिवुतो धम्मं देसेन्तो निसिन्नो होति सराजिकाय परिसाय। अथ खो देवदत्तो उट्ठायासना एकंसं उत्तरासंगं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच—'जिण्णो दानि भन्ते भगवा वुड्ढो महल्लको अद्धगतो वयो अनुप्पत्तो, अप्पोस्सुक्को दानि भन्ते भगवा दिट्ठधम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु, मम भिक्खुसङ्घं निस्सज्जतु, अहं भिक्खुसङ्घं परिहरिस्सामीति'। 'अलं देवदत्त, मा ते रुच्चि भिक्खुसङ्घं परिहरितुं' ति। दुतियं पि खो देवदत्तो........ततियं पि खो देवदत्तो भगवन्तं एतदवोच 'जिण्णो दानि........परिहरिस्सामीति'। 'सारिपुत्तमोग्गल्लानानं पि खो अहं देवदत्त भिक्खुसङ्घं न निस्सज्जेय्यं, किं पन तुय्हं चवस्स खेळापकस्सा' ति। अथ खो देवदत्तो 'सराजिकाय मं भगवा परिसाय खेळापकवादेन अपसादेति, सारिपुत्तमोग्गल्लानेव उक्कंसतीति' कुपितो अनत्तमनो भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि। अयञ्च तरहि देवदत्तस्स भगवति पठमो आघातो अहोसि।

अथ खो देवदत्तो येन अजातसत्तुकुमारो तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा अजातसत्तुकुमारं एतदवोच 'पुरिसे महाराज आणापेहि ये समणं गोतमं जीविता वोरोपेस्सन्तीति'। अथ खो अजातसत्तुकुमारो मनुस्से आणापेसि 'यथा भणे अय्यो देवदत्तो आह तथा करोथा' ति। अथ खो देवदत्तो एकं पुरिसं आणापेसि 'गच्छावुसो, अमुकस्मिं ओकासे समणो गोतमो विहरति, तं जीविता वोरोपेत्वा इमिना मग्गेन आगच्छा' ति, तस्मिं मग्गे द्वे पुरिसे ठपेसि 'यो इमिना मग्गेन एको पुरिसो आगच्छथा तं जीविता वोरोपेत्वा इमिना मग्गेन आगच्छथा ति'। तस्मिं मग्गे चत्तारो पुरिसे

ठपेसि ‘ ये इमिना मग्गेन द्वे पुरिसा आगच्छन्ति ते जीविता वोरोपेत्वा इमिना मग्गेन आगच्छथा’ ति । तस्मिं मग्गे अट्ठ पुरिसे ठपेसि ‘ ये इमिना मग्गेन चत्तारो पुरिसा आगच्छन्ति ते जीविता वोरोपेत्वा इमिना मग्गेन आगच्छथा ’ ति । तस्मिं मग्गे सोळस पुरिसे ठपेसि ‘ ये इमिना मग्गेन अट्ठपुरिसा आगच्छन्ति ते जीविता वोरोपेत्वा आगच्छथा ’ ति । अथ खो सो एको पुरिसो असिचम्मं गहेत्वा धनुकलापं सन्नहित्वा येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवतो अविदूरे भीतो उब्बिग्गो उस्सङ्की उत्रस्तो पत्थद्धेन कायेन अट्ठासि । अद्दसा खो भगवा तं पुरिसं भीतं उब्बिग्गं उस्साङ्किं उत्रस्तं पत्थद्धेन कायेन ठितं, दिस्वान तं पुरिसं एतदवोच ‘ एहि आवुसो, मा भायीति ’ । अथ खो सो पुरिसो असिचम्मं एकमन्तं करित्वा धनुकलापं निक्खिपित्वा येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा भगवन्तं एतदवोच ‘ अच्चयो मं भन्ते अच्चगमा यथा बालं यथा मूळ्हं यथा अकुसलं योहं दुट्ठचित्तो वधकचित्तो इधुपसंकमन्तो। तस्स मे भन्ते भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिगण्हातु आयतिं संवराया’ति । अथ खो भगवा तस्स पुरिसस्स अनुपुब्बिकथं कथेसि, सेय्यथ इदं, दानकथं .... पे .... ।

अथ खो सो एको पुरिसो येन देवदत्तो तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा देवदत्तं एतदवोच ‘ नाहं भन्ते सक्कोमि तं भगवन्तं जीविता वोरोपेतुं, महिद्धिको सो भगवा महानुभावो ’ ति । ‘ अलं आवुसो मा खो त्वं समणं गोतमं जीविता वोरोपेसि, अहमेव समणं गोतमं जीविता वोरोपेस्सामीति ’ । तेन खो पन समयेन भगवा गिज्झकूटस्स पब्बतस्स पच्छायायं चङ्कमति । अथ खो देवदत्तो गिज्झकूटं पब्बतं अभिरूहित्वा महन्तं सिलं पविज्झि ‘ इमाय समणं गोतमं जीविता वोरोपेस्सामीति ’ । द्वे पब्बतकूटा समागन्त्वा तं सिलं सम्पटिच्छिंसु, ततो पपटिका उप्पतित्वा तभगवतो पादे रुहिरं उप्पादेसि । अथ खो भगवा उद्धं उल्लोकेत्वा

देवदत्तं एतदवोच ‘ बहुं तया मोघपुरिस अपुञ्ञं पसूतं यं त्वं दुट्ठचित्तो वधकचित्तो तथागतस्स रुहिरं उप्पादेसीति ’। अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि—‘इदं भिक्खवे देवदत्तेन पठमं आनन्तरिककम्मं उपचितं यं दुट्ठचित्तेन वधकचित्तेन तथागतस्स रुहिरं उप्पादितं ’ ति।

तेन खो पन समयेन राजगहे नालागिरी नाम हत्थी चण्डो होति मनुस्सघातको। अथ खो देवदत्तो राजगहं पविसित्वा हत्थिसालं गन्त्वा हत्थिभण्डे एतदवोच ‘ मयं खो भणे राजञातका नाम पटिबला नीचठानियं उच्चे ठाने ठपेतुं भत्तं पि वेतनं पि वड्ढापेतुं, तेन हि भणे यदा समणो गोतमो इमं रच्छं पटिपन्नो होति तदा इमं नालागिरिं हत्थिं मुञ्चित्वा इमं रच्छं पटिपादेथा ’ ति। ‘एवं भन्ते’ ति खो ते हत्थिभण्डा देवदत्तस्स पच्चस्सोसुं। अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरं आदाय सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं राजगहं पिण्डाय पाविसि। अथ खो भगवा तं रच्छं पटिपज्जि, अद्दसासुं खो ते हत्थिभण्डा भगवन्तं तं रच्छं पाटिपन्नं, दिस्वान नालागिरिं हत्थिं मुञ्चित्वा तं रच्छं पटिपादेसुं। अद्दसा खो नालागिरि हत्थी भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं, दिस्वान सोण्डं उस्सापेत्वा पहट्ठकण्णवालो येन भगवा तेन अभिधावि। अद्दसासुं खो ते भिक्खू नालागिरिं हत्थिं दूरतो व आगच्छन्तं दिस्वान भगवन्तं एतदवोचुं ‘ अयं भन्ते नालागिरि हत्थी चण्डो मनुस्सघातको इमं रच्छं पटिपन्नो, पटिक्कमतु भन्ते भगवा, पटिक्कमतु सुगतो ’ ति। ‘ आगच्छत भिक्खवे, मा भायित्थ, अट्ठानं एतं भिक्खवे अनवकासो यो परूपक्कमेन तथागतं जीविता वोरोपेय्य, अनुपक्कमेन भिक्खवे तथागता परिनिब्बायन्तीति ’।

तेन खो पन समयेन मनुस्सा पासादेसु पि हम्मियेसु पि छदनेसु पि आरूळ्हा अच्छन्ति। तत्थ ये ते मनुस्सा अस्सद्धा अप्पसन्ना दुब्बुद्धिनो ते एवमाहंसु ‘ अभिरूपो मत भो महासमणो

नागेन विहेठियिस्सतीति ’। ये पन ते मनुस्सा सद्धा पसन्ना पण्डिता बुद्धिमन्तो ते एवमाहंसु ‘ चिरस्सं वत भो नागो नागेन सङ्गामेस्सतीति ’। अथ खो भगवा नालागिरिं हत्थिं मेत्तेन चित्तेन फरि। अथ खो नालागिरि हत्थी भगवतो मेत्तेन चित्तेन फुट्ठो सोण्डं ओरोपेत्वा येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवतो पुरतो अट्ठासि। अथ खो भगवा दक्खिणेन हत्थेन नालागिरिस्स हत्थिस्स कुम्भं परामसन्तो नालागिरिं हत्थिं गाथाहि अज्झभासि—

मा कुञ्जर नागमासदो, दुक्खं हि कुञ्जर नागमासदो,
न हि नागहतस्स कुञ्जर सुगति होति इतो परं यतो।
मा च मदो मा च पामदो न हि पमत्ता सुगतिं विजन्ति ते,
त्वं ञेव तथा करिस्ससि येन त्वं सुगतिं गमिस्ससीति॥

अथ खो नालागिरि हत्थी सोण्डाय भगवतो पादपंसूनि गहेत्वा उपरि मुद्धनि आकिरित्वा पटिकुटितो पटिसाक्कि याव भगवन्तं अद्दक्खि। अथ खो नालागिरि हत्थी हत्थिसालं गन्त्वा सके ठाने अट्ठासि, तथा दन्तो च पन नालागिरि हत्थी अहोसि। तेन खो पन समयेन मनुस्सा इमं गाथं गायन्ति—

दण्डेनेके दमयन्ति अङ्कुसेहि कसाहि च।
अदण्डेन असत्थेन नागो दन्तो महेसिना ति॥

---

३५. बुद्धस्स चुन्दगिहे गमनं

—:o:—

अथ खो भगवा भोगनगरे यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि ‘ आयामानन्द येन पावा तेनुपसंकमिस्सामा ’ ति। ‘ एवं भन्ते ’ ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि।

अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन पावा तदवसरि। तत्र सुदं भगवा पावायं विहरति चुन्दस्स कम्मारपुत्तस्स अम्बवने। अस्सोसि खो चुन्दो कम्मारपुत्तो 'भगवा किर पावं अनुप्पत्तो, पावायं विहरति मय्हं अम्बवने' ति। अथ खो चुन्दो कम्मारपुत्तो येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि, एकमन्तं निसिन्नं खो चुन्दं कम्मारपुत्तं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि। अथ खो चुन्दो कम्मारपुत्तो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवन्तं एतदवोच 'अधिवासेतु मे भन्ते भगवा स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसंघेना' ति। अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन। अथ चुन्दो कम्मारपुत्तो भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि। अथ खो चुन्दो कम्मारपुत्तो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके निवसने पणीतं खादनियं भोजनियं पटियादापेत्वा पहूतञ्च सूकरमद्दवं भगवतो कालं आरोचापेसि 'कालो भन्ते, निट्ठितं भत्तं' ति। अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरं आदाय सद्धिं भिक्खुसंघेन येन चुन्दस्स कम्मारपुत्तस्स निवेसनं तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा पञ्ञत्ते आसने निसीदि, निसज्ज खो भगवा चुन्दं कम्मारपुत्तं आमन्तेसि 'यं ते चुन्द सूकरमद्दवं पटियत्तं तेन मं परिविस, यं पनञ्ञं खादनियं भोजनियं पटियत्तं तेन भिक्खुसंघं परिविसा' ति। 'एवं भन्ते' ति खो चुन्दो कम्मारपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा यं अहोसि सूकरमद्दवं पटियत्तं तेन भगवन्तं परिविसि, यं पनञ्ञं खादनियं भोजनियं पटियत्तं तेन भिक्खुसंघं परिविसि। अथ खो भगवा चुन्दं कम्मारपुत्तं आमन्तेसि 'यं ते चुन्द सूकरमद्दवं अवसिट्ठं तं सोब्भे निक्खणाहि, नाहं तं चुन्द पस्सामि सदेवके लोके समारके सब्रम्हके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय यस्स तं परिभुत्तं सम्मा परिणामं गच्छेय्य अञ्ञत्र तथागतस्सा' ति। 'एवं भन्ते' ति खो

चुन्दो कम्मारपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा यं अहोसि सूकरमद्दवं अवसिट्ठं तं सोब्भे निखणित्वा येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि, एकमन्तं निसिन्नं खो चुन्दं कम्मारपुत्तं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना पक्कामि । अथ खो भगवतो चुन्दस्स कम्मारपुत्तस्स भत्तं भुत्ताविस्स खरो आबाधो उप्पज्जि लोहितपक्खन्दिका, पबाळ्हा वेदना वत्तन्ति मारणन्तिका । ता सुदं भगवा सतो सम्पजानो अधिवासेसि अविहञ्ञमानो, अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि ' आयामानन्द, येन कुसिनारा तेनुपसंकमिस्सामा ' ति । ' एवं भन्ते ' ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि—

चुन्दस्स भत्तं भुञ्जित्वा कम्मारस्सा ति मे सुतं ।
आबाधं सम्फुसी धीरो पबाळ्हं मारणन्तिकं ॥
भुत्तस्स च सूकरमद्दवेन ब्याधिप्पबाळ्हा उदपादि सत्थुनो ।
विरिच्चमानो भगवा अवोच 'गच्छामहं कुसिनारं नगरं' ति ॥

---

३६. बुद्धस्स निब्बाणं

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि ' सिया खो पनानन्द, तुम्हाकं एवमस्स " अतीतसत्थुकं पावचनं, नत्थि नो सत्था ' ति, न खो पनेतं आनन्द एवं दट्ठब्बं । यो वो आनन्द मया धम्मो च विनयो च देसितो पञ्ञत्तो सो वो ममच्चयेन सत्था । यथा खो पनानन्द एतरहि भिक्खू अञ्ञमञ्ञं आवुसोवादेन समुदाचरन्ति न वो ममच्चयेन एवं समुदाचरितब्बं, थेरतरेन आनन्द भिक्खुना नवकतरो भिक्खु नामेन वा गोत्तेन वा आवुसोवादेन वा समुदाचरितब्बो, नवकतरेन भिक्खुना थेरतरो भिक्खु भन्ते ति वा

आयस्मा ति वा समुदाचरितब्बो । आकंखमानो आनन्द संघो ममच्चयेन खुद्दानुखुद्दकानि सिक्खापदानि समूहन्तु । छन्नस्स आनन्द भिक्खुनो ममच्चयेन ब्रह्मदण्डो कातब्बो " ति । ' कतमो पन भन्ते ब्रह्मदण्डो ' ति । ' छन्नो आनन्द भिक्खु यं इच्छेय्य तं वदेय्य, सो भिक्खूहि नेव वत्तब्बो न ओवदितब्बो न अनुसासितब्बो ' ति । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि ' सिया खो पन भिक्खवे एक भिक्खुस्स पि कंखा वा विमति वा बुद्धे वा धम्मे वा संघे वा मग्गे वा पटिपदाय वा, पुच्छथ भिक्खवे, मा पच्छाविप्पटिसारिनो अहुवत्थ—सम्मुखीभूतो नो सत्था अहोसि, न मयं सक्खिम्ह भगवन्तं सम्मुखा पटिपुच्छितुं ' ति । एवं वुत्ते ते भिक्खू तुण्ही अहेसुं । दुतियं पि....ततियं पि खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि.... ततियं पि खो ते भिक्खू तुण्ही अहेसुं । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि ' सिया खो पन भिक्खवे सत्थुगारवेनापि न पुच्छेय्याथ, सहायको पि भिक्खवे सहायकस्स आरोचेतू ' ति । एवं वुत्ते ते भिक्खू तुण्ही अहेसुं । अथ खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच ' अच्छरियं भन्ते, अब्भुतं भन्ते, एवं पसन्नो अहं भन्ते, इमस्मिं भिक्खुसंघे नत्थि एकभिक्खुस्स पि कंखा वा विमति वा बुद्धे वा धम्मे वा संघे वा मग्गे वा पटिपदाय वा ' ति । ' पसादा खो त्वं आनन्द वदेसि, ञाणमेव हेत्थ आनन्द तथागतस्स, नत्थि इमस्मिं भिक्खुसंघे एकभिक्खुस्स पि कंखा वा विमति वा बुद्धे वा धम्मे वा संघे वा मग्गे वा पटिपदायं वा, इमेसं हि आनन्द पञ्चन्नं भिक्खुसतानं यो पच्छिमको भिक्खु सो सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो ' ति । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि ' हन्द दानि भिक्खवे आमन्तयामि वो, वयधम्मा संखारा, अप्पमादेन सम्पादेथा ' ति । अयं तथागतस्स पच्छिमा वाचा । अथ खो भगवा पठमज्झानं समापज्जि, पठमज्झाना वुट्ठहित्वा दुतियज्झानं....ततियज्झानं....चतुत्थज्झानं....समापज्जि, चतुत्थज्झाना वुट्ठहित्वा आकासानञ्चायतनं समापज्जि, आकासानञ्चाय-

तनसमापत्तिया वुट्ठहित्वा विञ्ञाणञ्चायतनं समापज्जि, विञ्ञाणञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठहित्वा आकिञ्चञ्ञायतनं समापज्जि, आकिञ्चञ्ञायतनसमापत्तिया वुट्ठहित्वा नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं समापज्जि, नेवसञ्ञानासञ्ञायतनसमापत्तिया वुट्ठहित्वा सञ्ञावेदयितनिरोधं समापज्जि। अथ खो आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच 'परिनिब्बुतो भन्ते अनुरुद्ध भगवा' ति। 'न आवुसो आनन्द भगवा परिनिब्बुतो, सञ्ञावेदयितनिरोधं समापन्नो' ति। अथ खो भगवा सञ्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहित्वा नेवसञ्ञानासञ्ञायतनं....आकिञ्चञ्ञायतनं....विञ्ञाणञ्चायतनं....आकासानञ्चायतनं.... चतुत्थज्झानं.... ततियज्झानं.... दुतियज्झानं....पठमज्झानं समापज्जि, पठमज्झाना वुट्ठहित्वा दुतियज्झानं....ततियज्झानं....चतुत्थज्झानं समापज्जि, चतुत्थज्झाना वुट्ठहित्वा समनन्तरा भगवा परिनिब्बायि। परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना महाभूमिचालो अहोसि, भिंसनको लोमहंसो देवन्दुभियो च फलिंसु। परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना ब्रह्मा सहम्पति इमं गाथं अभासि—

सब्बे व निक्खिपिस्सन्ति भूता लोके समुस्सयं।
यथा एतादिसो सत्था लोके अप्पटिपुग्गलो ॥
तथागतो बलप्पत्तो सम्बुद्धो परिनिब्बुतो ति ॥

परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना सक्को देवानं इन्दो इमं गाथं अभासि—

अनिच्चा वत संखारा उप्पादवयधम्मिनो।
उपज्जित्वा निरुज्झन्ति तेसं वूपसमो सुखो ति ॥

परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना आयस्मा अनुरुद्धो इमा गाथायो अभासि—

नाहु अस्सासपस्सासो ठितचित्तस्स तादिनो।
अनेजो सन्ति आरब्भ यं कालं अकरी मुनी ॥

असल्लीनेन चित्तेन वेदनं अज्झवासयि ।
पज्जोतस्सेव निब्बानं विमोखो चेतसो अहू ति ॥

परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना आयस्मा आनन्दो इमं गाथं अभासि—

तदासि यं भिंसनकं तदासि लोमहंसनं ।
सब्बाकारवरूपेते सम्बुद्धे परिनिब्बुते ति ॥

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

---

३७. दससीलानि

अथ खो भगवा कपिलवत्थुस्मिं यथाभिरन्तं विहरित्वा येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि तदवसरि । तत्र सुदं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मतो सारिपुत्तस्स उपट्ठाककुलं आयस्मतो सारिपुत्तस्स सन्तिके दारकं पाहेसि ‘ इमं दारकं थेरो पब्बाजेतू ’ ति । अथ खो आयस्मतो सारिपुत्तस्स एतदहोसि ‘ भगवता सिक्खापदं पञ्ञत्तं, न एकेन द्वे सामणेरा उपट्ठापेतब्बा ति, अयं च मे राहुलो सामणेरो, कथं नु खो मया पटिपज्जितब्बं ’ ति । भगवतो एतमत्थं आरोचेसि । ‘ अनुजाणामि भिक्खवे व्यत्तेन भिक्खुना पटिबलेन एकेन द्वे सामणेरे उपट्ठापेतुं, यावतके वा पन उस्सहति ओवदितुं अनुसासितुं तावतके उपट्ठापेतुं ’ ति । अथ खो सामणेरानं एतदहोसि ‘ कति नु खो अम्हाकं सिक्खापदानि, कत्थ च अम्हेहि सिक्खितब्बं ’ ति । भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं । ‘ अनुजानामि भिक्खवे सामणेरानं

दस सिक्खापदानि तेसु च सामणेरेहि सिक्खितुं—पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, अब्रह्मचरिया वेरमणी, मुसावादा वेरमणी, सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना वेरमणी, विकालभोजना वेरमणी, नच्चगीतवादितविसूकदस्सना वेरमणी, मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्ठाना वेरमणी, उच्चासयनमहासयना वेरमणी, जातरूपरजतपटिग्गहणा वेरमणी, अनुजानामि भिक्खवे सामणेरानं इमानि दस सिक्खापदानि, इमेसु च सामणेरेहि सिक्खितुं ' ति ।

३८, सरीरस्स ३२ विभागा

अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं नहारु अट्ठि अट्ठिमज्जा वक्कं हदयं यकतं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं मत्थके मत्तलुङ्गं । द्वत्तिंसाकारं ।

३९. सामणेरपञ्हानि

एकन्नाम किं ? सब्बे सत्ता आहारट्ठितिका । द्वे नाम किं ? नामञ्च, रूपञ्च । तीणि नाम किं ? तिस्सो वेदना । चत्तारि नाम किं ? चत्तारि अरियसच्चानि । पञ्च नाम किं ? पञ्चुपादानक्खन्धा । छ नाम किं ? छ अज्झत्तिकानि आयतनानि । सत्त नाम कि ? सत्त बोज्झङ्गा । अट्ठ नाम किं ? अरियो अट्ठाङ्गिको मग्गो । नव नाम किं ? नव सत्तावासा । दस नाम किं ? दसहङ्गेहि समन्नागतो अरहा ति वुच्चति । कुमारपञ्हं ।

४०. सेक्खधम्मा

सद्धिविहारिकेन भिक्खवे उपज्झायम्हि सम्मावत्तितब्बं, तत्रायं सम्मावत्तना—कालस्सेव उट्ठाय उपाहना ओमुञ्चित्वा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा दन्तकट्ठं दातब्बं, मुखोदकं दातब्बं, आसनं पञ्ञापेतब्बं। सचे यागु होति भाजनं धोवित्वा यागु उपनामेतब्बा। यागुं पीतस्स उदकं दत्वा भाजनं पटिग्गहेत्वा नीचं कत्वा साधुकं अपरिघंसन्तेन धोवित्वा पटिसामेतब्बं। उपज्झायम्हि वुट्ठिते आसनं उद्धरितब्बं। सचे सो देसो उक्लापो होति सो देसो सम्मज्जितब्बो। सचे उपज्झायो गामं पविसितुकामो होति निवासनं दातब्बं, पटिनिवासनं पटिग्गहेतब्बं, कायबन्धनं दातब्बं, सगुणं कत्वा संघाटियो दातब्बा, धोवित्वा पत्तो सउदको दातब्बो। सचे उपज्झायो पच्छासमणं आकंखति तिमण्डलं पटिच्छादेन्तेन परिमण्डलं निवासेत्वा कायबन्धनं बन्धित्वा सगुणं कत्वा संघाटियो पारुपित्वा गण्ठिकं पटिमुञ्चित्वा धोवित्वा पत्तं गहेत्वा उपज्झायस्स पच्छासमणेन होतब्बं। नातिदूरे गन्तब्बं, न अच्चासन्ने गन्तब्बं, पत्तपरियापन्नं पटिग्गहेतब्बं। न उपज्झायस्स भणमानस्स अन्तरन्तरा कथा ओपातेतब्बा, उपज्झायो आपत्तिसामन्ता भणमानो निवारेतब्बो। निवत्तन्तेन पठमन्तरं आगन्त्वा आसनं पञ्ञापेतब्बं, पादोदकं पादपीठं पादकथलिकं उपनिक्खिपितब्बं, पच्चुग्गन्त्वा पत्तचीवरं पटिग्गहेतब्बं, पटिनिवासनं दातब्बं, निवासनं पटिग्गहेतब्बं। सचे चीवरं सिन्नं होति मुहुत्तं उण्हे ओतापेतब्बं, न च उण्हे चीवरं निदहितब्बं। चीवरं संहरितब्बं, चीवरं संहरन्तेन चतुरङ्गुलं कण्णं उस्सारेत्वा चीवरं संहरितब्बं, मा मज्झे भङ्गो अहोसीति, ओभोगे कायबन्धनं कातब्बं। सचे पिण्डपातो होति उपज्झायो च भुञ्जितुकामो होति उदकं दत्वा पिण्डपातो उपनामेतब्बा। उपज्झायो पानीयेन

पुच्छितब्बो । भुत्ताविस्स उदकं दत्वा पत्तं पटिग्गहेत्वा नीचं कत्वा साधुकं अपरिघंसन्तेन धोवित्वा वोदकं कत्वा मुहुत्तं उण्हे ओतापेतब्बो, न च उण्हे पत्तो निदहितब्बो । पत्तचीवरं निक्खिपितब्बं, पत्तं निक्खिपन्तेन एकेन हत्थेन पत्तं गहेत्वा एकेन हत्थेन हेट्ठामञ्चं वा हेट्ठापीठं वा परामसित्वा पत्तो निक्खिपितब्बो, न च अनन्तरहिताय भूमिया पत्तो निक्खिपितब्बो । चीवरं निक्खिपन्तेन एकेन हत्थेन चीवरं गहेत्वा एकेन हत्थेन चीवरवंसं वा चीवररज्जुं वा पमज्जित्वा पारतो अन्तं ओरतो भोगं कत्वा चीवरं निक्खिपितब्बं । उपज्झायम्हि वुट्ठिते आसनं उद्धरितब्बं, पादोदकं पादपीठं पादकथलिकं पटिसामेतब्बं, सचे सो देसो उक्लापो होति सो देसो सम्मज्जितब्बो । सचे उपज्झायो नहायितुकामो होति नहानं पटियादेतब्बं, सचे सीतेन अत्थो होति सीतं पटियादेतब्बं, सचे उण्हेन अत्थो होति उण्हं पटियादेतब्बं । सचे उपज्झायो जन्ताघरं पविसितुकामो होति चुण्णं सन्नेतब्बं, मत्तिका तेमेतब्बा, जन्ताघरपीठं आदाय उपज्झायस्स पिट्ठितो पिट्ठितो गन्त्वा जन्ताघरपीठं दत्वा चीवरं पटिग्गहेत्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बं, चुण्णं दातब्बं, मत्तिका दातब्बा । सचे उस्सहति जन्ताघरं पविसितब्बं, जन्ताघरं पविसन्तेन मत्तिकाय मुखं मक्खेत्वा पुरतो च पच्छतो च पटिच्छादेत्वा जन्ताघरं पविसितब्बं । न थेरे भिक्खू अनुपखज्ज निसीदितब्बं, न नवा भिक्खू आसनेन पटिबाहेतब्बा । जन्ताघरे उपज्झायस्स परिकम्मं कातब्बं, जन्ताघरा निक्खमन्तेन जन्ताघरपीठं आदाय पुरतो च पच्छतो च पटिच्छादेत्वा जन्ताघरा निक्खमितब्बं । उदके पि उपज्झायस्स परिकम्मं कातब्बं, नहातेन पठमतरं उत्तरित्वा अत्तनो गत्तं वोदकं कत्वा निवासेत्वा उपज्झायस्स गत्ततो उदकं पमज्जितब्बं, निवासनं दातब्बं, संघाटि दातब्बा, जन्ताघरपीठं आदाय पठमतरं आगन्त्वा आसनं पञ्ञापेतब्बं, पादोदकं पादपीठं पादकथलिकं उपनिक्खिपितब्बं; उपज्झायो पानियेन पुच्छितब्बो । सचे उद्दिसापेतुकामो होति

उद्दिसापेतब्बो, सचे परिपुच्छितुकामो होति परिपुच्छितब्बो। यस्मिं विहारे उपज्झायो विहरति सचे सो विहारो उक्लापो होति सचे उस्सहति सोधेतब्बो, विहारं सोधेन्तेन पठमं पत्तचीवरं नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बं, निसीदनपच्चत्थरणं नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बं। मञ्चो नीचं कत्वा साधुकं अपरिघंसन्तेन असंघट्टन्तेन कवाटपिट्ठं नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बो। पीठं नीचं कत्वा साधुकं अपरिघंसन्तेन असंघट्टन्तेन कवाटपिट्ठं नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बं। मञ्चपटिपादका नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बा, खेळमल्लको नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बो, अपस्सेनफलकं नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बं, भुम्मत्थरणं यथापञ्ञत्तं सल्लक्खेत्वा नीहरित्वा एकमन्तं निक्खिपितब्बं। सचे विहारे सन्तानकं होति उल्लोका ठमपं ओहारेतब्बं, आलोकसन्धिकण्णभागा पमज्जितब्बा। सचे गेरुकपरिकम्मकता भित्ति कण्णकिता होति चोळकं तेमेत्वा पीळेत्वा पमज्जितब्बा, सचे काळवण्णकता भूमि कण्णकिता होति चोळकं तेमेत्वा पीळेत्वा पमज्जितब्बा, सचे अकता होति भूमि उदकेन परिप्फोसित्वा सम्मज्जितब्बा, मा विहारो रजेन उहञ्ञीति। संकारं विचिनित्वा एकमन्तं छड्डेतब्बं।

---

४१. सूकरपेतकथा

'कायो ते सब्बसोवण्णो' ति। इदं सत्थरि राजगहं उपनिस्साय वेळुवने कलन्दकनिवापे विहरन्ते अञ्ञतरं सूकरमुखपेतं आरब्भ वुत्तं। अतीते किर कस्सपस्स भगवतो सासने एको भिक्खु कायेन सञ्ञतो अहोसि, वाचाय असञ्ञतो भिक्खू अक्कोसति परि-

भासति । सो कालं कत्वा निरये निब्बत्तो । एकं बुद्धन्तरं तत्थ पचित्वा ततो चवित्वा इमस्मिं बुद्धुप्पादे राजगहसमीपे गिज्झकूटे पब्बतपादे तस्सेव कम्मस्स विपाकवसेन खुप्पिपासाभिभूतो पेतो हुत्वा निब्बत्ति । तस्स कायो सुवण्णवण्णो अहोसि, मुखं सूकरमुखसदिसं । अथायस्मा नारदो गिज्झकूटपब्बते वसन्तो पातो व सरीरपटिजग्गनं कत्वा पत्तचीवरं आदाय राजगहं पिण्डचारत्थाय गच्छन्तो अन्तरामग्गे तं पेतं दिस्वा तेन कतकम्मं पुच्छन्तो गाथमाह—

कायो ते सब्बसोवण्णो सब्बा ओभासते दिसा ।
मुखं ते सूकरस्सेव किं कम्ममकरि पुरे ति ॥

[तत्थ 'कायो ते सब्बसोवण्णो' ति तव कायो देहो सब्बो सुवण्णवण्णो उत्तत्तकनकसन्निभो, 'सब्बा ओभासते दिसा' ति तस्स प्रभाय सब्बापि दिसा समन्ततो पभासति विज्जोतति, ओभासते ति वा अन्तोगधहेतु-अत्थं इदं पदं ति ते कायो सब्बसोवण्णो सब्बा दिसा ओभासेति विज्जोतेतीति अत्थो दट्ठब्बो । 'मुखं ते सूकरस्सेवा' ति मुखं पन ते सूकरस्स विय सूकरमुखसदिसं तव मुखं ति अत्थो, 'किं कम्ममकरि पुरे' ति त्वं पुब्बे अतीतजातियं कीदिसं कम्मं अकासीति पुच्छति ।] एवं सो थेरेन पन पेतो कतकम्मं पुट्ठो गाथाय विस्सज्जेन्तो

'कायेन सञ्ञतो आसिं, वाचायासिं असञ्ञतो ।
तेन मे तादिसो वण्णो यथा पस्ससि नारदा' ति ॥

आह । [तत्थ 'कायेन सञ्ञतो आसिं' ति कायिकेन सञ्ञमेन सञ्ञतो कायिकेन संवरेन संवुतो अहोसिं 'वाचायासिं असञ्ञतो' ति वाचसिकेन असंवरेन समन्नागतो अहोसिं, 'तेना' ति तेन उभयेन सञ्ञमेन च, 'मे' ति मय्हं, 'तादिसो वण्णो' ति एतादिसो यथा त्वं नारद पच्चक्खतो पस्ससि एवरूपो कायेन मनुस्ससण्ठानो सुवण्णवण्णो मुखेन सूकरसदिसो आसिं ति योजना,

वण्णसद्दोहि इध चविसण्ठाने व दट्ठब्बो ।] एवं पेतो थेरेन पुच्छितो तमत्थं विस्सज्जेत्वा तमेव कारणं कत्वा थेरेस्स ओवादं देन्तो गाथमाह—

तं ताहं नारद ब्रूमि ' सामं दिट्ठमिदं तया ।
माकासि मुखसा पापं, मा [खो] सूकरमुखो अहू ' ति ॥

[तत्थ ' तं ' ति तस्मा, ' ताहं ' ति ते अहं, ' नारद ' ति थेरं आलपति, ' ब्रूमीति ' कथेमि, ' सामं ' ति सयमेव, ' इदं ' ति अत्तनो सरीरं सन्धाय वदति, अयं हेत्थ अत्थो, यस्मा भन्ते नारद इदं मम सरीरं गलतो पट्ठाय हेट्ठा मनुस्ससण्ठानं उपरि सूकरसण्ठानं तया पच्चक्खतो ताव दिट्ठं तस्मा ते अहं ओवादवसेन वदामि, किं इदं ति चेति आह ' माकासि मुखसा पापं, मा खो सूकरमुखो अहू ' ति, तत्थ ' मा ' ति पटिसेधे निपातो ' मुखसा ' ति मुखेन, ' खो ' ति अवधारणं, वाचाय पापकम्मं मा आकासि, मा करोहि मा खो सूकरमुखो अहू ' ति, अहं विय सूकरमुखो अहोसि येव, सचे पन त्वं मुखरो हुत्वा वाचाय पापं करेय्यासि एकंसेन सूकरमुखो भवेय्यासि, तस्मा माकासि मुखसा पापं ति फलपटिसेधनमुखेन ति हेतुमेव पटिसेधेति ।] अथायस्मा नारदो राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो चतुपरिसमज्झे निसिन्नस्स सत्थुनो तमत्थं आरोचेसि । सत्था ' नारद, पुब्बेव मया सो सत्तो दिट्ठो ' ति वत्वा अनेकाकारवोकारं वचीदुच्चरितसन्निस्सितं आदीनवं वचीसुचरितपटिसंयुत्तं आनिसंसं पकासेन्तो धम्मं देसेसि । सा देसना सम्पत्तपरिसाय सात्थिका अहोसि । सूकरपेतवत्थुवण्णना ।

---

४२. पेसकारधीताकथा

‘ अन्धभूतो ’ ति इमं धम्मदेसनं सत्था अग्गाळवे चेतिये विहरन्तो एकं पेसकारधीतरं आरब्भ कथेसि । एकदिवसं हि आळविवासिनो सत्थरि आळविं अनुप्पत्ते निमन्तेत्वा दानं अदंसु । सत्था भत्तकिच्चावसाने अनुमोदनं करोन्तो ‘ अद्धुवं जीवितं, धुवं मरणं, अवस्सं मया मरितब्बं, मरणपरियोसानं मे जीवितं, जीवितमेव अनियतं, मरणं नियतं—ति एवं मरणसतिं भावेथ, येसं हि मरणसति अभाविता ते पच्छिमे काले आसीविसं दिस्वा भीतपुरिसो विय सन्तासप्पत्ता भेरवरवं रवन्ता कालं करोन्ति, येसं पन मरणसति भाविता ते दूरतो व आसीविसं दिस्वा दण्डकेन गहेत्वा छड्डेत्वा ठितपुरिसो विय पच्छिमे काले न सन्तसन्ति, तस्मा मरणसति भावेतब्बा ’ ति आह । तं धम्मदेसनं सुत्वा अवसेसा जना सकिच्चप्पसुता व अहेसुं, एका पन सोळसवस्सुद्देसिका पेसकारधीता ‘ अहो बुद्धानं कथा नाम अच्छरिया, मया मरणसतिं भावेतुं वट्टतीति ’ रत्तिन्दिवं मरणसतिमेव भावेसि । सत्था पि ततो निक्खमित्वा जेतवनं अगमासि । सा पि कुमारिका तीणि वस्सानि मरणसतिं भावेसि येव । अत्थेकदिवसं सत्था पच्चूससमये लोकं ओलोकेन्तो तं कुमारिकं अत्तनो ञाणजालस्स अन्तो पविट्ठं दिस्वा ‘ किन्नु खो भविस्सतीति ’ उपधारेन्तो ‘ इमाय कुमारिकाय मम धम्मदेसनं सुतदिवसतो पट्ठाय तीणि वस्सानि मरणसति भाविता, इदानाहं तत्थ गन्त्वा इमं कुमारिकं चत्तारो पञ्हे पुच्छित्वा ताय विस्सज्जेन्तिया व चतूसु ठानेसु साधुकारं दत्वा इमं गाथं भासिस्सामि; सा गाथावसाने सोतापत्तिफले पतिट्ठहिस्सति, तं निस्साय महाजनस्स पि सात्थिका देसना भविस्सतीति ’ ञत्वा पञ्चसतभिक्खुपरिवारो जेतवना निक्खमित्वा अनुपुब्बेन अग्गाळवविहारं अग-

मासि । आळविवासिनो 'सत्था आगतो' ति सुत्वा विहारं गन्त्वा निमन्तयिंसु । सा पि कुमारिका सत्थु आगमनं सुत्वा 'आगतो किर मय्हं पिता सामी आचरियो पुण्णचन्दमुखो महागोतमबुद्धो' ति तुट्ठमानसा 'इतो मे तिण्णं संवच्छरानं मत्थके सुवण्णवण्णो सत्था दिट्ठपुब्बो, इदानि स्स सुवण्णवण्णं सरीरं दट्ठुं मधुरञ्च वरधम्मं सोतुं लभिस्सामी' ति चिन्तेसि । पिता पनस्सा सालं गच्छन्तो आह 'अम्म, परसन्तको मे साटको आरोपितो, तस्स विदत्थिमत्तं अनिट्ठितं, तं अज्ज निट्ठापेस्सामि, सीघमेव तसरं वट्टेत्वा आहरेय्यासी' ति । सा चिन्तेसि 'अहं सत्थु धम्मं सोतुकामा, पिता मं एवमाह, किन्नु खो सत्थु धम्मं सुणामि, पितु तसरं वट्टेत्वा हरामी' ति । अथस्सा एतदहोसि 'पिता मं तसरे अनाहरियमाने पोथेय्यापि पहरेय्यापि, तस्मा तसरं वट्टेत्वा तस्स दत्वा पच्छा धम्मं सोस्सामी' ति पीठके निसीदित्वा तसरं वट्टेसि । आळविवासिनो पि सत्थारं परिविसित्वा पत्तं गहेत्वा अनुमोदनत्थाय अट्ठंसु, सत्था 'यमहं कुलधीतरं निस्साय तिंसयोजनमग्गं आगतो सा अज्ज पि ओकासं न लभति, ताय ओकासे लद्धे अनुमोदनं करिस्सामी' ति तुण्हीभूतो निसीदि । एवं तुण्हीभूतं पन सत्थारं सदेवके लोके कोचि किञ्चि वत्तुं न विसहति । सा पि खो कुमारिका तसरं वट्टेत्वा पच्छियं ठपेत्वा पितु सन्तिकं गच्छमाना परिसपरियन्तं पत्वा सत्थारं ओलोकयमाना व अगमासि । सत्था पि गीवं उक्खिपित्वा तं ओलोकेसि । सा ओलोकिताकारेनेव अञ्ञासि 'सत्था एवरूपायं परिसायं निसीदित्वा मं ओलोकेन्तो ममागमनं पच्चासिंसति, अत्तनो सन्तिकं आगमनमेव पच्चासिंसती' ति । सा तसरपच्छिं ठपेत्वा सत्थु सन्तिकं अगमासि । कस्मा पन तं सत्था ओलोकेसी ति । एवं किरस्स अहोसि 'एसा एत्तो गच्छमाना पुथुज्जनकालकिरियं कत्वा अनियतगतिका भविस्सति, मम सन्तिकं आगन्त्वा गच्छमाना पन सोताप-

त्तिफलं पत्वा नियतगतिका हुत्वा तुसितविमाने निब्बत्तिस्सतीति ”। तस्मा किर तं दिवसं मरणतो मुत्ति नाम नत्थि। सा ओलोकित्त सञ्ञाणेनेव सत्थारं उपसंकमित्वा छब्बण्णानं रंसीनं अन्तरं पविसित्वा वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि तथारूपाय परिसाय मज्झे निसीदित्वा तुण्हीभूतं सत्थारं वन्दित्वा ठितक्खणे येव तं आह ‘ कुमारिके, कुतो आगच्छसीति ’। ‘ न जानामि भन्ते ’ ति। ‘ कत्थ गमिस्ससीति ’। ‘ न जानामि भन्ते ’ ति। न ‘ जानासीति ’। ‘ जानामि भन्ते ’ ति। ‘ जानासीति ’। ‘न जानामि भन्ते ’ ति। इति मं सत्था चत्तारो पञ्हे पुच्छि, महाजनो उज्झायि “ हम्भो पस्सथ, अयं पेसकारधीता सम्मासम्बुद्धेन सद्धिं इच्छितिच्छितं कथेति, किं नाम न इमाय ‘ कुतो आगतासीति ’ वुत्ते ‘ पेसकारगेहतो ’ ति वत्तब्बं, ‘ कहं गच्छसीति ’ वुत्ते ‘ पेसकारसालं ’ ति वत्तब्बं सिया ” ति। सत्था महाजनं निस्सद्दं कत्वा “ कुमारिके त्वं ‘ कुतो आगच्छसीति ’ पुट्ठा कस्मा ‘ न जानामीति ’ वदसीति ” पुच्छि। “ भन्ते तुम्हे मम पेसकारगेहतो आगतभावं जानाथ, ‘ कुतो आगतासीति ’ पुच्छन्ता पन ‘ कुतो आगन्त्वा इध निब्बत्तासीति ’ पुच्छथ, अहं पन न जानामि कुतो आगन्त्वा इध निब्बत्ताम्ही ति ”। अथस्सा सत्था ‘ साधु साधु कुमारिके मया पुच्छितपञ्हो व तया विस्सज्जितो ’ ति साधुकारं दत्वा उत्तरिम्पि पुच्छि “ कत्थ गमिस्ससीति ’ पुट्ठा कस्मा ‘ न जानामीति ’ वदेसीति ”। “ भन्ते, तुम्हे मं ‘ तसरपच्छिं गहेत्वा पेसकारसालं गच्छसीति ’ जानाथ, ‘ इतो पन गन्त्वा कत्थ निब्बत्तिस्ससीति ’ पुच्छथ, अहं च इतो चुता न जानामि कत्थ गन्त्वा निब्बत्तिस्सामीति ”। अथस्सा सत्था ‘मया पुच्छितपञ्हो येव तया विस्सज्जितो ’ ति दुतियं पि साधुकारं दत्वा उत्तरिं पुच्छि “ अथ कस्मा ‘ न जानासीति ” पुट्ठा “जानामीति’ वदेसीति ”। “ भन्ते, मम मरणभावं जानामि, तस्मा एवं वदेमीति ”। अथस्सा सत्था ‘ पुच्छितपञ्हो येव तया विस्सज्जितो ’

ति साधुकारं दत्वा उत्तरिम्पि पुच्छि " अथ कस्मा ' जानासीति ' वुत्ते ' न जानामीति ' वदेसीति " । " मरणभावमेव अहं जानामि भन्ते, मम रत्तिन्दिवम्पुब्बण्हादिसु पन 'अमुककाले नाम मरिस्सामीति ' न जानामि, तस्मा एवं वदेसिं " ति । अथस्सा सत्था ' मया पुच्छितपञ्हो येव तया कथितो ' ति चतुत्थं साधुकारं दत्वा परिसं आमन्तेसि ' एत्तका नाम तुम्हे इमाय कथितं न जानाथ, केवलं उज्झायथेव; येसं हि पञ्ञाचक्खुं नत्थि ते अन्धा एव,येसं पञ्ञाचक्खुं अत्थि ते एव चक्खुमन्तो ' ति वत्वा इमं गाथमाह—

अन्धभूतो अयं लोको तनुकेत्थ विपस्सति ।
सकुन्तो जालमुत्तो व अप्पो सग्गाय गच्छतीति ॥

[तत्थ ' अयं लोको ' ति अयं लोकमहाजनो पञ्ञाचक्खुनो अभावेन अन्धभूतो । ' तनुकेत्था ' ति तनुको एत्थ न बहुजनो अनिच्चादिवसेन विपस्सति, ' सकुन्तो जालमुत्तो वा ' ति यथा छेकेन साकुणिकेन जालेन ओत्थरित्वा गय्हमानकेसु वट्टकेसु कोचिदेव जालतो मुच्चति सेसा अन्तोजालं एव पविसन्ति तथा मारजालेन ओत्थटेसु सत्तेसु बहू अपायगामिनो होन्ति, ' अप्पो ' कोचिदेव सत्तो ' सग्गाय गच्छति ' सुगतिं वा निब्बानं वा पापुणातीति अत्थो ।] देसनावसाने सा कुमारिका सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, महाजनस्सापि सात्थिका देसना अहोसीति । सा पि तसरपच्छिं गहेत्वा पितु सन्तिकं अगमासि । सो पि निसिन्नको व निद्दायि, तस्सा असल्लक्खेत्वा व तसरपच्छिं उपनामेन्तिया तसरपच्छि वेमकोटियं पटिहञ्ञित्वा सद्दं कुरुमाना पति । सो पबुज्झित्वा गहितनिमित्तेनेव वेमं कड्ढि, वेमकोटि गन्त्वा तं कुमारिकं उरे पहरि, सा तत्थेव कालं कत्वा पपता । अथस्सा पिता नं ओलोकेन्तो सकलसरीरेन लोहितमक्खितेन पतित्वा मतं अद्दस । अथस्स महासोको उप्पाज्जि, सो ' न मे सोकं अञ्ञो निब्बापेतुं सक्खिस्सतीति '

रोदन्तो सत्थु सान्तिकं गन्त्वा तमत्थं ओरोचेत्वा 'भन्ते, सोकं मे निब्बापेथा' ति आह। सत्था तं समस्सासेत्वा 'मा सोचि, अनमतग्गास्मिं हि संसारे तव एवमेव धीतु मरणकाले पग्घरितं अस्सु चतुन्नं समुद्दानं उदकतो अधिकतरं' ति वत्वा अनमतग्गकथं कथेसि। सो तनुभूतसोको सत्थारं पब्बज्जं याचित्वा लद्धपब्बज्जूपसम्पदो न चिरस्सेव अरहत्तं पापुणीति। पेसकारधीताय वत्थुं।

---

४३. उत्तिय पञ्हानि

अथ खो उत्तियो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि, सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो उत्तियो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच 'किन्नु खो भो गोतम सस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं' ति। 'अव्याकतं खो एतं उत्तिय मया––सस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं' ति। 'किं पन भो गोतम असस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं' ति। 'एतं पि खो उत्तिय अव्याकतं मया—असस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं' ति। 'किन्नु खो भो गोतम अन्तवा लोको....अनन्तवा लोको....तं जीवं तं सरीरं....अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं....होति तथागतो परम्मरणा न होति तथागतो परम्मरणा....होति च न च होति ....नेव होति न न होति तथागतो परम्मरणा,इदमेव सच्चं,मोघं अञ्ञं' ति। 'एतं पि खो उत्तिय अव्याकतं मया —नेव होति न न होति तथागतो परम्मरणा, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं' ति। 'किन्नु खो भो गोतम सस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं' ति इति पुट्ठो समानो 'अव्याकतं खो एतं उत्तिय मया —सस्सतो लोको, इद-

मेव सच्चं, मोघं अञ्ञं ’ति वदेसि । ‘ किं पन भो गोतम असस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं ’ति इति पुट्ठो समानो ‘ एतं पि खो उत्तिय अब्याकतं मया—असस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं ’ति वदेसि । ‘ किन्नु खो भो गोतम अन्तवा लोको....अनन्तवा लोको....तं जीवं तं सरीरं....अञ्ञं जीवं अञ्ञं सरीरं....होति तथागतो परम्मरणा....न होति तथागतो परम्मरणा....होति च न च होति तथागतो परम्मरणा....नेव होति न न होति तथागतो परम्मरणा, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं ’ति इति पुट्ठो समानो ‘ एतं पि खो उत्तिय अब्याकतं मया—नेव होति न न होति तथा गतो परम्मरणा, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं ’ति वदेसि । अथ किञ्चरति भोता गोतमेन ब्याकतं ” ति । ‘ अभिञ्ञाय खो अहं उत्तिय सावकानं धम्मं देसेमि सत्तानं विसुद्धिया सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय ञायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्चिकिरियाया ’ति । ‘ यं पनेतं भवं गोतमो अभिञ्ञाय धम्मं देसेसि सत्तानं विसुद्धिया सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय ञायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्चिकिरियाय, सब्बो च तेन लोको निय्यिस्सति उपड्ढो वा तिभागो वा ’ति । एवं वुत्ते भगवा तुण्ही अहोसि ।

अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि “ मा हेवं खो उत्तियो परिब्बाजको पापकं दिट्ठिगतं पटिलभति ‘ सब्ब सामुक्कंसिकं वत मे समणो गोतमो पञ्हं पुट्ठो संसादेति नो विस्सज्जेति, न नून विसहतीति, ’ तदस्स उत्तियस्स परिब्बाजकस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया ” ति । अथ खो आयस्मा आनन्दो उत्तियं परिब्बाजकं एतदवोच “ तेन हावुसो उत्तिय उपमंते करिस्सामि, उपमायं इधेकच्चे विञ्ञू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्याथा पि आवुसो उत्तिय रञ्ञो पच्चान्तिमं नगरं दळ्हुद्दापं दळ्हपाकारतोरणं एकद्वारं । तत्रस्स दोवारिको पण्डितो ब्यत्तो

मेधावी अञ्ञातानं निवारेता ञातानं पवेसेता, सो तस्स नगरस्स समन्ता अनुपरियायपथं अनुक्कममानो न पस्सेय्य पाकारसन्धिं वा पाकारविवरं वा अन्तमसो बिळारनिस्सक्कनमत्तम्पि, नो च ख्वास्स एवं ञाणं होति 'एत्तका पाणा इमं नगरं पविसन्ति वा निक्खमन्ति वा' ति, अथ ख्वास्स एवमेत्थ होति, 'ये खो केचि ओळारिका पाणा इमं नगरं पविसन्ति वा निक्खमन्ति वा सब्बे ते इमिना द्वारेन पविसन्ति वा निक्खमन्ति वा ' ति। एवमेव खो आवुसो उत्तिय न तथागतस्स एवं उस्सुकं होति 'सब्बो वा तेन लोको निय्यिस्सति उपड्ढो वा तिभागो वा ' ति, अथ खो एवमेत्थ तथागतस्स होति 'ये खो केचि लोकम्हा निय्यिंसु वा निय्यन्ति वा निय्यिस्सन्ति वा सब्बे ते पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पञ्ञाय दुब्बलीकरणे चतूसु सतिपट्ठानेसु सुपतिट्ठितचित्ता सत्त बोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा एवमेते लोकम्हा निय्यिंसु वा निय्यन्ति वा निय्यिस्सन्ति वा ' ति । यदेव खो त्वं आवुसो उत्तिय भगवन्तं पञ्हं अपुच्छि तदेव तं पञ्हं भगवन्तं अञ्ञेन परियायेन अपुच्छि। तस्मा ते तं भगवा न व्याकासीति ''।

[पञ्चमे ' तुण्ही अहोसीति ' सत्थूपलद्धियं ठत्वा अपुच्छं पुच्छंतीति तुण्ही अहोसि, ' सब्बसामुक्कंसिकं वत मया सब्बपुच्छानं उत्तमं पुच्छं पुच्छितो समणो गोतमो संसादेति नो विस्सज्जेति, ननु न सक्का विस्सज्जेतुं ' ति एवं पापिकं दिट्ठिं मा पटिलभतीति, ' तदस्सा ' ति तं एवं उप्पन्नदिट्ठिगतं भवेय्य, ' पच्चन्तिमं ' ति यस्मा मज्झिमदेसे नगरस्स उद्दापादीनि थिरानि वा होन्ति दुब्बलानि वा सब्बसो वा पन तेसं पाकारो न होति तस्मा तं अगहेत्वा पच्चन्तिमं नगरं ति आह, ' दळ्हुद्दापं ' ति थिरपाकारपादं, ' दळ्हपाकारतोरणं ' ति थिरपाकारञ्चेव थिरपिट्ठसंघाटकञ्च ' एकद्वारं ' ति कस्मा आह, बहुद्वारस्मिं हि नगरे बहूहि पण्डितदोवारिकेहि भवितब्बं, एकद्वारे एको व वट्टति, तथागतस्स

च पञ्ञाय अञ्ञो सदिसो नत्थि, तस्मा सुट्ठु पण्डितभावस्स ओपम्मत्थं एकं येव दोवारिकं दस्सेतुं एकद्वारं ति आह, 'पण्डितो' ति पण्डिच्चेन समन्नागतो, 'व्यत्तो' ति वेय्यत्तियेन समन्नागतो, 'मेधावीति' ठानुप्पत्तिया पञ्ञासंखाताय मेधाय समन्नागतो, 'अनुपरियायपथं' ति अनुपरियायनामकं मग्गं, 'पाकारसन्धिं' ति द्विन्नं इट्ठकानं अपगतट्ठानं, 'पाकारविवरं' ति पाकारस्स छिन्नट्ठानं, 'तदेव तं पञ्हं' ति तं येव सस्सतो लोको ति आदिना नयेन पुट्ठं ठपनीयं पञ्हं पुन पि पुच्छि, 'सब्बो च तेन लोको' ति सत्तूपलद्धियं येव ठत्वा अञ्ञेनाकारेन पुच्छतीति दस्सेति ।]

---

४४. मालुंक्यापुत्तस्स बुद्धोपदेसो

"यो खो मालुंक्यापुत्त एवं वदेय्य 'न तावाहं भगवति ब्रह्मचरियं चरिस्सामि याव मे भगवा न व्याकरिस्सति—सस्सतो लोको ति वा असस्सतो लोको ति वा .... पे .... नेव होति न न होति तथागतो परम्मरणा ति वा' ति, अव्याकतमेव तं मालुंक्यापुत्त तथागतेन अस्स, अथ सो पुग्गलो कालं करेय्य । सेय्यथा पि मालुंक्यापुत्त पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाळ्हपलेपनेन, तस्स मित्तामच्चा ञातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठपेय्युं, सो एवं वदेय्य, 'न तावाहं इमं सल्लं आहरिस्सामि याव न तं पुरिसं जानामि येनम्हि विद्धो—खत्तियो वा ब्राह्मणो वा वेस्सो वा सुद्दो वा' ति; सो एवं वदेय्य, 'न तावाहं इमं सल्लं आहरिस्सामि याव न तं पुरिसं जानामि येनम्हि विद्धो—एवंनामो एवंगोत्तो इति वा .... दीघो

वा रस्सो वा मज्झिमो वा....काळो वा सामो वा मङ्गुरच्छवि वा....अमुकस्मिं गामे वा निगमे वा नगरे वा....,याव न तं धनुं जानामि येनम्हि विद्धो यदि वा चापो यदि वा कोदण्डो....,याव न तं जियं जानामि यायम्हि विद्धो यदि वा अक्कस्स यदि वा सण्ठस्स यदि वा नहारुस्स यदि वा मरुवाय यदि वा खीरपण्णिनो....,याव न तं कण्डं जानामि येनम्हि विद्धो यदि वा कच्छं यदि वा रोपिमं....यस्स पत्तेहि वाजितं यदि वा गिज्झस्स यदि वा कङ्कस्स यदि वा कुललस्स यदि वा मोरस्स यदि वा सिथिलहनुनो....यस्स नहारुना परिक्खित्तं यदि वा गवस्स यदि वा महिसस्स यदि वा रोरुवस्स यदि वा सेम्हारस्स....,याव न तं सल्लं जानामि येनम्हि विद्धो यदि वा सल्लं यदि वा खुरप्पं यदि वा वेकण्डं यदि वा नाराचं यदि वा वच्छदन्तं यदि वा करवीरपत्तं ' ति, अञ्ञातमेव तं मालुंक्यापुत्त तेन पुरिसेन अस्स, अथ सो पुरिसो कालं करेय्य "।

" सस्सतो लोको ति मालुंक्यापुत्त दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो अभविस्सा ति एवं नो, असस्सतो लोको ति मालुंक्यापुत्त दिट्ठिया सति ब्रह्मचरियवासो अभविस्सा ' ति एवम्पि नो, सस्सतो लोको ति मालुंक्यापुत्त दिट्ठिया सति असस्सतो लोको ति वा दिट्ठिया सति अत्थेव जाति अत्थि जरा अत्थि मरणं सन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा येसा हं दिट्ठे व धम्मे निघातं पञ्ञपेमि। अन्तवा लोको ति....पे....। तं जीवं तं सरीरं ति....पे....। होति तथागतो परम्मरणा ति....पे.... । होति च न च होति तथागतो परम्मरणा ति .... पे .... । तस्मा ति ह मालुंक्यापुत्त अव्याकतं च मे अव्याकततो धारेथ, व्याकतं च मे व्याकततो धारेथ । किं च मालुंक्यापुत्त मया अव्याकतं —सस्सतो लोके ति मालुंक्यापुत्त मया अव्याकतं, असस्सतो लोको ति....पे....नेव होति न न होति तथागतो परम्मरणा ति मया अव्याकतं । कस्मा चेतं मालुंक्यापुत्त मया अव्याकतं —न हेतं मालुंक्यापुत्त अत्थसंहितं

नादिब्रह्मचरियिकं, न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्ञाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तत्ति, तस्मा तं मया अव्याकतं । किञ्च मालुंक्यापुत्त मया व्याकतं —इदं दुक्खं ति मालुंक्यापुत्त मया व्याकतं, अयं दुक्खसमुदयो ति....अयं दुक्खनिरोधो ति....अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति मया व्याकतं । कस्मा चेतं मालुंक्यापुत्त मया व्याकतं— एतं हि मालुंक्यापुत्त अत्थसंहितं एतं आदिब्रह्मचरियिकं, एतं निब्बानाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिञ्ञाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, तस्मा तं मया व्याकतं । तस्मा ति ह मालुंक्यापुत्त अव्याकतञ्च मे अव्याकततो धारेथ, व्याकतञ्च मे व्याकततो धारेथा" ति । इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा मालुंक्यापुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

---

४५. बुद्धस्स वच्छगोत्तेन संवादो

एवम्मे सुतं —एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि, सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच "किन्नु खो भो गोतमो, 'सस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं' ति एवंदिट्ठि भवं गोतमो" ति । "न खो

अहं वच्छ एवंदिट्ठि —सस्सतो लोको, इदमेव सच्चं, मोघं अञ्ञं " ति । " किं पन....असस्सतो लोको " ....पे.... "किन्नु खो भो गोतमो ' सस्सतो लोको....ति एवंदिट्ठि समणो गोतमो ति ' इति पुट्ठो समानो —न खो अहं वच्छ एवंदिट्ठि.... ति वदेसि" । ....पे....'किं पन भवं गोतमो आदीनवं सम्पस्समानो एवं इमानि सब्बसो दिट्ठिगतानि अनुपगतो' ति ।'सस्सतो लोको ति खो वच्छ दिट्ठिगतमेतं दिट्ठिगहनं दिट्ठिकन्तारं दिट्ठिविसूकं दिट्ठिविप्फन्दितं दिट्ठिसंयोजनं, सदुक्खं सविघातं सउपायासं सपरिळाहं न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्ञाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति । असस्सतो लोको ति ....पे.... । इमं खो अहं वच्छ आदीनवं सम्पस्समानो एवं इमानि सब्बसो दिट्ठिगतानि अनुपगतो ' ति । ' अत्थि पन भोतो गोतमस्स किञ्चि दिट्ठिगतं ' ति । ' दिट्ठिगतं ति खो वच्छ, अपनीतमेतं तथागतस्स। दिट्ठं हेतं वच्छ तथागतेन —इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थगमो, इति वेदना, इति वेदनाय सदमुयो...., अत्थगमो, इति सञ्ञा....इति संखारा....इति विञ्ञाणं ....तस्मा तथागतो सब्बमञ्ञितानं सब्बमथितानं सब्ब-अहिंकार-ममिंकार-मानानुसयानं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा अनुपादा विमुत्तो ति वदामीति ' । ' एवं विमुत्तचित्तो पन भो गोतम भिक्खु कुहिं उपपज्जतीति ' । 'उपपज्जतीति खो वच्छ न उपेति ' । ' तेन हि भो गोतम न उपपज्जतीति ' । ' न उपपज्जतीति खो वच्छ न उपेति ' । ' तेन हि भो गोतम उपपज्जति च न च उपपज्जतीति ' । ' उपपज्जति च न च उपपज्जतीति खो वच्छ न उपेति ' । ' तेन हि भो गोतम नेव उपपज्जति न न उपपज्जतीति ' । ' नेव उपपज्जति न न उपपज्जतीति खो वच्छ न उपेति ' । ' एवं विमुत्तचित्तो पन भो गोतम भिक्खु कुहिं उपपज्जतीति इति पुट्ठो समानो —उपपज्जतीति खो वच्छ न उपेतीति वदेसि....। एत्थाहं भो गोतम अञ्ञाणं आपादिं, एत्थ सम्मोह-

मापादिं, या पि मे एसा भोतो गोतमस्स पुरिमेन कथासल्लापेन अहु पसादमत्ता सा पि मे एतरहि अन्तरहिता ' ति । ' अलं हि ते वच्छ अञ्ञाणाय, अलं सम्मोहाय । गम्भीरो हयं वच्छ धम्मो दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्कावचरो निपुणो पण्डितवेदनियो, सो तया दुज्जानो अञ्ञदिट्ठिकेन अञ्ञखन्तिकेन अञ्ञरुचिकेन अञ्ञत्रयोगेन अञ्ञथाचरियकेन । तेन हि वच्छ तं येवत्थ पटिपुच्छिस्सामि, यथा ते खमेय्य तथा नं व्याकरेय्यासि । तं किं मञ्ञासि वच्छ, सचे ते पुरतो अग्गि जलेय्य जानेय्यासि त्वं—अयं मे पुरतो अग्गि जलतीति ' । ' सचे मे भो गोतम पुरतो अग्गि जलेय्य जानेय्याहं—अयं मे पुरतो अग्गि जलतीति ' । ' सचे पन तं वच्छ एवं पुच्छेय्य ' यो ते अयं पुरतो अग्गि जलति अयं अग्गि किं पटिच्च जलतीति, एवं पुट्ठो त्वं वच्छ किं ति व्याकरेय्यासीति ' । 'सचे मं भो गोतम एवं पुच्छेय्य....एवं पुट्ठो अहं भो गोतम एवं व्याकरेय्यं—यो मे अयं पुरतो अग्गि जलति अयं अग्गि तिणकट्ठुपादानं पटिच्च जलतीति ' । ' सचे ते वच्छ पुरतो सो अग्गि निब्बायेय्य जानेय्यासि त्वं——अयं मे पुरतो अग्गि निब्बुतो ' ति । ' सचे मे भो गोतम पुरतो सो अग्गि निब्बायेय्य जानेय्याहं——अयं मे पुरतो अग्गि निब्बुतो' ति । 'सचे पन तं वच्छ एवं पुच्छेय्य—यो ते अयं पुरतो अग्गि निब्बतो सो अग्गि इतो कतमं दिसं गतो, पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा ति, एवं पुट्ठो त्वं वच्छ किं ति व्याकरेय्यासीति ' । ' न उपेति भो गोतम, यं हि सो भो गोतम अग्गि तिनकट्ठुपादानं पटिच्च अजालि, तस्स च परियादाना अञ्ञस्स च अनुपहारा अनाहारो निब्बुतो तेव संखं गच्छतीति ' । एवं एव खो वच्छ येन रूपेन तथागतं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य तं रूपं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावकतं आयतिं अनुप्पादधम्मं रूपसंखाविमुत्तो खो वच्छ तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियो-

गाहो सेय्यथा पि महासमुद्दो, उपपज्जतीति न उपेति, न उपपज्जतीति न उपेति, उपपज्जति च न च उपपज्जतीति न उपेति, नेव उपपज्जति न न उपपज्जतीति न उपेति । याय वेदनाय तथागतं पञ्ञापयमानो पञ्ञापेय्य सा वेदना तथागतस्स पहीना....वेदनासंखाराविमुत्तो खो वच्छ तथागतो गम्भीरो....सेय्यथा पि महासमुद्दो, उपपज्जतीति न उपेति.... । या च सञ्ञाय.... । येहि संखारेहि.... । येन विञ्ञाणेन....न उपेतीति '। एवं वुत्ते वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच ' सेय्यथा पि भो गोतम गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे महा सालरुक्खो, तस्स अनिच्चता साखापलासं पलुज्जेय्य, तचपपटिका पलुज्जेय्युं, फेग्गु पलुज्जेय्य, सो अपरेन समयेन अपगतसाखापलासो अपगततचपपटिको अपगतफेग्गुको सुद्धो अस्ससारे पतिट्ठितो, एवमेव इदं भोतो गोतमस्स पावचनं अपगतसाखापलासं.... सुद्धं सारे पतिठितं । अभिक्कन्तं भो गोतम, अभिक्कन्तं भो गोतम, सेय्यथा पि भो गोतम निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळ्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य 'चक्खुमन्तो रूपानि दक्खिन्तीति' एवमेव भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसंघञ्च, उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणगतं " ति । अग्गि-वच्छ-गोत्त-सुत्तन्तं ।

---

४६. सम्मा दिट्ठि

सावत्थियं विहरति । अथ खो आयस्मा कच्चायनगोत्तो येन भगवा तेनुपसंकमि, उपसंकमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कच्चायनगोत्तो भगवन्तं एतदवोच ‘ सम्मादिट्ठि सम्मादिट्ठीति भन्ते वुच्चति, कित्तावता नु खो भन्ते समादिट्ठि होतीति ’ । “ द्वयं निस्सितो खो यं कच्चायन लोको येभुय्येन—अत्थितञ्चेव नत्थितञ्च । लोकसमुदयं खो कच्चायन यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय पस्सतो य लोके नत्थिता सा न होति, लोकनिरोधं खो कच्चायन यथाभूतं सम्मप्पञ्ञाय पस्सतो या लोके अत्थिता सा न होति । उपायुपादानाभिनिवेसनिबन्धो खो यं कच्चायन लोको येभुय्येन—तञ्चायं ‘ उपायुपादानं चेतसो अधिट्ठानाभिनिवेसानुसयं न उपेति न उपादियति नाधिट्ठाति ‘अत्ता मे’ ति, दुक्खमेव उप्पज्जमानं उप्पज्जति, दुक्खं निरुज्झमानं निरुज्झतीति’ न कंखति न विचिकिच्छति, अपरप्पच्चया ञाणमेवस्स एत्थ होति, एत्तावता खो कच्चायन सम्मादिट्ठि होति । ‘ सब्बं अत्थीति ’ खो कच्चायन अयमेको अन्तो, सब्बं नत्थीति’ अयं दुतियो अन्तो, एते ते कच्चायन उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति—अविज्जापच्चया संखारा संखारप्पच्चया विञ्ञाणं....पे.... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति, अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा संखारनिरोधो, संखारनिरोधा विञ्ञाण निरोधो....पे.... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होतीति ” ।

४७. पधानसुत्त

तं [मं] पधान पहितत्तं नदिं नेरञ्जरं पति ।
विपरक्कम्म झायन्तं योगक्खेमस्स पत्तिया ॥ १ ॥
नमुची करुणं वाचं भासमानो उपागमि ।
किसो त्वमसि दुब्बण्णो सन्तिके मरणन्तव ॥ २ ॥
सहस्सभागे मरणं एकंसे तव जीवितं ।
जीव भो जीवितं सेय्यो जीवं पुञ्ञानि काहसि ॥ ३ ॥
चरतो च ते ब्रह्मचरियं अग्गिहुत्तञ्च जूहतो ।
पहूतं चीयते पुञ्ञं किं पधानेन काहसि ॥ ४ ॥
दुग्गो मग्गो पधानाय दुक्करो दुरभिसम्भवो ।
इमा गाथा भणं मारो अट्ठा बुद्धस्स सन्तिके ॥ ५ ॥
तं तथा वादिनं मारं भगवा एतदब्रवि ।
पमत्तबन्धु पापिम सेनत्थेन इधागतो ॥ ६ ॥
अणुमत्तो पि पुञ्ञेन अत्थो मय्हं न विज्जति ।
येसं च अत्थो पुंञ्ञानं ते मारो वत्तुमरहति ॥ ७ ॥
अत्थि सद्धा ततो विरियं पञ्ञा च मम विज्जति ।
एवं मं पहितत्तम्पि कि जीवमनुपुच्छसि ॥ ८ ॥
नदीनमपि सोतानि-अयं वातो विसोसये ।
किञ्च मे पहितत्तस्स लोहितं नूपसुस्सये ॥ ९ ॥
लोहिते सुस्समानम्हि पित्तं सेम्हञ्च सुस्सति ।
मंसेसु खीयमानेसु भिय्योचित्तं पसीदति ।
भिय्यो सति च पञ्ञा च समाधि मम तिट्ठति ॥ १० ॥
तस्स मेवं विहरतो पत्तस्सुत्तमवेदनं ।
कामे नापेक्खते चित्तं पस्स सत्तस्स सुद्धतं ॥ ११ ॥
कामा ते पठमा सेना दुतिया अरति वुच्चति ।
ततिया खुप्पिपासा ते चतुत्थी तण्हा पवुच्चति ॥ १२ ॥

पञ्चमी थीनमिद्धन्ते छट्ठा भीरू पवुच्चति ।
सत्तमी विचिकिच्छा ते मक्खो थम्भो ते अठमो ॥ १३ ॥
लाभो सिलोको सक्कारो मिच्छालद्धो च यो यसो ।
यो चत्तानं समुक्कंसे परे च अवजानति ॥ १४ ॥
एसा नमुचि ते सेना कण्हस्साभिप्पहारिणी ।
न नं असूरो जिनाति जेत्वा च लभते सुखं ॥ १५ ॥
एस मुञ्जं परिहरे धिरत्थु इध जीवितं ।
सङ्गामे मे मतं सेय्यो यञ्चे जीवे पराजितो ॥१६॥
पगाळ्हा एत्थ [न] दिस्संति एके समणब्राह्मणा ।
तञ्च मग्गं न जानन्ति येन गच्छन्ति सुब्बता ॥ १७ ॥
समन्ता धजिनं दिस्वा युत्तं मारं सवाहनं ।
युद्धाय पच्चुग्गच्छामि मा मं ठाना अचावयि ॥ १८ ॥
यं ते तं न-प्पसहति सेनं लोको सदेवको ।
तं ते पञ्ञाय भञ्जामि आमं पत्तं व अम्हना ॥ १९ ॥
वसिं करित्वा संकप्पं सतिञ्च सुप्पतिट्ठितं ।
रट्ठा रट्ठं विचरिस्सं सावके विनयं पुथु ॥ २० ॥
ते अप्पमत्ता पहितत्ता मम सासनकारका ।
अकामस्स ते गमिस्सन्ति यत्थ गन्त्वा न सोचरे ॥ २१ ॥
सत्त वस्सानि भगवन्तं अनुबन्धिं पदा पदं ।
ओतारं नाधिगच्छिस्सं सम्बुद्धस्स सतीमतो ॥ २२ ॥
मेदवण्णं व पासाणं वायसो अनुपरियगा ।
अपेत्थ मुदुं विन्देम अपि अस्सादना सिया ॥ २३ ॥
अलद्धा तत्थ अस्सादं वायसेत्तो अपक्कमि ।
काको व सेलं आसज्ज निब्बिज्जापेम गोतमं ॥ २४ ॥
तस्स सोकपरेतस्स वीणा कच्छा अभस्सथ ।
ततो सो दुम्मनो यक्खो तत्थेवन्तरधायथा ति ॥ २५ ॥

४८. धनियसुत्त

धनियो गोपो—

पक्कोदनो दुद्धखीरो हमस्मि, अनुतीरे महिया समानवासो ।
छन्ना कुटि आहितो गिनि, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥ १॥

भगवा—

अक्कोधनो विगतखिलो हमस्मि, अनुतीरे महियेकरत्तिवासो ।
विवटा कुटि निब्बुतो गिनि, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव॥ २॥

धनियो गोपो—

अन्धकमकसा न विज्जरे, कच्छे रूळ्हतिणे चरन्ति गावो ।
वुट्ठिम्पि सहेय्युं आगतं, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥ ३ ॥

भगवा—

बद्धा हि भिसी सुसंखता, तिण्णो पारगतो विनेय्य ओघं ।
अत्थो भसिया न विज्जति, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥४॥

धनियो गोपो—

गोपी मम अस्सवा अलोला दीघरत्तं संवासिया मनापा ।
तस्सा न सुणामि किञ्चि पापं, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव॥५॥

भगवा—

चित्तं मम अस्सवं विमुत्तं, दीघरत्तं परिभावितं सुदन्तं ।
पापम्पन मे न विज्जति, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥ ६ ॥

धनियो गोपो—

अत्तवेतनभतो हमस्मि, पुत्ता च मे समानिया अरोगा ।
तेसं मे सुणामि किञ्चि पापं, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव॥७॥

भगवा—

नाहं भतकोस्मि कस्सचि, निब्बिट्ठेन चरामि सब्बलोके ।
अत्थो भतिया न विज्जति, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥८॥

धनियो गोपो--

अत्थि वसा अत्थि धेनुपा गोधरणियो पवेनियो पि अत्थि ।
उसभो पि गवम्पती च अत्थि, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥९॥

भगवा--

नत्थि वसा नत्थि धेनुपा गोधरणियो पवेनियो पि नत्थि ।
उसभो पि गवम्पतीध नत्थि, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥१०॥

धनियो गोपो--

खीला निखाता असम्पवेधी, दामा मुञ्जमया नवा सुसण्ठाना ।
न हि सक्खिन्ति धेनुपापि छेत्तुं, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव
[॥११॥

भगवा--

उसभोरिव छेत्व बन्धनानि, नागो पूतिलतं व दालयित्वा ।
नाहं पुन उपेस्सं गब्भसेय्यं, अथ चे पत्थयसी पवस्स देव ॥१२॥
निन्नञ्च थलञ्च पूरयंतो, महामेघो पावस्सि तावदेव ।
सुत्वा देवस्स वस्सतो इममत्थं धनियो अभासथ ॥ १३ ॥
'लाभा वत नो अनप्पका ये मयं भगवन्तं अद्दसाम ।
सरणं तं उपेम चक्खुम सत्था नो होहि तुवं महामुनि ॥१४॥
गोपी च अहञ्च अस्सवा ब्रह्मचरियं सुगते चरामसे ।
जातिमरणस्स पारगा, दुक्खस्सन्तकरा भवामसे' ॥ १५ ॥

मारो पापिमा--

नन्दति पुत्तेहि पुत्तिमा, गोमिको गोहि तत्थेव नन्दति ।
उपधी हि नरस्स नन्दना, न हि सो नन्दति यो निरूपधि॥१६॥

भगवा--

सोचति पुत्तेहि पुत्तिमा, गोमिको गोहि तथेव सोचति ।
उपधी हि नरस्स सोचना, न हि सो सोचति यो निरूपधीति १७

---

४९. धम्मपद

यथापि भमरो पुप्फं वण्णगन्धं अहेठयं ।
पलेति रसमादाय एवं गामे मुनी चरे ॥ (४९)
न तेन भिक्खु भवति यावता भिक्खते परे ।
विस्सं धम्मं समादाय भिक्खु होति न तावता ॥ (२६६)
यो ध पुञ्ञञ्च पापञ्च बाहेत्वा ब्रह्मचरियवा ।
संखाय लोके चरति स वे भिक्खू ति वुच्चति ॥ (२६७)
न जटाहि न गोत्तेन न जच्चा होति ब्राह्मणो ।
यम्हि सच्चञ्च धम्मो च सो सुची सो च ब्राह्मणो ॥ (३९३)
किन्ते जटाहि दुम्मेध किन्ते अजिनसाटिया ।
अब्भन्तरन्ते गहनं बाहिरं परिमज्जसि ॥ (३९४)
पंसुकूलधरं जन्तुं किसं धमनिसन्थतं ।
एकं वनस्मिं झायन्तं तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥ (३९५)
एकं धम्मं अतीतस्स मुसावादिस्स जन्तुनो ।
वितिण्णपरलोकस्स नत्थि पापं अकारियं ॥ (१७६)
सुदस्सं वज्जमञ्ञेसं अत्तनो पन दुद्दसं ।
परेसं हि सो वज्जानि ओपुनाति यथा भुसं ।
अत्तनो पन छादेति कलिं व कितवा सठो ॥ (२५२)
अयसा व मलं समुट्ठितं तदुट्ठाय तमेव खादति ।
एवं अतिधोनचारिनं सककम्मानि नयन्ति दुग्गतिं ॥ (२४०)
न हि पापं कतं कम्मं सज्जु खीरं व मुच्चति ।
दहन्तं बालं अन्वेति भस्माछन्नो व पावको ॥ (७१)
न हि वेरेन वेरानि सम्मन्तीध कुदाचनं ।
अवेरेन च सम्मन्ति, एस धम्मो सनन्तनो ॥ (५)

मा पियेहि समागञ्छि अप्पियेहि कुदाचनं ।
पियानदस्सनं दुक्खं अप्पियानञ्च दस्सनं ॥ (२१०)
उदकं हि नयन्ति नेत्तिका, उसुकारा नमयन्ति तेजनं ।
दारुं नमयन्ति तच्छका, अत्तानं दमयन्ति पण्डिता ॥ (८०)
सेलो यथा एकघनो वातेन न समीरति ।
एवं निन्दापसंसासु न समिञ्जन्ति पण्डिता ॥ (८१)
यथा अगारं सुच्छन्नं वुट्ठि न समतिविज्झति ।
एवं सुभावितं चित्तं रागो न समतिविज्झति ॥ (१४)
यो वे उप्पतितं कोधं रथं भन्तं व धारये ।
तमहं सारथिं ब्रूमि रस्मिग्गाहोतरो जनो ॥ (२२२)
सेय्यो अयोगुळो भुत्तो तत्तो अग्गिसिखूपमो ।
यञ्चे भुञ्जेय्य दुस्सीलो रट्ठपिण्डं असञ्ञतो ॥ (३०८)
यो सहस्सं सहस्सेन सङ्गामे मानुसे जिने ।
एकञ्च जेय्यमत्तानं स वे सङ्गामजुत्तमो ॥ (१०३)
अचिरं वतयं कायो पठविं अधिसेस्सति ।
छुद्दो अपेतविञ्ञाणो निरत्थं व कलिङ्गरं ॥ (४१)
परिजिण्णं इदं रूपं रोगनिद्दं पभङ्गुणं ।
भिज्जति पूतिसन्देहो मरणन्तं हि जीवितं ॥ (१४८)
दीघा जागरतो रत्ती दीघं सन्तस्स योजनं ।
दीघो बालानं संसारो सद्धम्मं अविजानतं ॥ (६०)
सब्बे संखारा अनिच्चा ति यदा पञ्ञाय पस्सति ।
अथ निब्बिन्दती दुक्खे एस मग्गो विसुद्धिया ॥ (२७७)
सब्बे संखारा दुक्खा ति यदा पञ्ञाय पस्सति ।
अथ निब्बिन्दती दुक्खे एस मग्गो विसुद्धिया ॥ (२७८)
सब्बे धम्मा अनत्ता ति यदा पञ्ञाय पस्सति ।
अथ निब्बिन्दती दुक्खे एस मग्गो विसुद्धिया ॥ (२७९)

योच बुद्धञ्च धम्मञ्च संघञ्च सरणं गतो ।
चत्तारि अरियसच्चानि सम्मप्पञ्ञाय पस्सति ॥ (१२
दुक्खं दुक्खसमुप्पादं दुक्खस्स च अतिक्कमं ।
अरियञ्चट्ठङ्गिकं मग्गं दुक्खूपसमगामिनं ॥ (१९१)
एतं खो सरणं खेमं एतं सरणमुत्तमं ।
एतं सरणमागम्म सब्बदुक्खा पमुच्चति ॥ (१९२)
दिवा तपति आदिच्चो रत्तिं आभाति चन्दिमा ।
सन्नद्धो खत्तियो तपति झायी तपति ब्राह्मणो ।
अथ सब्बमहोरत्तिं बुद्धो तपति तेजसा ॥ (३८७)
इध नन्दति पेच्च नन्दति कतपुञ्ञो उभयत्थ नन्दति ।
'पुञ्ञं मे कतं' ति नन्दति भिय्यो नन्दति सुग्गतिं ग…

---

५०. मालुंक्यापुत्त गाथा

मनुजस्स पमत्तचारिनो तण्हा वड्ढति मालुवा विय ।
सो पलवती हुराहुरं फलमिच्छं व वनस्मि वानरो ॥ १ ॥
यं एसा सहति जम्मी तण्हा लोके विसात्तिका ।
सोका तस्स पवड्ढन्तिं अभिवड्ढं व बीरणं ॥ २ ॥
यो चेतं सहती जाम्मिं तण्हं लोके दुरच्चयं ।
सोका तण्हा पपतन्ति उदबिन्दु व पोक्खरा ॥ ३ ॥
तं वो वदामि भद्दं वो यावन्तेत्थ समागता ।
तण्हाय मूलं खणथ उसीरत्थो व बीरणं ।
मा वो नळं व सोतो व मारो भञ्जि पुनप्पुनं ॥ ४ ॥
करोथ बुद्धवचनं खणो वे मा उपच्चगा ।
खणातीता हि सोचान्ति निरयम्हि समाप्पिता ॥ ५ ॥

पमादो रजो सब्बदा पमादानुपतितो रजो ।
अप्पमादेन विज्जाय अब्बेह सल्लमत्तनो ति ॥ ६ ॥

५१. महापजापतीगोतमीगाथा

बुद्धवीर नमोत्थत्थु सब्बसत्तानमुत्तम ।
यो मं दुक्खा पमोचेसि अञ्ञञ्च बहुकं जनं ॥ १ ॥
सब्बदुक्खं परिञ्ञातं हेतुतण्हा विसोसिता ।
अरियट्ठङ्गिको मग्गो निरोधो फुसितो मया ॥ २ ॥
माता पुत्तो पिता भाता अय्यिका च पुरे अहुं ।
यथाभुच्चं अजानन्ती संसरी हं अनिब्बिसं ॥ ३ ॥
दिट्ठो हि मे सो भगवा अन्तिमोयं समुस्सयो ।
विक्खीणो जाति संसारो नत्थि दानि पुनब्भवो ॥ ४ ॥
आरद्धविरिये पहितत्ते निच्चं दळ्हपरक्कमे ।
समग्गे सावके पस्स एसा बुद्धान वन्दना ॥ ५ ॥
बहूनं वत अत्थाय माया जनयि गोतमं ।
व्याधिमरणतुन्नानं दुक्खक्खन्धं व्यपानुदि ॥ ६ ॥

५२. कपिराजचरियं

यदा अहं कपि आसिं नदीकूले दरीसये ।
पीळितो सुंसुमारेन गमनं न लभामि हं ॥ १ ॥

यम्होकासे अहं ठत्वा ओरपारं पतामहं ।
तत्थच्छि सत्थुवधको कुम्भीलो रुद्ददस्सनो ॥ २ ॥
सो मं असंसि ' एहीति ' अहं ' एमीति ' तं वदि ।
तस्स मत्थकमक्कम्म परकूले पतिट्ठहिं ॥ ३ ॥
न तस्स आलिकं भाणितं यथा वाचा अकासहं ।
सच्चेन मे समो नात्थि एसा मे सच्चपारमीति ॥ ४ ॥

---

५३. महाकस्सपस्स संगीति

सत्तेव सतसहस्सानि भिक्खुसंघा समागता ।
अरहा खीणासवा सुद्धा सब्बे गुणग्गतं गता ॥ १ ॥
ते सब्बे विचिनित्वान उच्चिनित्वा वरं वरं ।
पञ्चसतानं थेरानं अकंसु संघसम्मतं ॥ २ ॥
धुतवादानं अग्गो सो कस्सपो जिनसासने ।
बहुस्सुतानं आनन्दो विनये उपालिपण्डितो ॥ ३ ॥
दिब्बचक्खुम्हि अनुरुद्धो वङ्गीसो पटिभानवा ।
[पुण्णो च धम्मकथिकानं विचित्रकथी कुमारकस्सपो] ॥ ४ ॥
विभज्जनम्हि कच्चानो कोट्ठितो पटिसाम्भिदा ।
अञ्ञे पत्थि महाथेरा अग्गनिक्खित्तका बहू ॥ ५ ॥
तेहि चञ्ञेहि थेरेहि कतकिच्चेहि साधुहि ।
पञ्चसतेहि थेरेहि धम्मविनयसंगहो ।
थेरेहि कतसंगहो थेरवादो ति वुच्चति ॥ ६ ॥
उपालिं विनयं पुच्छित्वा धम्ममानन्दसव्हयं ।
अकंसु धम्मसंगहं विनयञ्चापि भिक्खवो ॥ ७ ॥

महाकस्सपथेरो च अनुरुद्धो महागणी ।
उपालित्थेरो सतिमा आनन्दो च बहुस्सुतो ॥ ८ ॥
अञ्ञे बहु-अभिञ्ञाता सावका सत्थुवण्णिता ।
पत्तपटिसम्भिदा धीरा छळाभिञ्ञ महिद्धिका ।
समाधिज्झानमनुचिण्णा सद्धम्मे पारमीगता ॥ ९ ॥
सब्बे पञ्चसता थेरा नवङ्गं जिनसासनं ।
उग्गहेत्वान धारेसुं बुद्धसेट्ठस्स सन्तिके ॥ १० ॥
भगवतो सम्मुखा सुत्वा पटिग्गहेत्वा च सम्मुखा ।
धम्मञ्च विनयञ्चापि केवलं बुद्धदेसितं ॥ ११ ॥
धम्मधरा विनयधरा सब्बे पि आगतागमा ।
असंहीरा असंकुप्पा सत्थुकप्पा सदा गरू ॥ १२ ॥
[अग्गसन्तिके गहेत्वा—अगधम्मा तथागता--]
अग्गनिक्खित्तका थेरा अग्गं अकंसु संगहं ।
सब्बो पि सो थेरवादो अग्गवादो ति वुच्चति ॥ १३ ॥
सत्तपण्णगुहे रम्मे थेरा पञ्चसता गणी ।
निसिन्ना पविभाज्जिंसु नवङ्गं सत्थुसासनं ॥ १४ ॥
[सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणं गाथुदानितिवुत्तकं ।
जातकब्भुतवेदल्लं नवङ्गं सत्थुसासनं] ॥ १५ ॥
पविभज्ज इमं थेरा सद्धम्मं अविनासनं ।
वग्गपञ्ञासकन्नाम संयुत्तं च निपातकं ।
आगमापिटकं नाम अकंसु सुत्तसम्मतं ॥ १६ ॥
याव तिट्ठन्ति सद्धम्मा संगहं न विनस्सति ।
तावता सासनद्धानं चिरं तिट्ठति सत्थुनो ॥ १७ ॥
[कत्वा धम्मञ्च विनयं संगहं सासनारहं ।
संकम्पि अचला भूमि दळ्हा अप्पटिवत्तिया] ॥ १८ ॥
यो कोचि समणो चापि ब्राह्मणो च बहुस्सुतो ।
परप्पवादकुसलो वालवेधी समागतो ।
न सक्का पटिवत्तेतुं सिनेरु व सुप्पतिट्ठितो ॥ १९ ॥

देवो मारो वा ब्रह्मा च ये केचि पठविठिता ।
न पस्सन्ति अणुमत्तं किञ्चि दुब्भासितं पदं ॥ २० ॥
एवं सब्बङ्गसम्पन्नं धम्मविनयसंगहं ।
सुविभत्तं सुपटिच्छन्नं सत्थु सब्बञ्ञुताय च ॥ २१ ॥
महाकस्सपपामोक्खा थेरा पञ्चसता च ते ।
अत्वा जनस्स सन्देहं अकंसु धम्मसंगहं ॥ २२ ॥

---

५४. सिंहलविजयो

सब्बलोकहितं कत्वा पत्वा सन्तिं खणं परं ।
परिनिब्बान-मञ्चम्हि निपन्नो लोकनायको ॥ १ ॥
देवतासन्निपातम्हि महन्तम्हि महामुनि ।
सक्कं तत्र समीपट्ठं अवोच वदनं वरं ॥ २ ॥
" विजयो लाळविसयो सीहबाहुनरिन्दजो ।
एको लङ्कमनुप्पत्तो सत्तामच्चसतानुगो ॥ ३ ॥
पतिट्ठिस्सति देविन्द लङ्कायं मम सासनं ।
तस्मा सपरिवारन्तं रक्ख लङ्कञ्च साधुकं " ॥ ४ ॥
तथागतस्स देविन्दो वचो सुत्वा विसारदो ।
देवस्सुप्पलवण्णस्स लङ्कारक्खं समप्पयि ॥ ५ ॥
सक्केन वुत्तमत्तो सो लङ्कमागम्म सज्जुकं ।
परिब्बाजकवेसेन रुक्खमूलमुपाविसि ॥ ६ ॥
विजयप्पमुखा सब्बे तं उपेच्च अपुच्छिसुं ।
' अयं भो को नु दीपो ' ति; 'लङ्कादीपो' ति अब्रुवि ॥ ७ ॥
' न सन्ति मनुजा एत्थ न च हेस्सति वो भयं ' ।
इति वत्वा कुण्डिकायं ते जलेन निसिञ्चिय ॥ ८ ॥
सुत्तञ्च तेसं हत्थेसु लग्गेत्वा नभसागमा ।
दस्सेसि सोणिरूपेन परिचारिक-यक्खिनी ॥ ९ ॥

एको तं वारियन्तो पि राजपुत्तेन अन्वगा ।
‘ गामम्हि विज्जमानम्हि भवन्ति सुनखा ’ इति ॥ १० ॥
तस्सा च सामिनी तत्थ कुवेणी नाम यक्खिनी ।
निसीदि रुक्खमूलम्हि कन्तन्ती तापसी विय ॥ ११ ॥
दिस्वान सो पोक्खराणिं निसिन्नं तञ्च तापसिं ।
तत्थ नहात्वा पिवित्वा चादाय च मुळालयो ॥ १२ ॥
वारिञ्च पोक्खरे हेव सा वुट्ठासि तमब्रुवि ।
‘ भक्खो ऽसि मम, तिट्ठा ’ ति आव्हाबद्धो व सो नरो ॥१३॥
परित्तमुत्ततेजेन भक्खेतुं सा न सक्कुणि ।
याचियन्तो पि तं सुत्तं नादा यक्खिनिया नरो ॥ १४ ॥
तं गहेत्वा सुरुङ्गायं रुदन्तं यक्खिनी खिपि ।
एवं एकेकसो तत्थ खिपि सत्तसतानि पि ॥ १५ ॥
अनायन्तेसु सब्बेसु विजयो भयसङ्कितो ।
नद्धपञ्चायुधो गन्त्वा दिस्वा पोक्खरणिं सुभं ॥ १६ ॥
अपस्सि मुत्तिण्णपदं हसन्तिञ्चेव तापसिं ।
‘ इमाय खलु भच्चा मे गहीता नू ’ ति चिन्तिय ॥१७॥
‘ किं न पस्ससि भच्चे मे भाति त्वं ’ इति आह तं ।
‘ किं राजपुत्त भच्चेहि, पिव नहाया ’ त्याह सा ॥ १८ ॥
‘ यक्खिनी ताव जानाति मम जातं ’ ति निच्छितो ।
सीघं सनामं सावेत्वा धनुं सन्धायुपागतो ॥ १९ ॥
यक्खिं आदाय गीवाय नाराच-वलयेन सो ।
वामहत्थेन केसेसु गहित्वा दक्खिणेन तु ॥ २० ॥
उक्खिपित्वा असिं आह ‘ भच्चे मे देहि दासि, तं ।
मारेमीति ’ भयट्टा सा जीवितं याचि यक्खिनी ॥ २१ ॥
‘ जीवितं देहि सामि रज्जं दस्सामि ते अहं ।
करिस्सामित्थिकिच्चञ्च अञ्ञं किञ्च यथिच्छितं ’ ॥ २२ ॥
अदूभत्थाय सपथं सो तं यक्खिं अकारयि ।
‘ आनेहि भच्चे सीघं ’ ति वुत्तमत्ता व सा नयि ॥ २३ ॥

'इमे छाता' इति वुत्ता सा तण्डुलादि विनिद्दिसि ।
भक्खितानं वाणिजानं नावट्ठं विविधं बहुं ॥ २४ ॥
भच्चा ते साधयित्वान भत्तानि व्यञ्जनानि च ।
राजपुत्तं भोजयित्वा सब्बे चापि अभुञ्जिसुं ॥ २५ ॥
दापितं विजयेनग्गं यक्खी भुञ्जिय पाणिता ।
सोळसवस्सिकं रूपं मापयित्वा मनोहरं ॥ २६ ॥
राजपुत्तं उपागञ्छि सब्बाभरणभूसिता ।
मापेसि रुक्खमूलस्मिं सयनञ्च महारहं ॥ २७ ॥
साणिया सुपरिक्खित्तं वितानसमलंकतं ।
तं दिस्वा राजतनयो पेक्खं अत्थमनागतं ॥ २८ ॥
कत्वान ताय संवासं निपज्जि सयने सुखं ।
साणिं परिक्खिपेत्वान सब्बे भच्चा निपज्जिसुं ॥ २९ ॥
रत्तिं तुरियसद्दञ्च सुत्वा गीतरवञ्च सो ।
अपुच्छि सहसेमानं 'किं सद्दो' इति यक्खिनिं ॥ ३० ॥
'रज्जञ्च सामिनो देय्यं सब्बे यक्खा च घातिया ।
मनुस्सावासकारणा यक्खा मं घातेस्सन्ति हि' ॥ ३१॥
इति चिन्तिय यक्खी सा अब्रुवि राजनन्दनं ।
'सिरीसवत्थुनामेन सामि यक्खपुरं इदं ॥ ३२ ॥
तत्थ जेट्ठस्स यक्खस्स लङ्कानगरवासिनी ।
कुमारिका इधानीता, तस्सा माता च आगता ॥ ३३ ॥
आवाहमङ्गले तत्थ इधापि उस्सवो महा ।
वत्तते तत्थ सद्दोयं महा हेस समागमो ॥ ३४ ॥
अज्जेव यक्खे घातेहि, न हि सक्का इतोपरं' ।
सा आहा 'दिस्समाने ते घातेस्सामि कथं अहं' ॥ ३५ ॥
'तत्थ सद्दं करिस्सामि तेन सद्देन घातय ।
आवुधं मानुभावेन तेसं काये पतिस्सति' ॥ ३६ ॥
तस्सा सुत्वा तथा कत्वा सब्बयक्खे अघातयि ।
सयम्पि विजयो लद्धा यक्खराज-पसाधनं ॥ ३७ ॥

पसाधनेहि सेसेहि तं तं भच्चं पसाधयि ।
कतिपाहं वसित्वेत्थ तम्बपण्णिं उपागमि ॥ ३८ ॥
मापायित्वा तम्बपण्णिनगरं विजयो तहिं ।
वासि यक्खिनिया सद्धिं अमच्चपरिवारितो ॥ ३९ ॥
नावाय भूमिमोतिण्णा विजयप्पमुखा तदा ।
किलन्ता पाणिना भूमिमालम्बिय निसीदिसुं ॥ ४० ॥
तम्बभूमिरजोफुट्ठा तम्बपण्णी यतो अहू ।
सो देसो चेव दीपो च तम्बपण्णी ततो अहु ॥ ४१ ॥
सीहबाहु नरिन्दो सो सीहमादिण्णवा इति ।
सीहलो तेन सम्बन्धा एते सब्बे पि सीहला ॥ ४२ ॥

---

५५. बुद्धघोस

बोधिमण्डसमीपम्हि जातो ब्राह्मणमाणवो ।
विज्जासिप्पकलावेदी तीसु वेदेसु पारगो ॥ १ ॥
सम्भाविञ्ञातसमयो सब्बवादविसारदो ।
वादत्थी सब्बदीपम्ही आहिण्डन्तो पवादिनो ॥ २ ॥
विहारमेकं आगम्म रत्तिं पातञ्जलि-मतं ।
परिवत्तेति सम्पुण्णपदं सुपरिमण्डलं ॥ ३ ॥
तत्थेको रेवतो नाम महाथेरो विजानिय ।
महापञ्ञो अयं सत्तो दमेतुं वट्टतीति सो ॥ ४ ॥
को नु गद्रभरावेन विरवन्तो ति अब्रुवि ।
गद्रभानं रवे अत्थं किं जानासीति आह तं ॥ ५ ॥
अहं जाने ति वुत्तो सो ओतारेसि सकं मतं ।
वुत्तं वुत्तं वियाकासि विरोधम्पि च दस्सयि ॥ ६ ॥

तेन हि त्वं सकं-वादमोतारेहि च चोदितो ।
पालिमाहाभिधम्मस्स अत्थमस्स न सोधिगा ॥ ७ ॥
आह कस्सेसो मन्तो ति बुद्धमन्तो ति सोब्रुवि ।
देहि मे तन्ति वुत्ते हि गण्ह पब्बज्ज तं इति ॥ ८ ॥
मन्तत्थी पब्बजित्वा सो उग्गण्हि पिटकत्तयं ।
एकायनो अयं मग्गो इति पच्छा तमग्गाहि ॥ ९ ॥
बुद्धस्स विय गम्भीरघोसत्ता नं वियाकरुं ।
बुद्धघोसो ति सो सोभि बुद्धो विय महीतले ॥ १० ॥
तत्थ ञाणोदयं नाम कत्वा पकरणं तदा ।
धम्मसङ्गणियाकासि कण्डं सो अत्थसालिनिं ॥ ११ ॥
परित्तट्ठकथञ्चेव कातुं आरभि बुद्धिमा ।
तं दिस्वा रेवतो थेरो इदं वचनमब्रुवि ॥ १२ ॥
पालिमत्तमिधानीतं नत्थि अट्ठकथा इध ।
तथाचरियवादा च भिन्नरूपा न विज्जरे ॥ १३ ॥
सीहलट्ठकथा सुद्धा महिन्देन मतीमता ।
सङ्गीतित्तयमारूळ्हं सम्मासम्बुद्धदेसितं ॥ १४ ॥
सारिपुत्तादिगीतञ्च कथामग्गं समेक्खिय ।
कता सीहलभासाय सीहलेसु पवत्तति ॥ १५ ॥
तं तत्थ गन्त्वा सुत्वा त्वं मागधानं निरुत्तिया ।
परिवत्तेहि सा होति सब्बलोकहितावहा ॥ १६ ॥
एवं वुत्तो पसन्नो सो निक्खमित्वा ततो इमं ।
दीपमागा इमस्सेव रञ्ञो काले महामति ॥ १७ ॥
महाविहारं सम्पत्तो विहारं सब्बसाधुनं ।
महापधानघरं गन्त्वा संघपालस्स सन्तिका ॥ १८ ॥
सीहलट्ठकथं सुत्वा थेरवादञ्च सब्बसो ।
धम्मस्सामिस्स एसो व अधिप्पायो ति निच्छिय ॥ १९ ॥
तत्थ संघं समानेत्वा कातुमट्ठकथं मम ।
पोत्थके देथ सब्बे ति आह; वीमासितुं स तं ॥ २० ॥

संघो गाथाद्वयं तस्स दासि सामत्थियं तव ।
एत्थ दस्सेहि तं दिस्वा सब्बे देमाति पोत्थके ॥ २१ ॥
पिटकत्तयमेत्थेव सद्धिमट्ठकथाय सो ।
विसुद्धिमग्गं नामाका संगहेत्वा समासतो ॥ २२ ॥
ततो संघं समूहेत्वा सम्बुद्धमतकोविदं ।
महाबोधिसमीपम्हि सो तं वाचेतुं आरभि ॥ २३ ॥
देवता तस्स नेपुञ्ञं पकासेतुं महाजने
छादेसुं पोत्थिकं सो पि द्वत्तिक्खतुम्पि तं अका ॥ २४ ॥
वाचेतुं ततिये वारे पोत्थके समुदाहटे ।
पोत्थकद्वयमञ्ञम्पि सण्ठपेसुं तहिं मरू ॥ २५ ॥
वाचयिंसु तदा भिक्खू पोत्थकत्तयमेकतो ।
गन्थतो अत्थतो वापि पुब्बापरवसेन वा ॥ २६ ॥
थेरवादेहि पालिहि पादेहि व्यञ्जनेहि च ।
अञ्ञथत्तमहु नेव पोत्थकेसु पि तीसु पि ॥ २७ ॥
अथ उग्घोसयि संघो तुट्ठहट्ठो विसेसतो ।
निस्संसयं स मेत्तेय्यो इति वत्वा पुनप्पुनं ॥ २८ ॥
सद्धिमट्ठकथायादा पोत्थके पिटकत्तये ।
गन्थाकरे वसन्तो सो विहारे दूरसङ्करे ॥ २९ ॥
परिवत्तेसि सब्बा पि सीहलट्ठकथा तदा ।
सब्बेसं मूलभासाय मागधाय निरुत्तिया ॥ ३० ॥
सत्तानं सब्बभासानं सा अहोसि हितावहा ।
थेरियाचारिया सब्बे पालिं विय तमग्गहुं ॥ ३१ ॥
अथ कत्तब्बकिच्चेसु गतेसु परिनिट्ठितिं ।
वन्दितुं सो महाबोधिं जम्बुदीपमुपागमि ॥ ३२ ॥

॥ सिद्धिरस्तु शुभमस्तु ॥

सू च ना

संक्षिप्त पालि व्याकरण अने शब्द कोष
जुदा पुस्तक रूपे छपाय छे.